

INCISS

ISSN: 2548-0146

The Journal of International Civilization Studies

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, altı ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.inciss.com'a aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

The Journal of International Civilization Studies is an international journal that is published in spring and autumn as two volume. All articles' language, science and law responsibility belongs to the authors. Publication rights belongs to the The Journal of International Civilization Studies www.inciss.com. The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher. Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal. Submitted papers will not be returned to the authors.

19/05/2021

Volume 6/ Issue 1

Nevşehir/ TURKEY

Owner/ Sahibi

Doç. Dr. Hakan Yalap

Editor

Doç. Dr. Hakan Yalap

hakanyalap@hotmail.com

Associate Editor

Gökhan DENİZ

gkhndnz@gmail.com

Ahmet AKAY

ahmetakay8684@gmail.com

Editorial Board/ Editör Kurulu

Prof. Dr. Alexandra Vranes (Belgrade University) SERBIA alexandra.vranes@gmail.com

Prof. Dr. Andrew J. M. Smith (Emporia State University) USA asimith37@emporia.edu

Prof. Dr. Joseph Haldane (Osaka University) JAPAN jjhaldane@iafor.org

Prof. Dr. Kiyomitsu Yui (Kobe University) JAPAN yui@lit.kobe-u.ac.jp

Prof. Dr. Ljiljana Markovic (Belgrade University) SERBIA ljiljana.markovic@gmail.com

Prof. Dr. M. Sezai Türk (Ankara Hacı Bayram University) TURKEY msezaiturk@gmail.com

Prof. Dr. Roberto Veraldi (University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara)

ITALY rveraldi47@gmail.com

The Journal of International Civilization Studies is indexed and abstracted by

SOBIAD, Index Copernicus, Cite Factor Academic Scientific Journals, Road Directory of Open Access Scholarly Resources, Rootindexing, Directory of Research Journals Indexing DRJI, Researchbib, Asos Index, Scientific World Index, Google Scholar, Directory of Indexing and Impact Factor

Advisory Board/ Danışma Kurulu

- Prof. Dr. A Beril Tuğrul (İstanbul Technical University) TURKEY
- Prof. Dr. Adriana d'Angelo (University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara) ITALY
- Prof. Dr. Alexandra Vranes (Belgrade University) SERBIA
- Prof. Dr. Ali Yakıcı (Gazi University) TURKEY
- Prof. Dr. Babek Kurbanov (Gaziantep University) TURKEY
- Prof. Dr. Bekir Çınar (Niğde Ömer Halisdemir University) TURKEY
- Prof. Dr. Bibigül İliyasovna İmambekova (University of Kazakh State Women's)
KAZAKHSTAN
- Prof. Dr. Bilal Karabulut (Ankara Hacı Bayram University) TURKEY
- Prof. Dr. Daniele Ungaro (Teramo University) ITALY
- Prof. Dr. Enver Aydoğın (Ankara Hacı Bayram University) TURKEY
- Prof. Dr. Elena Oganova (Moskow State University) RUSSIA
- Prof. Dr. Faruk Çolak (Niğde Ömer Halisdemir University) TURKEY
- Prof. Dr. Fred Gardaphe (City University of New York) USA
- Prof. Dr. Hatice İnel (Niğde Ömer Halisdemir University) TURKEY
- Prof. Dr. Hikmet Koraş (Niğde Ömer Halisdemir University) TURKEY
- Prof. Dr. İlgar İmamverdiyev (Gaziantep University) TURKEY
- Prof. Dr. James Birx (Canisius College) USA
- Prof. Dr. Ljiljana Markovic (Belgrade University) SERBIA
- Prof. Dr. Livia Maria Costa Madureira (University of Tras-os-Montes e Alto Douro)
PORTUGAL
- Prof. Dr. Metin Işık (Sakarya University) TURKEY
- Prof. Dr. Mihaela Gavrila (Rome La Sapienza University) ITALY
- Prof. Dr. Mukadder Boydak (Fırat University) TURKEY
- Prof. Dr. Mustafa Akdağ (Erciyes University) TURKEY
- Prof. Dr. Recai Coşkun (İzmir Katip Çelebi University) TURKEY
- Prof. Dr. Remzi Oto (Dicle University) TURKEY
- Prof. Dr. Roberta Tresca (University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara) ITALY
- Prof. Dr. Selahattin Avşaroğlu (Necmettin Erbakan University) TURKEY
- Prof. Dr. Simone Misiani (University of Rome La Sapienza) ITALY
- Doç. Dr. Armağan Öztürk (Artvin Çoruh University) TURKEY

Doç. Dr. Alper Çağrı Yılmaz (Ankara Hacı Bayram University) TURKEY
Doç. Dr. Ömer Fettahlioğlu (Kahramanmaraş Sütçü İmam University) TURKEY
Doç. Dr. Serkan Öztürk (Yalova University) TURKEY
Doç. Dr. Yunus Kaplan (Osmaniye Korkut Ata University) TURKEY

Referees/ Hakemler

Armağan Öztürk

Bülent Öztürk

Ekin Hacıbekiroğlu Ömeroğlu

Kutay Üstün

Mehmet Sezai Türk

Metin Işık

Mustafa Akdağ

Mustafa Zihni Tunca

Özüm Eğilmez

Serdar Sarısır

Foreign Language Specialist/ Yabancı Dil Uzmanı

Asst. Prof. Dr. Jelena Gledić (Belgrade University)

Contents/ İcindekiler

Pages/ Sayfa

Hakan YALAP

Takdim/ *Editorial*

VI

Gürkan ARSLAN, Önder EBREN

New Media and Political Communication

Yeni Medya ve Siyasal İletişim

1-8

Büşra BALÇİCEĞİ

Internet and Information Gap:A Research on 2014 Ankara Local Administrations General Elections

Corona Virüs Ve Olası Küresel Tehditlere Yönelik Sosyal Bir Araştırma

9-32

Seniz ANBARLI BOZATAY, Şeydanur TURAN

Determination Of The Law To Be Applied To Special Law Disputes With Foreignment:

Conflict Of Laws Rules

Yabancılık Unsurlu Özel Hukuk Uyuşmazlıklarına Uygulanacak Hukukun Tespiti: Kanunlar İhtilafı Kuralları

33-47

Gökhan EŞEL

1967 Kayserispor-Sivasspor Match In German Foreign Affairs Documents

Alman Dışişleri Belgelerinde: 1967 Kayserispor-Sivasspor Maçı

48-62

M. Sezai TÜRK, Kübra ERDEN

A Study On The Awareness Of Surveillance Practices In Social Media: The Case Of Turkey

Sosyal Medyadaki Gözetim Uygulamalarının Bilinirliği Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği

63-77

Kadir YAVUZEL, İsa İPÇİOĞLU

A Research At Public University On The Relationship Between Safety Climate And Turnover Intention

Güvenlik İklimi İle İşten Ayrılma Niyeti İlişkisine Yönelik Kamu Üniversitesinde Bir Araştırma

78-96

The Journal of International Civilization Studies Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

Volume VI/ Issue I

ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY

Geliş Tarihi/ Received: 05/04/2021

Kabul Tarihi/ Accepted: 25/04/2021

YENİ MEDYA ve SİYASAL İLETİŞİM

NEW MEDIA AND POLITICAL COMMUNICATION

Öğretim Görevlisi Gürkan ARSLAN

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

garslan@atauni.edu.tr

orcid.org/0000-0003-0617-4127

Öğretim Görevlisi Önder EBREN

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

onder.ebren@atauni.edu.tr

orcid.org/0000-0002-8952-3099

Abstract

Almost every thing in the World is changing at a brisk pace. Whith being very classical,now nothing is going to be like the old one. This statement points to this situation in full. It is no longer the case that candidates and political parties who are forced to work in Professional work are outside of this change and development. It is not too difficult to understand how Political sales men will reach a mass that solves all kinds of their problems on the internet and is trying to meet all kinds of their needs on internet again. Consumers who are open to any kind of marketing and spend most of their time with a computer or smart phone are regarded as easy targets by parties and candiates doing political work. In this period when every innovation brought to marketing field is being applied in political studies, new media has entered into the field of political communication quickly and effectively. Especially, internet and mobile technolgies have brought this sector to different points of view. This study will focus on the use of new media tolls. Such as internet and mobile devices in the field of political communication.

Key Words: *Social media, political communication, elections, new media*

Öz

Dünyada hemen hemen her şey baş döndürücü bir hızla değişmektedir. Çok klasik olmakla birlikte, 'Hiçbir şey artık eskisi gibi olmayacak' ifadesi tam da bu duruma işaret etmektedir. Artık profesyonel çalışma yapmak zorunda olan gerek yerel yönetimlere gerekse milletvekili olmak isteyen adayların ve siyasi partilerin bu değişimin ve gelişimin dışında kalması söz konusu değildir. Her türlü problemini internet üzerinden çözen, her türlü ihtiyacını yine internet üzerinden karşılamaya çalışan bir kitleye siyasal pazarlamacıların nasıl ulaşacağı anlamaları çok zor olmasa gerek. Her türlü pazarlamaya açık, vaktinin çoğunu bilgisayar veya akıllı telefon başında geçiren tüketici siyasal çalışma yapan parti ve adaylar tarafından kolay bir hedef olarak değerlendirilmektedirler. Pazarlama alanına getirilen her yeniliğin siyasal çalışmalarda da uygulanmaya başlandığı bu dönemde yeni medya siyasal iletişim alanına hızlı ve etkin bir şekilde girmiş bulunmaktadır. Bilhassa mobil teknolojiler ve internet bu sektörü günümüzde çok farklı noktalara taşımış durumdadır. Bu çalışmada mobil cihazlar ve internet gibi iletişimde kullanılan medya araçlarının siyasal iletişim alanında kullanımı üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler; *Sosyal medya, Siyasal iletişim, Seçimler, Yeni Medya*

GİRİŞ

Yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu iletişim olanakları içinde internet, siyasal iletişim açısından bir dönüm noktası olmuştur. Adaylar ve partiler her sektörde olduğu gibi değişiklik gösteren tüketici profiline ve davranışlarına uygun olarak hedefledikleri seçmen kitlelerine bireysel veya kitlesel olarak ulaşabilmek için interneti kullanmaktadırlar. Geleneksel kitle iletişim araçları tanıtımını yapmak istedikleri ürün ve hizmetleri tanıtmak için çeşitli kaynaklardan aldıkları mesajları hedef kitlelere ulaştırmaktadırlar. İnternet gibi interaktif iletişime imkân veren kitle iletişim araçları ise, geleneksel medyadan farklı olarak alıcının mesaja ihtiyacı olduğu zamanda bilgiyi ulaştırabilme özelliğine sahiptir.

Yaklaşık 35-40 yıl önce hayatımıza giren ve giderek yaygınlaşan internet kullanımı, pazarlamacılar tarafından reklam ajanslarına siyasi partilerden adaylara ve bu sektörlerle bağlı alt sektörler kadar geniş bir yelpaze içinde yeni bir alanın açılmasına imkân sağlamıştır.

Yeni Medya; kendisini sürekli yenileyen bilgisayar, internet ve mobil teknoloji ile başlayan, kullanıcıların yer ve zamandan bağımsız bir şekilde karşılıklı iletişime sokan sanal medya ortamıdır. Geleneksel medya olarak adlandırdığımız, iletişim ortamının tek yönlü olduğu yazılı, görsel ve işitsel araçların, (radyo, televizyon ve gazete vb.) aksine yeni medya araçlarında önceden belirlenen hedef kitle ile karşılıklı yani interaktif bir iletişim etkileşim söz konusudur. Belli başlı yeni medya araçları cep telefonu, internete dayalı medya ve sosyal medyadır.

Yaşadığımız çağda kullandığımız bu yeni iletişim mecraları, yeni medya olarak tanımlanmaktadır. BU kavram 1970'li yıllarda, bilgi ve iletişime dayalı araştırmalarda, sosyal alanlardan, psikolojiye, ekonomiden, politikaya kadar farklı alanlarda çalışmalar yapan iletişim araştırmacıları tarafından ilk kez kullanılmış bir kavramdır. 1970'li yıllarda kullanılan bu adlandırma, 90'lı yıllarda büyük bir hız kazanan bilgisayar gelişen diğer teknolojilerin yardımıyla farklı boyutlara ulaşmıştır.(Dilmen,2007: 114).

Dilmen'e göre yeni medya, birbirinden farklı iletişim ortamlarını bir araya toplama özelliğine sahip bir içeriktir. Bu özellik günümüzde "multi-medya" ya da çoklu ortam olarak tanımlanmaktadır. Hareketli veya hareketsiz ses, görüntü gibi ortamların bir arada kullanılması bu özelliği ortaya çıkarmıştır.(Dilmen, 2007: 115).

Bilgi toplumu diye adlandırılan günümüz toplumlarının kendilerini dünyadaki yaşanan gelişmelerden tamamen soyutlaması mümkün değildir. Çünkü bu yeni teknolojiler sayesinde yeryüzünde az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelerde yaşamını sürdüren kısıtlı imkânlara sahip bireyler bile bir önceki yüzyılda gelişmiş ülkelerdeki zengin bireylerin dahi ulaşamayacağı bilgilere oldukça düşük maliyetlerle ya da sıfır maliyetle rahat bir şekilde ulaşabilmektedir. Gelişen bu iletişim teknolojileri sayesinde dünyanın en ücra köşesinde meydana gelen bir gelişme Dünya'nın diğer ucunda kendisine yeni taraftarlar bulabilmektedir. (Karaçor, 2009).

Sosyal medya yer ve zaman sınırlaması olmaksızın paylaşımın ve tartışmanın ön planda tutulduğu bireysel veya kitlesel bir iletişim şeklidir. Yeni İletişim Teknolojileri; telekomünikasyon, sosyal iletişimin kelimeler, göze veya diğer duyu organlarına hitap eden, imkânları kullanabilmektedir. İnsanlar kendi hikâyelerini ve deneyimlerini bu manada paylaştığı bir çerçeveye de sahip olabilmektedirler.

1950'li yıllarda televizyonun siyasal alan için yarattığı olağanüstü etkiye benzer bir etkiyi günümüzde iletişimin her türünü derinden etkileyen internet yaratmaktadır. Geleneksel medya ile yeni medya arasında üç temel fark vardır.

1-Geri Bildirim: İnternet üzerindeki mesajı gönderen kaynak ile alıcı arasında karşılıklı etkileşim oluşmuştur. Bu, iki yönlü iletişim olarak adlandırılmaktadır. İşletme böylesi bir etkileşim ortamında müşterilerinin kim olduğunu, nelerle ilgilendiğini ya da hoşlandığını bilmek ister. Verilen her mesajla ilgili önemli ölçüde geri besleme sağlandığı için internet üzerinden sürdürülen iletişimin bir üstünlük taşıdığı kabul edilir.

2-Yeni Bir Dil: Geleneksel medyanın aksine alışlagelmişin dışında kullanıcılar uzun ve fazlaca detaya yer vermek yerine daha kısa ancak daha etkin sözcük veya cümleleri tercih ederler. Bu durum siyasi pazarlamacıların interneti bir propaganda aracı olarak kullanılabilmeleri geleneksel siyasal iletişim dili yerine yeni iletişim dilini de öğrenmelerini ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

3-Çok Bölümlü Pazar: İnternet kullanıcıları bireysel olarak ne kadar benzer özelliklere sahip olsalar da sosyal ve kültürel açıdan farklı özelliklere sahip oldukları açıktır. Bundan dolayı, internet farklı pazar bölümlerinden oluşmuş bir yapı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. (Zelan,2017).

Bu farklılıkların yanı sıra bazı noktalardan her iki ortam da kullanıcılar açısından avantaj ve dezavantaj oluşturabilmektedir. Bunlar;

Erişim: Geniş kitlelere hitap etmek isteyen siyasi aktörleri için, hem geleneksel hem de sosyal medyada geniş erişim imkânı vardır.

Erişilebilirlik: Geleneksel medyada haber üretmek ve iletişim imkânlarını sağlamak ya özel şirketler aracılığıyla ya da hükümetlerin imkânları sayesinde yapılabilir. Sosyal medya araçlarını kullanmak için maliyetler çok düşük olduğundan herhangi bir yere ve ya kuruma bağımlılık gerektirmemektedir.

Kullanışlılık: Geleneksel medyada haber ve mesaj üretimi için genellikle alanlarında uzmanlaşmış yetenekler ve eğitim gerektirmektedir. Ancak sosyal medya için bu durum geçerli değildir. Gelenekselin aksine daha önce hiç kullanılmayan yöntem ve yetenekler söz konusudur.

Yenilik: Geleneksel medyada mesajlara yönelik geri bildirimler çok zaman almaktadır. Sosyal medyada ise bu süre geleneksel medya ile kıyaslanmayacak kadar kısadır. Çünkü bu zaman aralığı kullanıcıların inisiyatifine kalmıştır. Geleneksel medya da sosyal medya uygulamalarını yakından takip etmektedir, buna bağlı olarak bu fark çok kısa bir süre sonra ortadan kalkacaktır.

Kalıcılık: Geleneksel medyada haber veya mesaj oluşturulduktan sonra değiştirilemez (bir gazete haberi gazete basıldıktan ve dağıtıldıktan sonra aynı haber üzerinde değişiklik yapılamaz), buna karşın sosyal medyada her haber veya yorum anında değiştirilip düzeltilmektedir.

Yeni kitle iletişim teknolojilerinin en önemli avantajlarını Everett M. Rogers üç başlık altında toplamaktadır (Özkan'dan Akt. Gültekin ve Köker, 2006: 139)

Karşılıklı İletişim: Kitle iletişim araçlarının en önemli özelliği olan tek yönlü iletişim yerini çok önemli bir avantaj olan karşılıklı iletişime bırakmıştır.

Kitlesizleştirme: Mesajı oluşturan kaynağın her bireye farklı mesaj oluşturmaya ve göndermesine imkân vermektedir.

Asenkron Olabilme: Yeni medyada iletişim teknolojilerini kullananlar mesaj sürecinin ne zaman başlayacağına veya ne zaman sonlandırılacağına kendileri karar verebilmektedirler. İstedikleri zaman başlatabilmekte, durdurmakta ya da sonlandırabilmektedir. Başka bir ifadeyle mesaj trafiği kontrolü tamamen kaynak yerine alıcıya geçebilmektedir.

Siyasal İletişim ve Yeni İletişim Teknolojileri

Yönetim şekli olarak demokrasiyi tercih eden toplumlarda hem yönetim şeklini hem de yönetimin kurallarını belirleyen ve bu kurallara uygun olarak belli sürelerde halkı yönetme yetkisini kullanacak kişileri halk seçmektedir. Bu sorumluluğu alan parti veya yöneticileri, belirledikleri hedeflere ulaşabilmek ve programlarını uygulayabilmek için hedef kitleleri ile sürekli politika esaslı bir etkileşim içinde bulunmak zorundadırlar. Hedef kitle ile kesintisiz iletişim kurmak özellikle seçim dönemlerinde hayati bir önem taşır. Seçimler demokrasinin en önemli unsuru olmakla birlikte demokratik açıdan sürecinde tamamlayıcısı durumundadırlar. Demokrasinin olgunluğa erişebilmesi için seçimlerle birlikte aşağıda belirtilen Robert Dahl'ın modern demokrasinin devam ettirilebilmesi için asgari şartlar adını verdiği ve çoğunluk tarafından kabul gören standartlara da uyulmalıdır: 'Kamu ve hükümet kararları üzerindeki kontrol yetkisi, seçilmiş organlarda bulunmalıdır. Yetişkinler,

kendilerini temsil edecek organların seçiminde oy hakkına sahip olmalıdır. Vatandaşlar ülkelerinde seçimle iş başına gelen organlara seçilebilme hakkına sahip olmalıdır. Alternatif bilgi kaynaklarına ulaşmada tüm vatandaşlar eşit imkânlarına sahip olmalıdır. Vatandaşlar bağımsız siyasi partileri ve menfaat grupları içinde yer alan kısmen de olsa bağımsız kuruluş ve organizasyonları oluşturma hakkına sahip olmalıdır. Yurttaşlar tarafından belirlenmiş organlar, anayasa kaynaklı yetkilerini seçilmemiş organların yoğun muhalefetine tabi olmadan kullanabilmeli ve devlet kendi kendini yönetmelidir. Devlet kendi dışında diğer üst siyasi sistemler tarafından uygulanmaya çalışılan baskılardan bağımsız olarak davranabilmelidir.’ (Akgün, 2005: 97; Akt. Karaçor, 2009).

Siyasal İletişim Nedir?

Sosyal bilimlere ait birçok kavramda olduğu gibi siyasi iletişim kavramına ait çok fazla tanım bulunmaktadır. Bu tanımların fazla olması, siyasi iletişimin karmaşıklığından ya da belirsizliğinden ziyade kavramın çok geniş kapsamlı olmasından kaynaklanmaktadır. Kelime olarak siyaset ve iletişim kavramlarının tek ve net bir tanımını yapmak zaten yeterince zorluk içerdiği gibi bu iki kavramın bir arada tanımlanmaya çalışılması güçlük derecesini iki kat artırmaktadır (Aktaş, 2004:47).

Kavram, İletişim Sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır. Siyasi iletişim, “Siyasal süreçlerle iletişim süreçleri arasındaki ilişkileri ele alan araştırmalardan oluşan, disiplinler arası bir akademik alandır” (Mutlu,2008:257).

Siyasal İletişim; siyasi aktörlerin önceden belirledikleri hedeflerine ulaşabilmek adına, seçmen kitlelerine veya gruplara ideolojik amaçlarını kabul ettirmek ve onları istediği yönde harekete geçirmek için kullandığı tüm iletişim teknikleridir.

Siyasal iletişimi “siyasi parti veya liderlerinin belli ideolojik amaçlarını, önceden belirledikleri hedef gruplara, kitlelere, ülkelere ya da gruplara kabul ettirmek ve istediği zamanda eyleme geçirmek üzere çeşitli iletişim yöntem ve tekniklerinin kullanılarak yapılmasıdır (Aziz, 2012).

Siyasal Seçimler ve Yeni Medya

Seçimler, çağdaş demokrasilerde siyasi hayatın yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur. Hem seçimlerin sağlıklı yapılması hem de siyasi katılımın en üst seviyede sağlanması için siyasi iletişim çalışmalar hayati öneme sahiptir. Modern toplumlarda seçimler ve seçimler dışında siyasi mesaj iletme çalışmalarının yapıldığı en önemli çalışma alanı kitle iletişim araçlarıdır. Siyasi iletişim çalışmalarında kullanılan ve geleneksel medya olarak adlandırılan; gazete, radyo ve televizyonun yanında yeni iletişim teknolojileri olan başta cep telefonu ve internet olmak üzere çok fazla sayıda kitle iletişim aracı vardır. Fakat son 20-30 yılda siyasi iletişim çalışmalarında cep telefonu ve internet diğer teknolojilerden daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Yeni medya olarak adlandırılan bu iletişim araçlarının geleneksel medya ya göre sağladığı en önemli avantaj, bireylerin düşüncelerini doğrudan birbirlerine aktarabilmesidir. Daha önceleri telefonda yalnızca konuşma şeklinde olarak gerçekleşen iletişim yeni teknolojilerle görsel ve yazılı içerik taşıyan mesajları da iletme için kullanılmaktadır. Benzer durum internet için de söz konusudur aynı şekilde, internet üzerinden de yazılı, görsel ve işitsel mesaj göndermek hem son derece kolay hem de basitleştirilmiştir. (Motion, 2005:506, Akt. Karaçor, 2009).

Burada özellikle internet için ayrı bir parantez açmak gerekir. Çünkü internet yalnızca ulusal değil aynı zamanda uluslararası iletişime olanak sağlamaktadır. Bu özellik internet üzerinden kurulan siyasi iletişimin yerel, bölgesel veya ulusal olmaktan çıkarıp küresel alanda kurulmasına olanak sağlamaktadır.

Siyasal iletişim alanında çalışmalar yapan bazı iletişimcilere göre İnternet kullanmanın, hem bireyler, hem de toplum açısından çok fazla yararı bulunmasına rağmen, bu konuda yani yeni teknolojilerin özelliklede internetin siyasi alanda kullanılması hususunda iki farklı görüş olduğunu söylemekte de yarar vardır. Hiç kuşkusuz internetin politik yaşam üzerinde çok büyük bir etkisi vardır.

Ancak yukarıda belirtilen iki karşıt görüşten “pekiştirme ve mobilizasyon” yaklaşımına göre; yeni bir iletişim aracı olan internet siyasal yaşam üzerinde çok farklı etkiler oluşturabilmektedir. İnternetin, interaktif özellik gösterebilmesi, hipermetinlilik ve bağlana bilirlilik özellikleri siyasal sürecin işleyişini uzun vadede de olsa derinden etkileyebilecek potansiyele sahip bir yapıdadır (Aktaş, 2004 : 211).

Bu yapının bu ölçüde güçlü olmasının bir nedeni de yönetilenlerle yönetenler arasındaki mesafenin neredeyse yok denecek kadar az olması hem demokrasinin güçlenmesine hem de iletişimde yeni alanların doğmasına olanak sağlamaktadır. İnternetin çok ucuz ya da ücretsiz olması, farklı gruplardan siyasal tartışma ortamına katılmak isteyip ancak imkânsızlıklar nedeniyle fikrini söylemek isteyenler için oldukça cazip bir ortam sunmaktadır. Bu tür katılımlar siyasal tartışma ortamına farklı renkler katmaktadır.

ABD’de 1950 li yıllarda başlayan ve yalnızca televizyon stüdyolarında yaşanan siyasal tartışmalar artık sanal ortamlarda kendisine yer bulmuştur. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve yaygın internet, siyasal tartışmaların hem boyutunu hem de mecrasını değiştirmektedir.

İnternet sayesinde bilginin kolay ulaşılabilir ve hızlı elde edilebilir bir durumda olması siyasal kampanyalara önemli katkılar sunmaktadır. İnternetin siyasal çalışmalarda oynadığı role ilişkin en önemli örnek ABD’de yapılan 2004 başkanlık seçimlerindeki kampanyadır. 2 Kasım 2004 tarihinde yapılan ABD’nin 55. Başkanının belirlendiği seçimi rakibi John Kerry’e oranla daha başarılı bir kampanya yürüten George W. Bush kazanmıştı.

Bu seçimlerde yetişkinlere oranla daha fazla internet kullanan gençlerin bu sayede kampanyaya dâhil edilmesi siyasi açıdan için yeni bir oyun alanı oluşturmuştur. Sonuç olarak daha önce siyasete daha mesafeli duran genç seçmen veya katılımcının internet sayesinde siyasete ilgi duyması sağlanmış ve adı geçen seçimlerde genç seçmenlerin seçim sonuçlarında belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır.

Bir ülkede siyasal seçimlere katılımın çok olması, katılımcıların fazlaca siyasal rol üstlenmesi çoğulcu demokrasi açısından oldukça önemli bir kazanımdır. Bu durumda yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi, yaygınlaşması siyasal iletişim geliştirilmesi açısından geleneksel medyaya karşı önemli bir rol üstlenmektedir.

Çünkü daha öncede belirtildiği gibi geleneksel medyadan faydalanmak ya devlet otoritesine bağlı olarak ya da belirli sermaye sahiplerinin isteği neticesinde gerçekleşebilmekteydi. Bu konudaki en önemli hususlardan birisi de geleneksel medyada yalnızca seçim zamanlarında siyasal tartışmalara yer verilmesi, bunun dışında kalan zamanlarda adaylardan, seçimlerden, seçim vaatlerinden bahsedilmemesidir. Yeni medyanın birçok konuda olduğu gibi bu konuda da tartışmayı seçim süreçleri dışında da devam ettirmesi demokratik süreç açısından çok önemli bir gelişmedir.

Bu yeni teknolojinin siyasal alana bir diğer katkısı da farklı kültürlerden, farklı dillerden ve farklı etnik yapılardan gelen bireylerin, birbirleriyle rahat bir şekilde iletişim kurmalarına olanak sağlamasıdır. Bu sayede, politikaya ilgi duymayan, siyasal süreçlere dahil olmayan yada olmak istemeyen çok geniş bir kitle de sahaya çekilmişti oluyordu.

Bir Siyasi Propaganda Aracı Olarak; Yeni Medya

Sosyal medyanın bir iletişim aracı olarak bu kadar etkin kullanılmasının bir diğer nedeni de siyasi propaganda aracı olarak sıkça tercih edilmesinde etkili olan en temel özelliği inandırıcılığıdır. Öyle ki ABD’de Pew Research araştırma şirketinin yaptığı bir çalışmada (Social Media and Political Engagement) insanlar mevcut devlet yöneticilerinden ziyade sıradan bir internet blog yazarına daha fazla güvendiklerini söylediler.

Yine Pew Research’ün “Social Media and Political Engagement” başlıklı çalışmasında sosyal medyada paylaşılan içeriklerin, ABD’li kullanıcıların siyasi görüş ve tercihlerinde etkili olduğunun ortaya konulmasıdır.

Daha önce herhangi bir şekilde bir araya gelmesi söz konusu olmayan taraftarlar internet üzerinden örgütlenerek bir araya gelmeye başladılar. Yeni iletişim teknolojilerinden önce çok ciddi maliyet ve zaman gerektiren örgütlenme çabaları kendiliğinden oluşmaya başladı. Bu sayede siyasi propaganda yapmak isteyen taraftarlar ve siyasi yöneticiler istedikleri mesajları istedikleri hedef kitle ile ulaştırma imkânına sahip oldular. Sosyal medya aracılığı ile örgütlenme aynı zamanda her hangi bir engelle karşılaşmaksızın çok sayıda kişiye ulaşma imkânına da kavuşmuş oldu.

Ülkemizde Yeni Medyanın Durumu

Türkiye’de sosyal medya ve internet kullanımı dünya ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin bulunduğu bu ortamda ortalamanın üzerinde olmak siyasi aktörler açısından çok cazip bir pazarlama alanı oluşturmaktadır. Aşağıda verilen TÜİK rakamları sosyal medya üzerinden siyasi pazarlama yapmak isteyen parti ve adaylar için bu alanın ne kadar elverişli olduğunu ispatlar niteliktedir.

Rakamlarla İnternet Kullanımı

TÜİK verilerine göre ülkemizde internet ve bilgisayar kullanımı giderek yaygınlık kazanmaktadır. İnternet kullanım oranı 2020 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde %79,0 oldu. Bu oran, bir önceki yıl %75,3’tü. İnternet kullanım oranı cinsiyete göre incelendiğinde; bu oranın erkeklerde %84,7, kadınlarda %73,3 olduğu görülmektedir. Geniş bant ile İnternete erişim sağlayan hanelerin oranı 2020 yılında %89,9 oldu. Buna göre hanelerin %50,8’i sabit geniş bant bağlantı (ADSL, kablolu İnternet, fiber vb.) ile İnternete erişim sağlarken %86,9’u mobil geniş bant bağlantı ile İnternete erişim sağladı. Geniş bant İnternet erişim imkânına sahip hanelerin oranı bir önceki yıl %87,9 olarak gözlemlendi. Bu verilere göre ülkemizde erkeklerin kadınlara oranla daha fazla bilgisayar ve internete erişim sağladıkları görülmektedir. İnternet ve bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasında en önemli etkenlerinden birisi de teknolojiye ulaşımın kolaylaşması ve ucuzlaması olarak görülmektedir. Yine TÜİK verilerine göre Türkiye’de insanlar hanelerinde % 80,7 gibi son derece yüksek bir oranda internet erişimine ulaşım sağlayabilmektedir. (<https://data.tuik.gov.tr> Son erişim tarihi 22.04.2021)

Türkiye’de interneti kullananlar yaklaşık 40 milyon civarındadır, bu rakam Türkiye nüfusunun yarısının aktif bir şekilde internet kullandığını göstermektedir. İnternet kullanıcılarının çok büyük bir oranla aynı zamanda sosyal medyada kullanıcısı olduğu da düşünüldüğünde yaklaşık 40 milyon kişinin ülkemizde aktif olarak sosyal medya hesabı bulunduğu ortaya çıkacaktır.

Türkiye’de sosyal medya söz konusu olunca Facebook, Twitter ve Youtube akla ilk gelen sosyal medya mecraları olmaktadır. Buna bağlı olarak ülkemizdeki internet kullanıcıları en fazla, Twitter, Youtube ve Facebook kullanmaktadırlar. Twitter kullanımında ülkemiz özel bir yere sahiptir. Gezi Parkı olayları sonrasında twitter kullanıcı sayısında Türkiye’de kayda değer bir artış olmuş ve Dünyada Twitter’ın nüfusa oranla en yoğun kullanıldığı ülke Türkiye olmuştur. Bir fotoğraf filtreleme uygulaması olan Instagram da Türkiye’deki kullanıcı sayısını hızla arttırmaya başlamıştır(<http://okanyuksel.com>).

Global Web Index tarafından iletilen verilere göre, sadece son bir yıl içerisinde ülkemizde internet kullanımı % 5, sosyal medya kullanımı ise % 10 oranında artış gösterdiği saptanmıştır.

Aynı verilere göre; Ülkemizde yalnızca internet ve sosyal medya kullanıcılarının sayısının artmadığı aynı zamanda telefon kullanıcılarında da % 2’lik bir artış olduğu belirlenmiştir. Mobil telefonlardaki kullanımının % 2 oranında artmasına rağmen cep telefonu üzerinden sosyal medya erişimi % 14 oranında artış göstermiştir.

Rakamlara bakıldığında Türkiye’de ülke nüfusuna oranla çok fazla bir kitle her gün sosyal medya kullanıyor ve bu sayı her geçen gün artıyor. Yoğun olarak sosyal medya kullanıcılarının bulunduğu bu ortam her geçen gün siyasi aktörlerin ilgi alanına girmekte ve onlar için çalışma yapılması gereken bir mecra olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Siyasi kampanyalar, seçim dönemlerinde seçmenlerin kime oy verecekleri üzerinde etkin olan çok ciddi bir ikna süreci ve aynı zamanda tercihlerini etkilemeyi tasarlayan ikna etme amaçlı bir iletişim türüdür. Bu kampanyalarda siyasal öğrenme kuramı açısından seçim kampanyalarının eğitim işlevi de yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

Her bir sosyal medya kullanıcısının aynı zamanda bir seçmen olduğu gerçeğinden hareketle, kullanıcı sayısının fazlalığı ve yaş aralığının geniş olması siyasilerin de bu durumdan yaralanma isteğini ortaya çıkarmaktadır. Bu denli geniş bir kitleye ulaşma, bu sayede sesini duyurma ve propaganda yapma isteği sosyal medyayı önemli kılan diğer bir faktör haline getirmektedir.

Adayların farkındalığı, gündem belirleme, adayların siyasal tercihleri ve adayların kişisel özellikleri gibi dört işlevden oluşan eğitim işlevini yerine getirmek için yeni medyanın yaygın kullanımı kusursuz bir mecra olarak görülmektedir.

Günümüzde tüm siyasi partiler, siyasetçiler, kuruluşlar kurumlar, dernekler, örgütler sosyal medya ve interneti bir şekilde kullanmaktadırlar. İnteraktif iletişim kurulabilmesi, politikacının kısa bir süre için bile olsa geniş kitleye hitap edebilmesi ve geri bildirimlerin aynı anda değerlendirilebilmesi sosyal medyayı güçlü bir politik araç haline getirmektedir. Kullanıcılar bu sayede kendilerini kolayca ifade etmekte ve istedikleri siyasetçilerin görüşlerine ulaşabilmekte ve yorumlarını yapabilmektedirler.

Bu gün, Türkiye’de de dâhil olmak üzere tüm dünyada her düzeyde siyasetçi, (bakan, başkan, milletvekili, belediye başkanı vb.) sosyal ağları aktif olarak kullanmaktadır. Bu ağlar aracılığıyla siyasi aktörler daha çok kişi tarafından tanınabiliyor, daha çok seçmene ulaşabiliyor ve onlardan alınan geri bildirimleri etkin ve verimli bir şekilde değerlendirebiliyorlar.

Tüm bu avantajlarından dolayı sosyal ağlar politikacıların ilgisini çekiyor. Sürekli daha fazla seçmene ulaşmak isteyen politikacılar bu gelişmelere paralel olarak, artık seçmenlerine ulaşmada geleneksel medya araçları ile iletişim kurmaya çalışan rakiplerine oranla daha avantajlı bir konuma gelmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aziz, A.(2012). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel.
- Bakan, Ö.(2005). *Kurumsal İmaj*. Konya: Tablet.
- Binark, M.(2007). *Yeni Medya Çalışmaları*. Ankara: Dipnot.
- Dilmen, N.E.(2007). Yeni medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri- bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları. *Marmara İletişim Dergisi* (12), 113-123
- Güdekli, A. (2016). Yeni Medyada Siyasal Söylem: 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri Sürecinde Siyasal Liderlerin Twitter Kullanımı. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. (1), 131-154.
- Karaçor, S. (2009) Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım Demokrasi. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F* (2), 121-131.
- Mutlu, E. (2008) *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ayraç.
- Tatal, N. (2006) *Küreselleşme İletişim Kültürlerarasılık*. İstanbul: Kırmızı
- TÜİK (2020) *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri* (BT Kullanım Araştırması) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index> adresinden erişildi (Erişim Tarihi 22.04.2021)
- Uztuğ, F.(2004) *Siyasal İletişim Yönetimi*. İstanbul: MediaCat
- Uztuğ, F.(2003) *Markan Kadar Konuş*. İstanbul: MediaCat

EXTENDED SUMMARY

Almost every thing in the World is changing at a brisk pace. Whith being very classical, now nothing is going to be like the old one. This statement points to this situation in full. It is no longer the case that candidates and political parties who are forced to work in Professional work are outside of this change and developmen

It is not too difficult to understand how Political sales men will reach a mass that solves all kinds of their problems on the internet and is trying to meet all kinds of their needs on internet again. Consumers who are open to any kind of marketing and spend most of their time with a computer or smart phone are regarded as easy targets by parties and candiates doing Political work

Among the communication opportunities offered by new communication technologies, the internet has been a turning point as regards political communication. Candidates and parties, as in any industry, use the internet to reach their targeted electorate individually or massively in harmony with their changing consumer profile and behavior. Traditional mass media deliver messages from various sources to the target audiences to promote the goods and services they want to promote.

These new communication channels that we use in the age we live in are defined as new media. This concept was first used in the 1970s by communication researchers who worked in different fields from social fields, psychology, economics and politics in research fosed on knowledge and communication.

Social media is an individual or mass form of communication in which sharing and discussion are prioritized without limiting place and time. New Communication Technologies; telecommunications can use the possibilities of social communication that appeal to words, eyes or other sensory organs. People can also have a framework in which they share their own stories and experiences in this sense.

Today, all political parties, politicians, organizations, institutions, associations, organizations use social media and the internet in some way. The ability to communicate interactively, to appeal to awide audience, even for a short period of time, and to evaluate feedback at the same time makes social media a powerful political tool. In this way, users can easily express themselves and reach the opinions of the politicians they want and make their comments.

For all these advantages, social networks attract politicians. In parallel with these developments, politicians who constantly want to reach more voters are now in a more advantageous position in reaching their constituents than their competitors who are trying to communicate with traditional media tools.

In this period when every innovation brought to marketing field is being applied in political studies, new media has entered into the field of Political communication quickly and effectively. Especially, internet and mobile technolgies have brought this sector to different points of view. This study will focus on the use of new media tolls. Such as internet and mobile devices in the field of Political communication.

The Journal of International Civilization Studies
Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

Volume VI/ Issue I
ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY
Geliş Tarihi/ Received: 19/10/2020
Kabul Tarihi/ Accepted: 26/10/2020

CORONA VİRÜS VE OLASI KÜRESEL TEHDİTLERE YÖNELİK
SOSYAL BİR ARAŞTIRMA

A SOCIAL RESEARCH on CORONA VIRUS and POSSIBLE GLOBAL THREATS

Arş. Gör. Büşra ELÇİÇEĞİ

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi

belcicegi@gmail.com ; busra.elcicegi@marmara.edu.tr

orcid.org/0000-0002-1346-8185

Abstract

In this study, it was aimed to investigate how the Covid-19 pandemic, the rate of spread, mortality rates, the measures and restrictions taken within the scope of social isolation affect the psychological and sociological lives of people, which have affected the world since December 2019. In addition, a study was carried out on the possible global threats, together with the impact of the epidemic on their lives on economic structure, health and hygiene, the process of finding the vaccine and which country can find it. In this study, in which the scanning model was applied, one of the quantitative research designs, a questionnaire form sent to individuals online was preferred as the data collection tool. The obtained data were analyzed by descriptive analysis method. The covid-19 epidemic, which has caused and continues to cause the death of many people who have influenced the world globally, has led people living in Turkey to become psychotic, sociological, economic, political, health, etc. it affected them in terms and caused them to make changes to their daily lives of their own accord or by legal regulations, developing skills and defense mechanisms to survive in the new world order.

Keywords: *Covid-19, pandemic, effects of the epidemic.*

Öz

Bu araştırmada 2019 yılı aralık ayından günümüze değin dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, yayılma hızı, ölüm oranları, sosyal izolasyon kapsamında alınan tedbir ve kısıtlamalar sürecinin insanların sosyal yaşamlarına etkileri araştırılmak istenmiştir. Ayrıca salgının ekonomik yapı, sağlık ve hijyen konusunda insan hayatlarına etkisi, aşının bulunma süreci ve hangi ülkenin bulabileceği ile birlikte olası küresel tehditlerin neler olabileceğine yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırma desenlerinden tarama modelinin uygulandığı bu çalışmada veri toplama aracı olarak online olarak bireylere gönderilen anket formu tercih edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Dünyayı küresel çapta etkisi altına alan pek çok insanın ölümüne neden olan ve olmaya devam eden Covid-19 salgını Türkiye'de yaşayan insanları psikolojik, sosyolojik, ekonomik, politik, sağlık vb. açılardan etkilemiş ve gündelik yaşamlarında kendi istekleri ile veya yasal düzenlemeler ile değişiklikler yapmalarını, yeni dünya düzeninde hayatta kalabilme becerileri ve savunma mekanizmaları geliştirmelerine neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Covid-19, pandemi, salgının etkileri.*

GİRİŞ

Dünya sağlık örgütü tarafından sağlık kavramı sadece hastalık ya da sakatlık durumunun olmaması değil aynı zamanda fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan bütüncül bir iyi olma hali olarak kabul edilmektedir (WHO, 1946). Tabiatın öngörülemez yapısı geçmişten günümüze insanoğlunu herhangi bir uyarıcı olmaksızın hazırlıksız yakalayarak pek çok salgın ile mücadele etmesine neden olmuştur. 21. yüzyılın ilk çeyreği insanoğlunun salgınlara karşı ne kadar savunmasız olduğu göstermiştir. Pek çok bilim insanı, 1970’li yıllarda aşı ve antibiyotiklerin bulunması sonrasında hastalıklar çağının son bulduğu yanılsamasına kapılmıştır. Aşının icat edildiği yıllardan günümüze kadar, %70’i hayvansal kökenli olan 1.500’ü aşkın yeni hastalıklara neden olan patojenler ortaya çıkmıştır. Bunların büyük çoğunluğu insanlığı etkileyen geniş çaplı bir salgına dönüşmese bile 1976 yılında ortaya çıkan Ebola virüsü ile 1983 yılından rastlanan HIV hastalıkların küresel bir boyut kazanabileceğini göstermiştir (WHO, 2018; Aslan, 2020).

Tarihsel süreçte salgın hastalıklar kapsamında 1347-1351 yılları arasında Avrupa nüfusunun tahmini olarak %30 ila %50’sini yok ettiğini düşünülen bubonik veba (kara ölüm) salgını; 1520’de ortaya çıkan çiçek hastalığı; Dünya nüfusunun 1/3’nün bu hastalığa yakalandığı ve yaklaşık 50 milyon insanın öldüğü 1918-1919’da etkin olan İspanyol gribi dünyayı etkisi altına almıştır (www.weforum.org; DeWitte, 2014). Dünya Sağlık Örgütü’nün verileri incelendiğinde SARS (2003-2004), H5N1 (2004-2018), Cholera (2010-2018), MERS-CoV (2012-2018), Ebola (2014-2018), H7N9 (2013-2018), Zika (2015-2018), Yellow fever (2017-2018) epidemic ve H1N1 (2009-2018) pandemic olmak üzere çeşitli hastalıklar insanları etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir (WHO, 2018). Kimi hastalıklar zamanla ortadan kalkmamakla birlikte yeni türde hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Raoult vd., 2013; WHO, 2018).

Koronavirüsler familyasından olan ve öncesinde hiç rastlanmayan Ağır Akut Solunum Yolu Yetersizliği (SARSCoV) hastalığı 2002-2003 yılları arasında ilk olarak Çin’de ortaya çıkmış ve özellikle Asya ülkelerini etkisi altına alarak büyük ekonomik sıkıntılara neden olmuştur. 21. yüzyılın ilk grip pandemisi 2009 yılında H1N1 virüsü (domuz gribi) Kuzey Amerika’da ortaya çıkmış ve 100-400 bin arası kişi yaşamını yitirmiştir. Koronavirüs familyasından tek hörgüçlü develerden insanlara bulaştığı varsayılan Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV)’nun 2012-2013 yılları arasında ilk olarak Suudi Arabistan’da görüldüğü kabul görmektedir. Batı Afrika’da, 2014 yılında, meyve yarasaları, goril ve şempanzelerden insanlara bulaştığı kabul gören Ebola virüsü ortaya çıkmıştır. Ebola virüsü, 1976 yılından günümüze kadar 3 kıta, 7 ülke ve 24 farklı bölgede görülmüş ve büyük endişe yaratmıştır. Brezilya’da 2015 yılında ortaya çıkan, sivrisinekler aracılığıyla insanlara bulaştığı düşünülen Zika virüsü 70 ülkeyi etkisi altına almış ve anne rahmindeki bebeklerin beyinlerinde yıkıcı hasarlara neden olmuştur (Gire vd., 2014; Petersen vd., 2016; WHO, 2018; Johns Hopkins Medicine, 2020). Ölümcül pandemilerin başında ilk olarak 1981 yılında ortaya çıkan HIV (Human Immunodeficiency Virus) virüsünün neden olduğu AIDS hastalığı gelmektedir (Aslan, 2020; Schwetz ve Fauci, 2019; WHO, 2018).

Koronavirüsler (CoV) çoğunlukla soğuk algınlığı şeklinde belirtiler gösteren bir RNA virüs ailesinden olsa da bu familyadan SARS-CoV ve MERS-CoV virüslerinin insanlar üzerinde daha tehlikeli hastalıklara neden olduğu gözlenmiştir. Yüzeyinde bulunan çubuksu uzantıların taça benzetilmesi sonucu Latince taç anlamına gelen “corona” kelimesi bu hastalığın adının koronavirüs olarak adlandırılmasına neden olmuştur (WHO, 2020b; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b). RNA virüs kategorisinde yer alan bu patojenler öncelikle vahşi hayvanlarda ortaya çıkarak bir şekilde insanlara bulaşan ve mutasyon kabiliyeti yüksek olması nedeniyle salgınlara neden olabilen patojenlerdir (Carrasco-Hernandez vd., 2017). 2019 yılının aralık ayında, Çin’in Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde canlı hayvan pazarı olarak nitelendirilen Huanan Deniz Ürünleri ve Canlı Hayvan Toptan Satış Pazarı’nda çıktığı kabul gören Covid-19 virüsü kısa süre içinde epidemik bir hal almıştır (Hui, Azhar & Madani, 2020; Tesini, 2020; www.yedite-pe.edu.tr;). Bu virüsün konak olan yarasalar ve pangolin isimli hayvanlardan insanlara geçtiği ileri sürülmüşse de (Deng, 2020) bazı kaynaklara göre, SARS-CoV-2’nin laboratuvar ortamında yapay veya kasıtlı olarak üretildiğine dair görüşlerde

bulunmaktadır (Menachery, Yount & Debbink, 2015). Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2006-2020 kalkınma planı kapsamında başlattığı 16 ulusal mega projenin 3'nün gizli, 13'ünün askeri ve sivil alanda olduğu; bunlardan birinin adının "mega yeni ilaç geliştirme programı" olmakla birlikte küresel sınır programı kapsamında yeni tıbbın geliştirilmesini hedeflediği bilinmektedir (Zahed, 2016, s.130-131). Bu durum virüsün laboratuvar ortamında üretildiği kanısını güçlendirmektedir.

2012 yılında Almanya'da Robert Koch Enstitüsü ile Alman Federal Hükümeti'ne bağlı bazı kuruluşların katkısıyla hazırlanan bir araştırmada salgın-pandemi ve risk analizi açısından yeni bir virüs patojenin hastalık yapmasına ilişkin bir rapor sunulmuştur. Rapor içeriğinde; SARS virüsüne çok yakın ve Modi-SARS olarak adlandırılmış ve doğal SARS-CoV ile aynı olan bir patojenin bulaşma yolunun damlacık şeklinde olduğu, enfekte olan insanlarda kuru öksürük, ateş, nefes darlığı semptomlarının görüleceği, radyografide akciğer bulgularına rastlanacağı, hastalarda titreme, bulantı ve kas ağrıları olabileceği ifade edilmiştir. Hastalığın yaş gruplarına göre dağılım oranı ise 65 yaş ve üstü için %50'dir. Hastanın sağlık kurumunda bakımı ve 60 güne kadar ilaçla tedavisi konusunda bir süreye ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bu virüsün Asya ülkelerinde Şubat ayında başlayacağı, küresel bir salgına dönüşerek dünyayı etkisi altına alacağı, Almanya'da görülmesinin Nisan ayında olabileceği ileri sürülmüştür (www.foreigner.fi/articulo/coronavirus/germany-s, 2020).

Yayınlanan medya raporlarına göre COVID-19 kapsamında ilk vakaların Çin'de 17 Kasım 2019 tarihinde görüldüğü belirtilmektedir. Ulaşılan bilgilere göre, Wuhan'da 20 Aralık 2019 tarihine kadar tespit edilmiş 60'a yakın vaka olmuştur. Çin'in Dünya Sağlık Örgütü'ne verdiği resmî açıklamalarda ise tespit edilen ilk vakanın 8 Aralık 2019'da olduğu bilinmektedir. Aralık ayı sonlarına doğru bu yeni hastalık konusunda meslektaşlarına bilgilendirme yapmak isteyen doktorların kınandığı bilinirken, Çin hükümeti 21 Ocak 2020 tarihine kadar virüsün insandan insana bulaştığını kabul etmemişlerdir (www.theguardian.com/international, 2020).

SARS-CoV (Covid-19)'un şimdiye kadar net bir şekilde bilinen ve genellikle hastalığın beşinci gününde ortaya çıkan en tipik belirtileri; yüksek ateş, kuru öksürük ve yorgunluk olmakla birlikte baş ağrısı, burun tıkanıklığı, genel ağrı, tat ve koku duyusunda his kaybı, ishal, vücutta görülen kızarıklıklar, parmaklarda renk değişikliği vb. etkileri de olabilmektedir (WHO, 2020b; Johns Hopkins, 2020). Yapılan çalışmalar; vakaların %80'ninin ciddi bir tıbbi müdahale olmaksızın hastalığı atlattığını; ancak ciddi vakalarda hastalığın zatüreye dönüşebildiğini ve suni solunum cihazlarına ihtiyaç duyulabildiğini göstermiştir. Hastalığı hafif geçiren vakalarda istirahat, ateş düşürücüler ve sıvı alımı önem kazanmaktadır. Hastalığın bulaştığı her beş kişiden biri hastalığı ağır geçirmektedir. Özellikle yüksek tansiyon, şeker hastalığı, akciğer ve kalp hastalıkları vb. kronik rahatsızlıkları olan kişiler ve yaş düzeyi ileri olan bireyler riskli grubunda yer almaktadır. Çocuk ve genç yaş grubunda yer alan kişilerinde enfeksiyon kapma ve taşıyıcı olma ihtimalleri bulunmaktadır (Johns Hopkins, 2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b). Covid-19'un küçük damlacıklar yoluyla bulaştığı bilinmekte olup bu damlacıklar havada asılı kalamamakta ve uzak mesafelere hava yolu ile taşınmamaktadırlar. Bu damlacıklar; kapı kolu, masa ve benzeri nesnelere de kolayca yerleşebilmektedir. Bireyler, hastalıkla temas etmiş insanların çevreye öksürme ve hapşırma yoluyla bırakmış olduğu damlacıkları ağız, burun veya göz mukozası yoluyla vücutlarına almaları sonucunda hastalığa yakalanmaktadır. Bu nedenle en az bir metre mesafe kuralı getirilmiştir (WHO, 2020b; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b).

3 Mart 2020 itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün açıklamalarına göre dünya genelinde COVID-19 pandemisinden ölüm oranı %3,4'tür. Ölüm oranlarının demografik profilini ağırlıklı olarak 2/3'nü erkekler, 1/3'nü kadınlar oluşturmakta, %80'den fazlasının 60 yaş üstü olduğu, %75'ten fazlasının ise kardiyovasküler hastalıklar, diyabet ve kanser gibi kronik hastalıklarının bulunduğu tespit edilmiştir. (www.worldometers; ourworldin-data.org/uploads/2020). Küresel bir salgına dönüşen COVID-19 tıbbi olmanın yanı sıra sosyal, psikolojik, mesleki, politik, ekonomik, etik ve ahlâki etkileri olmuştur. Dünya ülkelerinin COVID-19 salgınına karşı hazırlıksız olması, alınacak tedbirlerde gecikme ve karmaşaların yaşanması, hastalığın yayılma hızının yüksek olması hastalığın pandemiye dönüşmesini tetiklemiştir (VanderWeele, Chen, Long vd., 2020; Morens, Folkers & Fauci, 2009).

TC. Sağlık Bakanlığının günlük olarak güncellenen veri sayfasında belirtildiği üzere; Türkiye'deki ilk Covid-19 vakası, 11 Mart 2020 tarihinde tespit edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b). Türkiye'deki Covid-19 vakaları içerisinde iyileşen hasta sayısı dünya ortalamasının yaklaşık 2 katı üzerinde seyretmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a). Bu çalışmada 2019 yılı aralık ayından günümüze değin dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, yayılma hızı, ölüm oranları, sosyal izolasyon kapsamında alınan tedbir ve kısıtlamalar sürecinin insanların sosyal yaşamlarına etkileri araştırılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların tanımaya yönelik (cinsiyet oranı, yaşları, medeni durum, eğitim durumu, buldukları iller, meslekleri vs.) sorulardan sonra sağlık, psikoloji, sosyal yaşam, politika, ekonomi ve küresel boyut dahil olmak üzere 6 kategori belirlenerek her kategoride katılımcılara belirli sorular sorulmuştur. Online olarak gerçekleştirilen ankette bazı alanlarda açık uçlu sorularda katılımcılara yönetilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline uygun olarak tasarlanmıştır. Tarama modeli geçmişte ya da halen var olan durumları olduğu gibi betimlemeyi amaçlar. Bu modeldeki araştırmalar “ne, nerede, ne kadar, hangi sıklıkla, nasıl” gibi soruların cevaplanmasına olanak vermektedir (Büyüköztürk, 2012; Karasar, 2014). Tarama modelindeki araştırmalar ilk ve temel araştırma eylemi niteliği taşırlar. Eğitim sorunlarının tanımlanabilir nitelikte olması nedeniyle, tarama modelindeki araştırmalar, bilginin anlaşılması ve arttırılmasında kuramcılara ve uygulayıcılara önemli katkılar sağlamaktadır (Balcı, 2001).

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcı grubunu Türkiye'nin farklı şehirlerinde bulunan öğrenciler ve çeşitli meslek gruplarına mensup 111 kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama

Verilerin toplanmasında nicel veri toplama araçlarından anket kullanılmıştır. Katılımcıların tespit edilmesinde seçkisiz (rastgele) örneklem seçimi tercih edilerek kolay ulaşılabilir öğrenciler ve kişilere anket gönderilmiştir (Chritensen, Johnson ve Turner, 2015: 54, 58-60, 172; Robson, 2015: 353-354). Bu doğrultuda anket toplam 200 kişiye gönderilmiş ve 111 katılımcıdan geri dönüş sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

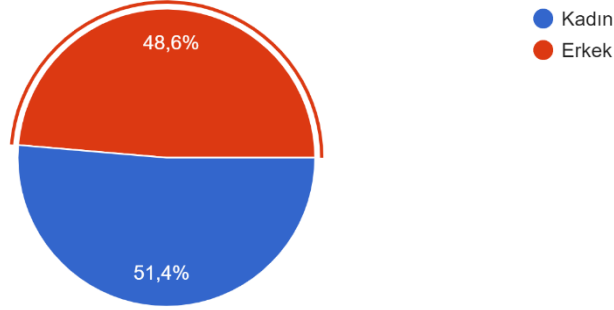
Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2012). Bu analiz yöntemi, gözlem, görüşme vb. veri toplama araçlarından bulguların değerlendirilmesini içermektedir (Ekiz, 2013).

BULGULAR

Bu bölümde sağlık, psikoloji, sosyal, politik, küresel vb. kategoriler başlıkları altında incelenen konular tablo, grafik vb. araçlar ile sunulmuştur.

Katılımcıları cinsiyete göre oranı aşağıda gösterilmektedir.

Cinsiyetiniz
111 yanıt

Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

111 katılımcı arasında %51,4 oran ile kadın katılımcı sayısı fazladır.

Katılımcıların yaş dağılımı Tablo 1’de gösterildiği gibidir.

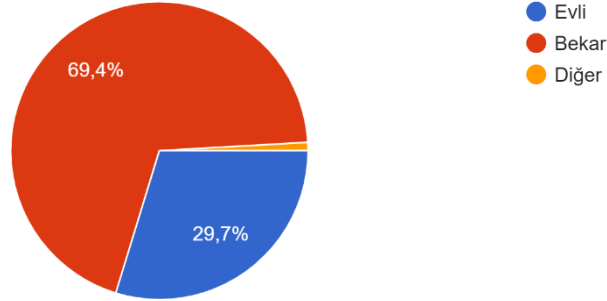
Tablo 1. Katılımcıların yaş dağılımı

Kişi Sayısı	Yaş Aralığı
40	15-25
46	26-35
11	36-45
9	46-55
1	56-65
1	65 ve üzeri

Rastgele örnekleme ile seçilen 111 katılımcının yaş aralığı 15 ile 67 yaş arasında değişkenlik göstermiştir. Katılımcılar arasında yaşı en küçük olan kişi 15, en büyük olan kişi 67 yaşında olmakla birlikte bir kişidir. 46 katılımcı ile en fazla 26-35 yaş aralığı grubunda yer alan kişiler çalışmaya katılım göstermiştir. 111 katılımcıdan 109 katılımcı yaşını belirtmiş olup 2 katılımcı yaşını belirtmek istememiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 30,11’dir.

Katılımcıların medeni durumları ile ilgili bilgiler aşağıda gösterilmektedir.

Medeni durumunuz
111 yanıt

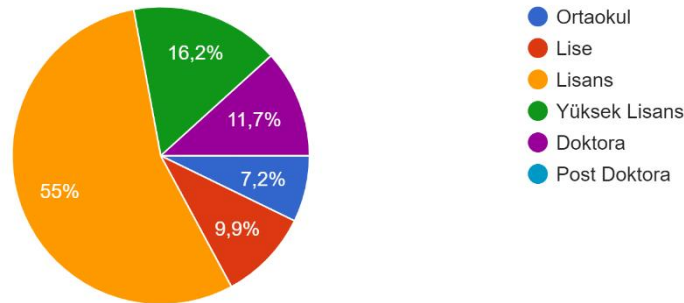

Grafik 2: Katılımcıların Medeni Durumu

111 katılımcının %69,4'ü bekar; %29,7'si evli; %0,9'u diğer kategorisini işaretlemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması göz önünde bulundurulduğunda %69,4'lük bir dilimin medeni durumunun bekar olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumları ile ilgili veriler aşağıdaki grafikte belirtildiği şekildedir.

Eğitim durumunuz
111 yanıt

Grafik 3: Katılımcıların Eğitim Düzeyi

Katılımcıların %55 oranında lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %16,2'si yüksek lisans derecesine, %11,7'si ise doktora derecesine sahiptir veya öğrenimine devam etmektedir. En az ortaokul seviyesinde katılımcı bulunmaktadır. Medeni durum çizelgesi ile eğitim durumu kıyaslandığında eğitim seviyesi yüksek bireylerin genel olarak medeni durumu bekar olan kişiler olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların meslekleri hakkındaki bilgiler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların meslek gruplarına göre dağılımı

Meslek Adı	Sayı	Meslek Adı	Sayı
Akademisyen	30	Çiftçi	1
Üniversite Personeli	1	Ekonomist	1
Ar-ge Şefi	1	Dış Ticaret Uzmanı	1
Bakanlık Personeli	1	Muhasebeci	1
Ev Hanımı	11	Maliye-Mekatronik	1
Esnaf	5	Müdür	1
Öğrenci	13	Tıbbi Sekreter	1
Öğretmen	27	Elektrik-Elektronik Mühendisi	1
Psikolog	2	Gazeteci	1
Serbest Meslek	2	İşçi	1
Çalışmayan	1	Öğrenci/çalışan	1

Katılımcıların meslek grupları akademisyenlik, Ar-ge Şefi, bakanlık personeli, psikolog, öğretmen, esnaf, sağlık çalışanı, gazeteci, ekonomist, çiftçi, ev hanımı, öğrenci vs. çeşitlilik göstermektedir. 30 katılımcı ile en fazla akademisyen olan aday var iken bunu 27 katılımcı ile öğretmenlik mesleği takip etmektedir. Toplam 14 öğrenci araştırmaya katılım göstermiştir. 111 katılımcı arasından öğrenciler dışarıda tutulduğunda çalışmayan yalnızca bir kişi bulunmaktadır.

Katılımcıların buldukları illere göre dağılımı Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların buldukları illere göre dağılımı

İl Plaka Kodu	Sayı
Adana-Van	4
Ankara-Mersin-Kars-Aksaray-Karaman	2
Balıkesir-Bilecik-Bursa-Çanakkale-Denizli-Elazığ-Giresun-Kırklareli-Kocaeli-Muğla-Nevşehir-Samsun-Siirt-Tokat	1
Eskişehir-Gaziantep-İzmir-Kayseri	3
İstanbul	26
Konya	24
Kütahya	9
Kahramanmaraş	7

26 katılımcı ile İstanbul ve 24 katılımcı ile en fazla Konya illerinden katılım olmuştur. Bunu 9 kişi ile Kütahya; 7 kişi ile Kahramanmaraş; 4 kişi ile Adana-Van; 3 kişi ile Eskişehir, Gaziantep, İzmir, Kayseri; 2 kişi ile Ankara, Mersin, Kars, Aksaray takip etmektedir. Her ilden bir katılımcının bulunduğu iller ise Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Denizli, Elazığ, Giresun, Kırklareli, Kocaeli, Muğla, Nevşehir, Samsun, Siirt ve Tokat'tır.

1. Sağlık Başlığı Altında Sorulan Sorular ile İlgili Bulgular

Sağlık alanına yönelik sorulan sorularla ilgili veriler aşağıda sunulmaktadır.

“Corona virüsü hayatınızı hijyen ve sağlık konusunda etkiledi mi?” sorusuna katılımcıların %79,8'i (%53,2'si kesinlikle etkilendiğini; %26,6'sı etkilendiğini belirtmiştir) sağlık konusunda covid-19'un hayatlarını etkilediğini belirtmişken %7,4'ü etkilemediğini ifade etmiştir. %12,8'ide kararsız olduklarını söylemişlerdir.

“Günlük alışkanlıklarınızda (el yıkama, kişisel bakım, temizlik vs.) değişikliklere neden oldu mu? sorusuna katılımcıların %74,8’i (%51,5’ü kesinlikle etkilediğini; %23,4’ü etkilediğini belirtmişlerdir) covid-19 pandemisi nedeniyle günlük hayatlarında değişiklikler yaptıklarını ifade ederken %14,4 oranında katılımcının hayatında herhangi bir değişikliğe neden olmamıştır. %10,8 oranında çekimser kalan katılımcılar da mevcuttur.

“Daha sağlıklı yaşam ve beslenme alışkanlıkları konusunda değişikliklere neden oldu mu?” sorusuna katılımcıların %50,4’ü değişiklik olduğunu ve daha dikkatli, bağışıklık sistemini güçlendirici gıdalar tüketmeye özen gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Fakat katılımcıların %28,8’inin hayatında bu konuda bir değişiklik yaşanmazken %20,7’si de kararsız kalmıştır.

“Sağlık ve kişisel bakım konusunda bilinlenmenizi sağlayacak (okuma, gündem takibi, doktor tavsiyeleri vs.) gelişmeler oldu mu?” sorusuna katılımcıların yaklaşık olarak %65,7’si covid-19 konusunda bilgi edinme amaçlı gazete, makale vs. okuma, gündem takibi yaparak doktor tavsiyelerine uyduklarını belirtmişlerdir. %21,7’sinin bu konuda ekstra bilgi edinme amaçlı bir çabası olmamıştır. %13,5 oranında katılımcıda bu konuda çekimser kalmıştır.

“Sosyal izolasyona uygun davranıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %64,9’u sosyal izolasyona tamamen uyduklarını belirtirken %25,2’si de uyduklarını ifade etmişlerdir. Uymadığını söyleyen %1,8 oranında katılımcı olması sevindiricidir. Bu maddeye %8,1 oranında katılımcı çekimser yanıt vermiştir.

Sosyal izolasyon, birey ile toplum arasında kısmî ya da tamamen temasta bulunmaktan kaçınmayı gerektiren bir durumdur (Gierueld, Tilburg & Dijkstra 2006). Bu kavramdan kastedilen bireylerin sorumluluk duygusu çerçevesi içinde gönüllü olarak kendi izolasyonunu gönüllü olarak sağlamasıdır. Bireysel uygulamada yetersizlikler nedeniyle bazı ülkeler yasal yollarla çeşitli önlemler alarak örneğin sokağa çıkma yasağı öncelikle Çin (bazı şehirler), ABD (bazı eyaletler), Hindistan, Fransa, İtalya, İspanya’da yaşanmıştır. Türkiye’de ise genel kapsamlı sokağa çıkma yasağı yerine 65 yaş üstü ve 19 yaş altına yönelik kısıtlamalar getirilmiştir. COVID-19 pandemisinden kalp hastalığı, demans, yüksek kolesterol, diyabet gibi kronik hastalığı vb. olan ve en çok etkilenen grup olan 65 yaş üstü kişilerin hastalığı daha ağır (www.statnews.com/2020) atlatmaları veya atlatamamaları bu tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. Türkiye’de 65 yaş üstü ve kronik rahatsızlığı olan kişilerin adreslerinden ayrılmasına yönelik kısıtlama T.C İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelde açıkça belirtilmiş olup, kısıtlamaya tabi tutulan bireylerin 155, 156, 112 acil arama hatları üzerinden taleplerini iletebilecekleri, ihtiyaçlarını karşılayacak kimsesi bulunmayan bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla vali/kaymakamların başkanlığında oluşturulan Vefa Koordinasyon Grubu tarafından yönetileceği bildirilmiştir (www.icisleri.gov).

2. Psikoloji Alanına Yönelik Sorulan Sorular ile İlgili Bulgular

Psikoloji alanında yer alan anket maddeleri ile ilgili bilgiler bu bölümde sunulmuştur.

“Corona virüs psikolojinizde değişimlere neden oldu mu?” sorusuna katılımcıların %36,9’u ve %25,2’si olmak üzere toplam %62,1’lik kesim Covid-19 pandemisinden psikolojik olarak etkilenmiştir. %10,8’i hiç etkilenmediğini beyan ederken %5,4’lük kesimde psikolojik olarak etkilenmediğini ifade etmiştir. %21,6’lık dilim ise kararsız kalmıştır.

“Sürecin insanların psikolojileri üzerinde olumlu etkiler bırakacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %27,9’u sürecin insanlar üzerinde kesinlikle olumlu etki bırakmayacağını belirtirken %32,4’ü de olumlu etkilemeyeceğini ifade ederek bu düşünceyi desteklemişlerdir. %12,6’lık dilim ise konuya iyimser yaklaşarak olumsuz etki bırakmayacağını ifade etmişlerdir.

“Evde vakit geçirmek size keyif veriyor mu?” sorusuna katılımcıların en fazla bu madde de (%30) çekimser kalmış olmaları ilginçtir. %20’lik dilim evde vakit geçirmekten çok fazla keyif aldıklarını; %18,2’lik dilimse sadece keyif aldıklarını belirtmişlerdir. %12,7 oranında insan ise evde vakit geçirmeyi hiç keyifli bulmamakta iken %19,1 oranında katılımcıda evde vakit geçirmekten keyif almadıklarını dile getirmiştir.

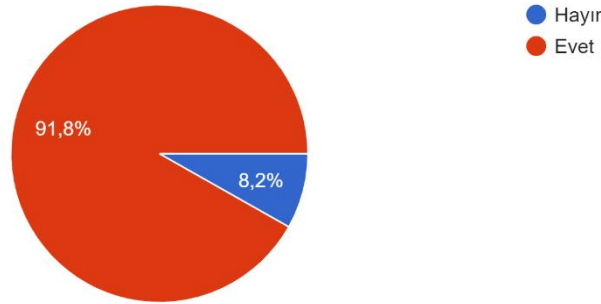
“Aile ile daha fazla birlikte olmanın eğlenceli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %27,9'u ailesi ile vakit geçirmekten oldukça mutlu iken %19,8'i mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. %28,8'lik kesim bu madde de çekimsiz kalmıştır. %10,8 oranındaki grup ise ailesiyle vakit geçirmeyi hiç eğlenceli olarak görmemektedir. %12,6 oranında ki grupta bu görüşe katılmaktadır. Yaklaşık olarak %23,4'lük kesim ailesi ile vakit geçirmeyi eğlenceli bulmuyorken bunu %28,8 oranında katılımcı bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir.

“Sürecin insanların psikolojileri üzerinde olumsuz etkileri olduğunu düşünüyor musunuz?” maddesi anketin geçerlilik ve güvenilirliğini sağlama amacıyla hazırlanmış olup olumlu etkiler bırakma konusundaki maddeye verilen cevapları destekler nitelikte cevaplar verilmesi katılımcıların araştırma maddelerini dikkatli bir şekilde yanıtladıklarını göstermektedir. Bu maddeye göre yaklaşık olarak %85,5 oranındaki katılımcı sürecin insanların psikolojileri üzerinde olumsuz etkiler bırakacağını ifade etmiştir. Katılımcıların çoğunluğu açık uçlu sorularda evde kalmaktan ve sürecin belirsizliğinden dolayı mutsuz olduklarını vurgulamışlardır. Bir kısmı İtalya'da vatandaşlara telefon ile psikolojik destek sağlanmasının yararlı olabileceğini söylemişlerdir. İnsanlar genel kısıtlamaların olduğu dönemde daha az dışarı çıkabilmiş, mümkün olduğunca daha az insanla yüz yüze iletişim kurmuş ve normal zamana oranla daha az sosyalleşme imkanına sahip olmuştur. Hane halkı içinde daha az ve sürekli olarak aynı kişilerle ve internet aracılığıyla anti sosyal veya yapay sosyal ortamlarda vakit geçirmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte ailesi ile yaşamayan yalnız bir hayat sürdüren bireyler ise yeni normalden daha fazla etkilenmiştir. Açık uçlu sorularda böyle bir sürecin yaşanabileceğini öngörme durumları olsaydı yalnız yaşamamak için ev arkadaşı alabileceklerini ya da bir ilişkisi olanlar evlenerek birlikte bir yaşam sürdürebileceklerini ifade etmiştir.

3. Sosyal Yaşam Alanına Yönelik Sorulan Sorular ile İlgili Bulgular

Sosyal yaşamla ilgili anket maddelerine verilen yanıtlar aşağıda sunulmuştur.

Corona virüs sosyal yaşamınızı etkiledi mi?
110 yanıt

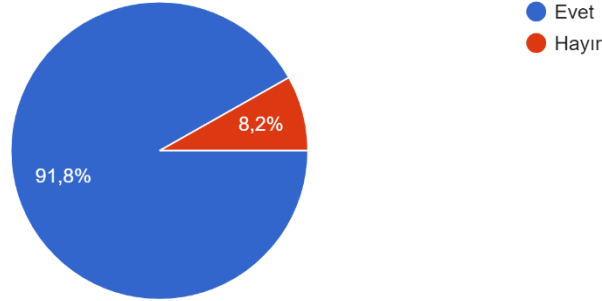

Grafik 4: Virüsün Katılımcıların Sosyal Yaşamlarına Etki Oranı

Katılımcıların %91,8'i Covid-19 pandemisinin sosyal yaşamları üzerinde değişikliklere neden olduğunu ifade etmiştir. Sosyal yaşamlarını etkilemediğini düşünen %8,2'lik kesim ise daha önceki maddelerde sürecin kendilerini etkilemediği, alışkanlıklarında değişiklik olmadığını düşünen kişiler olduğu sanılmaktadır.

Evde hayat var çağrısına uyduğunuzu düşünüyor musunuz?

110 yanıt

Grafik 5: Katılımcıların “Evde Hayat Var” Çağrısına Uyuma Oranı

Katılımcıların %91,8’i süreç boyunca başlatılan “evde hayat var çağrısına” uyduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum halkın devleti destekleyici yönde hareket ettiğini göstermektedir.

“65 yaş üstüne yönelik alınan kararların onların günlük yaşamlarını olumlu etkilediğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %53,7’si 65 yaş üstü konusunda alınan kararların bu gruptaki insanların hayatlarını olumlu yönde etkilediğini düşünürken %23,6’sı tam tersi yönde düşünmektedir. %22,7’si kararsız oluklarını ifade etmişlerdir.

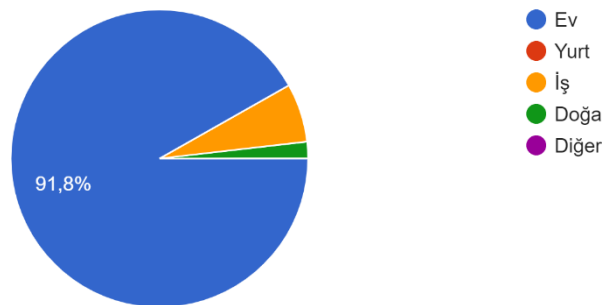
“Toplu yaşam ortamları ve ibadet alanlarının kapatılmasını doğru buluyor musunuz?” sorusuna katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%91,8) toplu yaşam alanlarının belli süre ile kapatılmasının doğru olduğunu düşünmektedir. %3,6 oranında katılımcı bunu olumsuz olarak değerlendirmiştir.

“Evde kalmanın toplum ve aile ilişkileri üzerinde olumsuz etkiler bırakacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %35,5’i evde kalmanın aile ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini düşünürken %39,1’i bu görüşe katılmamaktadır. Aile ile ilgili maddelerde yüksek oranda (%25,5) kararsız/çekimser cevap verilmesi tartışmaya açık bir konudur.

“İnternet ve sosyal medya araçları olmasa evde geçireceğiniz zamanın daha sıkıcı olacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %71,8’i internet ve sosyal medya araçları olmasa evde geçirecekleri zamanın daha sıkıcı olacağını düşünürken %17,3’lük kesim buna katılmamaktadır.

Toplu yaşam alanlarındaki mekanların kapatılması sonucunda yaşamınızın çoğunluğunu nerede geçiriyorsunuz

110 yanıt

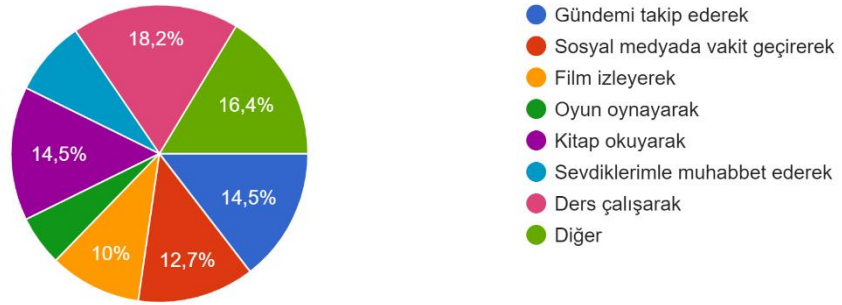

Grafik 6: Katılımcıların Pandemi Dönemi Vakit Geçirdikleri Ortamlar

Katılımcıların %91,8'i kısıtlamaların olduğu dönemde zamanını çoğunlukla evde geçirirken bir kısmı işte geçirdiğini belirtmiştir. En az oran ise zamanını doğada geçirenler grubundadır.

Evde kaldığınız süre içinde vaktinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

110 yanıt

Grafik 7: Katılımcıların Pandemi Dönemi Zaman Değerlendirme Durumları

Katılımcıların %18,2'si evde zamanını ders çalışarak; %16,4'ü diğer aktivitelerle; %14,5'i gündemi takip ederek ve kitap okuyarak; %12,7'si sosyal medyada vakit geçirerek; %10'nu film izleyerek geçirdiğini ifade etmiştir. Yaş grubunun çok düşük olmaması nedeniyle en az oyun oynayarak yanıtı verilmiştir.

Katılımcıların evde geçirdikleri zamanı imkanları olsa daha eğlenceli hale getirme konusunda verdikleri yanıtlar Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların evde eğlenceli zaman geçirmek için düşünceleri

Olması İstenen	Sayı
Spor alanı oluşturma	11
Sevdiklerini eve çağırma	4
Bahçe işleri ile uğraşma	9
Çocuklarına oyun alanı yaratma	4
İnternet bağlantısını güçlendirme	2
Hobi bahçesi olması	1
Ar-ge laboratuvarı olması	1
Evi atölyeye çevirme	1
Tartışma ortamı yaratma (küçük grup)-online tartışma grubu-online toplu çalışma ortamları	3
Bahçeli evde oturma	5
Kitap okuma	3
Almanca öğretmenini eve çağırma	1
Yağlı boya yapma	1
Bilardo masası kurma	1

Katılımcılardan açık uçlu olarak sorulan bu maddeye cevap verenlerden (73 katılımcı) en çok ortak cevap evde spor alanı oluşturulması (11), bahçe işleri ile uğraşma (9), bahçeli evde oturma (5) olmuştur. Çocuklarına oyun alanı oluşturma düşüncesinin ev hanımları tarafından verildiği düşünülmektedir. Ar-ge laboratuvarı, evde atölye kurma, tartışma ortamları, online çalışma ortamları

yaratma düşünceleri oldukça iyi bulunmuştur. Almanca öğretmenini eve çağırma düşüncesi de entelektüel bulunan bir yanıt olmuştur. Bilardo masası kurma düşüncesinin erkek bir katılımcı tarafından verildiği varsayılmaktadır. Fakat bazı yanıtların özellikle kitap okumanın her evde imkan dahilinde olduğu düşünülmektedir.

4. Politika Alanına Yönelik Sorular ile İlgili Bulgular

Bu alana ilişkin katılımcı görüşleri bu bölümde sunulmuştur.

“Corona virüsün ülkemize gelme sürecinde politikacıların gerekli adımları zamanında attığını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %54,5’i politikacıların gerekli adımları zamanında attığını düşünürken %12,7’sini bu düşünceye hiç katılmamakla birlikte %14,5 oranındaki grupta katılmamaktadır. %18,2 kişi çekimser kalmıştır. Aile ilgili konularda daha yüksek oranda çekimser kalan aday varken devlet ile ilgili konuda nerdeyse yarı yarıya oranla çekimser tutum sergileyen insan bulunmaktadır.

“Virüsün Avrupa’da yayılması, ölüm oranlarının artmasından sonra ülkeye yapılan geri dönüşlerin kabul edilmesini doğru buluyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %42,2’si insanların farklı ülkelerden ülkesine dönüşümü desteklerken %39,4’ü bunu doğru bulmamaktadır.

“Virüs diğer ülkelere yayılmasının ardından sınır kapılarımızı kapatma ve Çin, İtalya gibi ülkelere gidiş-dönüşlerin yasaklanmasının zamanında yapıldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %37,3’ü sınırları kapatmanın ve riskli ülkelere gidiş-dönüşlerin yasaklanmasının zamanında yapıldığını düşünürken %40,9’u geç kalındığını düşünmektedir. Katılımcıların %88,3’ü siz olsanız maddesinde bu konuda daha önceden sınırları kapatacaklarını ifade etmişlerdir.

“Virüs dünyada hızlı bir şekilde yayılırken sınır kapılarımızı daha önce kapatmamız, uçuşları daha önce yasaklanmasının gerektiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %73,6’sı sınır kapılarının daha önceden kapatılması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların %83,6’sı siz olsanız maddesinde hava yolu ulaşımına daha önceden sınırlandırma getireceklerini ifade etmişlerdir.

“Virüsün ülkemizde görülmeye başladığı anda çıkma yasağının getirilmemesinin vaka sayısında artış olmasında etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %73,6’sı sokağa çıkma kısıtlamasının Covid-19 vakasının ilk görüldüğü andan itibaren yapılması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların %50’si siz olsanız maddesinde salgın ilk görüldüğü anda sokağa çıkma yasağı getirirdik diye yanıtlarken %28,1’i getirmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

“Suudi Arabistan’da vakalar görülmeye başladığı sıralarda umre için vatandaşlarımızı göndermemizin doğru olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %82,8’i Suudi Arabistan’da vakalar görülmeye başladığı sıralarda umre için vatandaşlarımızı göndermemizin doğru olmadığı düşüncesindedirler.

“Umreden gelen kişilerin karantinaya alınmasını doğru buluyor musunuz?” sorusuna katılımcıların tamamı umreden gelen vatandaşların karantinaya alınması gerektiğini doğru bir davranış olarak nitelendirmektedir.

“Virüs ilk olarak Çin’de çıkmışken ülkemizde çalışan Çinlilerin yıl başı tatili için ülkelerine gidip sonra Türkiye’ye dönmeleri sonucunda ülkemizde virüs görülmesi arasında bağlantı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %66,1’lik oranı ülkemizde çalışan yaklaşık 2.000 civarındaki Çinli insanın yıl başı tatili için ülkelerine giderek Türkiye’ye dönmesinin Covid-19 salgınının Türkiye’de görülmesi arasında bağlantı olduğunu düşünmektedir. Katılımcılar siz olsanız maddesinde %70,1 oranında Çin’li çalışanların Türkiye’ye alınmaması gerektiği yönünde görüş dile getirmişlerdir.

“Ülkemizde vaka ve ölüm sayıları artarken başka ülkelere sağlık ekipmanı yardımı yapmamızı destekliyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %50’si başka ülkelere sağlık ekipmanı yardımı yapılmasını desteklemektedir. %33,3’ü ise bunu doğru bulmamaktadır. Katılımcılar siz olsanız maddesinde özellikle “Uygur Türklerine yaptıkları zulümlerle gündeme gelen Çin’e sağlık ekipmanı

gönderilmesi” konusunda %38,2 oranında gönderilmemesi gerektiğini ifade ederek milliyetçi bir tutum sergilemişlerdir. Fakat %40,1 oranında katılımcı ne olursa olsun yardım edilmesi gerektiğinden yana tutum sergilemişlerdir.

“Sağlık Bakanlığının halka doğru ve yerinde bilgilendirme yaptığını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %67,3'lük oranı (çoğunluğu) bakanlığın doğru bilgilendirme yaptığını düşünerek devletine güven duygusu içerisindedir. %4,5'lik kesim doğru bilgilendirme yapıldığına hiç inanmamaktadır. Fakat %67'lik oran mevcut hükümetin oy oranlarının oldukça üstünde olması nedeniyle farklı kesimlerden de hükümete (özellikle sağlık bakanımız Fahrettin KOCA'ya) olan güveni göstermesi açısından önemli bir detaydır.

“Vaka sayılarının ve ölüm oranlarının il il açıklanmamasını doğru buluyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %63,3 oranı vaka sayılarının il il olarak günlük açıklanmasını doğru bulmaktadır. %15,6'sı ise bunun olmamasını desteklemektedir.

“Vaka sayıları, ölüm oranları ve yaşları açıklansa virüsün yayılma hızında insanların sosyal izolasyona daha çok özen göstereceğine inanıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %60,5'i ölüm oranlarının il bazlı ve hastaların yaşları ile açıklanmasının virüsün yayılma hızını düşüreceğini düşünmektedir. %7,3'lük kesim ise bunun etkisinin olmayacağını belirtmiştir.

“Alınan önlemlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların % 44,6'sı alınan önlemlerin yeterli olduğunu; %30'u ise yeterli olmadığını düşünmektedir

“Küresel sorunlarla etkili bir şekilde mücadele edildiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %41,4'ü küresel sorunlarla etkili bir şekilde mücadele edildiğini, %28,8'i ise mücadele edilemediğini düşünmektedir.

“Ülkenin siyasetçilerinin bu konuda hassas davrandığını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %53,1'i Türkiye'deki siyasetçilerin bu konuda hassas davrandığını; %25,3'ü ise hassas davranmadığını düşünmektedir.

“Hükümet ile ülkedeki siyasi grupların iş birliği içinde hareket ettiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %25,2'si hükümet ile siyasi grupların iş birliği içinde hareket ettiğini düşünmekte iken %50,4 oranındaki çoğunluk bunun aksi yönde bir düşünceye sahiptir.

“Hükümetin kendi birimleri içinde tam iş birliği içinde çalıştığını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %50,9'u hükümetin kendi birimleri içerisinde iş birliği içinde çalıştığını; %20'si ise çalışmadığını düşünmektedir.

“Uzaktan eğitim konusunda alt yapının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %30,9'u uzaktan eğitim konusunda alt yapının yeterli olduğunu; %46,4'ü ise yeterli olmadığını ifade etmişlerdir.

Halkın bu sürece aktif katılımına yönelik neler yapılabileceği ile ilgili maddeye ilişkin cevaplar Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Halkın aktif katılımına ilişkin vatandaşın önerileri

Öneriler	Sayı
Evde kalarak	10
Kurallara uyararak ve devlete güvenerek	3
Maddi güvence verilmesi	5
Halkın kurallara uyması için yaptırımların artırılması	6
Daha fazla bilgilendirme yapılmalı (kampanya)/bilinçli izolasyon	7
Evde çalışma ortamları hayata geçmeli	2
Anketler yapılmalı (sosyolog ve psikologlar tarafından)	5
İşsiz kalan öğrenci veya 20-30 yaş grubunun gönüllü sosyal sorumluluk projelerinde	2

çalıştırılmalı

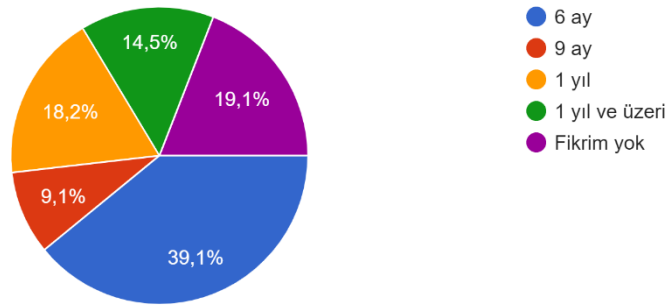
Sürece aktif destek gösterenlere ödüllendirme mekanizması geliştirilmeli

3

53 katılımcının yanıtladığı bu soruda halkın en çok evde kalarak devlete destek olacağı ifade edilmiş. Daha fazla bilinçli izolasyon yapılması, anketler uygulanması, sürece aktif katılanlara ödüllendirme mekanizmasının geliştirilmesi gerektiği, sosyal sorumluluk projelerinin yapılması dile getirilmiştir. Vatandaşların kurallara uyması için yaptırımların artırılması yanıtı 6 kişiden öne sürülmüş olmakla birlikte en ilginç cevaplardan biri olarak değerlendirilmiştir. Halkın kendi geleceği için kendi rızasıyla devletin yaptırımlarını arttırmasını ifade etmesi virüsün yayılımının engellenmesi bakımından olumlu nitelendirilmekle birlikte tartışmalı bir konudur. Yanıt verenlerden bazıları ise devletin her şeyi gerekli şekilde yaptığı, daha fazlasının yapılamayacağı düşüncesindedir.

Bu sürecin ne kadar devam edeceğini düşünüyorsunuz?

110 yanıt

Graik 8: Katılımcıların Pandeminin Devam Etme Süreci Hakkındaki Görüşleri

Nisan-Mayıs 2020 aralığında yapılan ankette insanların çoğunluğu sürecin 6 ay devam edeceğini belirtirken 1 yıl ve üzerinde seyredeceğini söyleyen grup azınlıkta kalmıştır. Katılımcıların iyimser olarak yaklaşımları düşünülmektedir.

Katılımcılar siz olsanız kısmında yer alan “sürecin daha iyi yönetilmesi ile ilgili” olan maddeye Tablo 6’da gösterildiği şekilde yanıtlar vermişlerdir.

Tablo 6. Sürecin daha iyi yönetilmesine yönelik katılımcı görüşleri

Öneriler	Sayı
81 ili ikiye bölerek ilk 40’a önce, 2. 40’a sonra sokağa çıkma yasağı getirerek üretimin kısmi zamanla ilerlemesini sağladım.	1
Süreç için çok sert ve katı tedbirler alır ülkeyi dışarıya kapatır. 1 aylık milli karantinadan sonra her şeyi tekrar eskisi gibi düzene koyardım.	1
Virüs bitene kadar yurtdışına çıkışları yasakladım.	2
Daha ciddi yasaklar getirirdim. Özellikle il dışına çıkışları ilk anda kapatırdım.	4
İlk vaka görüldüğü anda sokağa çıkma yasağı getirir ve maddi destek sağladım.	11
Sokağa çıkma yasağı getirip mahalle mahalle test yaparak enfekte hasta tespiti yaparak. Bir anda duran yaşantıyı yavaş yavaş ivmelendirmek suretiyle enfekte olmayan kişilerin günlük hayatlarına devam edebilmesini sağlar ardından işleyiş devam ederken de enfekte kişilerin tedavilerini sağladım.	1
20-65 yaş dışında olup ve hafta sonları sokağa çıkanlara toleranssız daha ciddi yaptırımlar uygulardım.	1

Uzaktan eğitim alt yapısını güçlendirirdim.	1
Muhalefet ile ortak çözüm üretilmesi için çalışırdım.	1
Uzaktan eğitimde verim alınmayacağını düşündüğüm için bir yıl okullara ara verirdim.	1
İnsanları psikolojik açıdan motive edecek uygulamalar (TV programları üzerinden halkı konu hakkında bilinçlendirme ve psikolojileri için eğlenceli programlar yayınlama).	2
Daha önce yasaklamalar getirip Güney Kore'nin uyguladığı yöntemi uygulardım.	1
Ülkenin tüm kurumlarıyla herhangi bir siyasi ayırım yapmadan birlik içinde çalışarak, farklı fikirlerin ve yorumların da dikkate alınmasını sağlardım.	1
Tüm ülkelere sivil havacılık uçuşlarını durdururdum. (Ekonomi ve askeri durumlar hariç)	1

Katılımcılardan bazıları sürecin oldukça iyi yönetildiğini bu madde de dile getirmişlerdir. Güney Kore'nin yaptığı uygulamaların aynısını yapma fikri, konu ile ilgili farklı ülkelerin tutumlarının izlenmesi göstermesi bakımından anlamlı bulunmuştur.

5. Ekonomi Alanına Yönelik Sorular ile İlgili Bulgular

İş dünyasının önde gelen kuruluşları tarafından Covid-19 salgını sebebiyle ülke ekonomilerinin olağanüstü zamanlardan geçtiği belirtilmekte, salgının bu ekonomileri ne ölçüde etkileyeceğine yönelik farklı görüşler üzerinde durulmaktadır. Covid-19 virüsünün ekonomik anlamda da olumsuz etkilerin yayılmasına sebebiyet vereceği belirtilmiştir. Üretimin azalması, buna karşın salgın sebebiyle toplumlarda artan kaygılar yüzünden tüketimin artması sonucu ekonomik verilerde düşüş eğilimi olacağı varsayılmaktadır (www.mckinsey.com; Baldwin, Weder&Mauro, 2020). OECD Genel Sekreteri Angel Gurría, 25 Mart 2020 tarihinde G20 Zirvesi'nde yaptığı açıklamasında, içinde bulunulan süreçte ülkelerin sağlık alanında uyguladığı önlemlerin yüksek maliyetlerine bağlı olarak pek çok ülkenin ekonomik açıdan durağan bir döneme gireceğini, ilerleyen süreçte bu durumun ülke ekonomilerini olumsuz etkileyebileceğini belirtmişlerdir. Covid-19 ile mücadelenin aynı zamanda ekonomik normalleşmeyi de mümkün olduğunca hızlı bir şekilde geri kazanma çabası olduğunu ifade etmişlerdir (www.oecd.org). Başlangıçta üretimde yaşanan aksamalar Asya ülkeleri ile sınırlı iken son zamanlarda bunun dünya çapındaki tedarik zincirleri üzerinde etkileri görülmüştür. Büyük ya da küçük tüm işletmeler, özellikle havacılık, lojistik, turizm ve konaklama gibi alanlar ciddi zorluklar yaşamıştır. Belirli sektörlerde iflaslar ve iş kayıpları yaşanmakta, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) için ticari faaliyetlerin sürdürülmesi zorlaşmıştır (www.ilo.org). Yaşanan süreç home office gibi farklı çalışma sistemlerini ortaya çıkarmıştır. Pandeminin etkilerini azaltılınca ve yaşam normale dönünceye kadar bunun devam etmesi beklenmektedir (Üstün&Özçiftci, 2020).

Bu alana yönelik anket maddelerine ilişkin veriler cevaplar aşağıda sunulmaktadır.

“Corona virüs nedeniyle ülkenin ekonomik yönde olumsuz etkileyeceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %83,6'sı ülkenin bu süreçten ekonomik olarak olumsuz etkileneceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. %8,1 oranında katılımcı ülkelerin ekonomilerinin olumsuz etkilenmeyeceğini, %8,2'si ise kararsız olduklarını söylemişlerdir.

“Uzun vadede üretimin düşüp gıda ve başka sektörlerde ihtiyaç olacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %66,3'ü uzun vadede üretimin düşeceği, gıda ve başka sektörlerde ihtiyaç olacağını ifade ederken %16,4'ü bu görüşe katılmamaktadır. %17,3'ü ise kararsız yanıt vermişlerdir.

“Özellikle asgari ücret ile geçinen insanlara ekonomik yönden yeterli yardım yapılacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %54,6'sı asgari ücretle geçinen insanlara yeterli yardım yapılmayacağını; %30,3'ü de yapılacağını düşünmektedir. %19,1'i ise çekimser yanıt vermişlerdir.

“Özel sektörde (cafe, restoran, bar vs.) çalışanların iş yerlerinin tatil edilmesinin bu sektördeki insanları olumsuz etkileyeceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %86,4'ü özel sektörde çalışanların geçici süreli de olsa iş yerlerinin tatil edilmesinden olumsuz etkileneceğini

düşünmektedirler. %6,2'si olumsuz etkilenmeyeceklerini %7,3'ü ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

“Bu süreç atlatıldıktan sonra elektrik, su, doğal gaz, kira ve vergilerde artış olacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %75,5'i bu süreç atlatıldıktan sonra elektrik, doğal gaz, su, kira ve vergilerden artış olacağını %9'u ise olmayacağını düşünmektedir.

“Bankalara kredi borçları olan insanların bu süreçten olumsuz yönde etkileneceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %82,5'i bankalara kredi borcu olan insanların süreçten olumsuz yönde etkileneceğini, %2,8'i etkilenmeyeceğini düşünmektedir.

“Corona virüsü nedeniyle temizlik özellikle el yıkama uyarılarının su kaynaklarında kısıtlara neden olacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %53,2'si Covid-19 nedeniyle el yıkama alışkanlıklarında yaşanan artışın su kaynaklarında kısıtlık yaşanmasına neden olacağını düşünmektedir. %24,8'i kısıtlık yaşanmayacağını, %22'si ise kararsız olduğunu söylemiştir.

6. Küresel Boyut Alanına Yönelik Sorular ile İlgili Bulgular

Araştırmanın küresel boyut alanına ilişkin bulgular bu bölümde ele alınmıştır.

“Corona virüsünün ortaya çıkışının doğal olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %48,6'sı Covid-19 salgının doğal bir yolla ortaya çıkmadığını düşünmek ile birlikte %20,2'si de tam tersi yönde düşünmektedir. Katılımcıların %50'si virüsün doğal olmayan bir yolla bir ülke tarafından yayılmış olduğu düşüncesindedirler.

“Virüs ve hastalıklarla mücadelenin III. Dünya Savaşı'nın farklı bir boyut kazanmış hali olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %50,4'ü virüs ve hastalıklar ile mücadelenin III. Dünya Savaşı'nın farklı bir boyut kazanmış hali olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. “Yeni virüslerin ortaya çıkması ile ilgili” anket maddesinde katılımcıların %70,2'si yeni virüslerin çıkabileceğini ifade etmişlerdir.

“Farklı ülkelerin vaka görülmesinin ardından ohal ilan etmesini, sokağa çıkarma yasağının olumlu olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %80,5'i farklı ülkelerin vakaların ardından ohal ilan etmesi ve sokağa çıkma yasağı getirmesini olumlu olarak değerlendirmektedir. %5,6'sı ise olumsuz olarak değerlendirmiş, %13,9 oranında katılımcıda kararsız kalmıştır. Ayrıca katılımcıların %76,8'i Güney Kore'nin 30 gün boyunca vaka sayısını 30'da tutmasını ülkenin etkili tedbirler almış olması ile ilgili olduğunu düşünmektedir.

“Çin'de yüksek oranda vaka ve ölüm oranlarının görülmesinin ardından bir anda ülke içinde vaka ve ölüm sayısının durmasının normal olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %60,2'si Çin'de vaka sayılarının bir anda durmuş olduğuna inanmadığını belirtmekle birlikte %15,7'si bunun doğru olduğuna inanmaktadır. %24,1 oranında katılımcı da kararsızım yanıtı vermiştir.

“Küresel aktörlerin iş birliği içinde çalıştığını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %22,2'si iş birliği içinde çalıştıklarını; %44,5'i ise çalışmadığını belirtmiştir. %33,3 oranında katılımcının görüşü kararsızdır.

“Ülkelerin nükleer silah, savunma sanayine yatırım yapmalarından çok sağlık sektörüne yatırım yapmaları gerektiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %73,4'ü sağlık sektörüne yatırım yapılması gerektiği konusunda hem fikirken %1,8'i buna gerek olmadığını, %24,8'i ise karamsar kalmıştır.

“Daha önceki yıllarda bazı insanların önümüzdeki yıllarda virüs ile mücadele edileceğini söylemesinin, bazı filmlerde (Virüs filminde Çinli bir kadın tarafından yayılan bir hastalık) durumun önceden öngörülmesinin normal olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %25,9'u bunları normal karşılamakta iken %41,7 oranındaki katılımcı bunun normal olmadığını belirtmiştir. %32,4 oranında katılımcı çekimser kalmıştır.

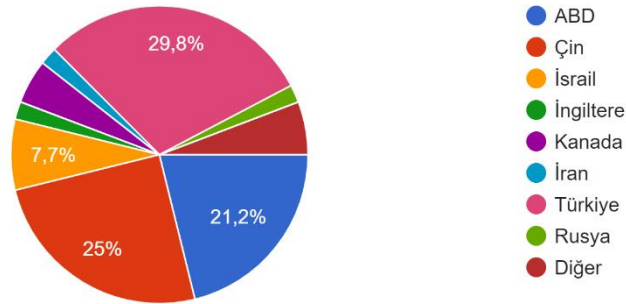
“Çin kendi nüfusunu (özellikle yaşlı) azaltmak için virüsü icat etmiş olabileceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %31,5 Çin’in yaşlı nüfusunu eritmek amacıyla virüsü icat etmiş olacağını düşünmekte iken %32,4 oranındaki katılımcı bunun olamayacağını ifade etmiştir. %36,1 oranında katılımcı ise kararsız kalmıştır.

“ABD’nin ekonomik alanda büyüyen Çin ve nüfusu ile mücadele etmek için virüsü Çin’de yaymış olabileceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %27,8’i virüsü ABD’nin Çin’de yaymış olabileceğini; %34,2’si de bunun doğru olamayacağını düşünmektedir. %38 oranındaki çoğunluk ise bu konuda görüş bildirmekten kaçınmıştır.

“Aşının 6-12 ay içinde bulunabileceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %51,4 bulunabileceğini; %21,1’i ise bulunamayacağını ileri sürmüştür. Bu konuda %27,5 katılımcı kararsız kalmıştır.

Bu aşığı bulan ilk ülke size göre hangisi olacaktır?

104 yanıt

Grafik 9: Katılımcıların Covid Aşısının Hangi Ülte Tarafından Bulunacağı Hakkındaki Görüşleri

Katılımcıların %29,8 oranı aşığı Türkiye’nin; %25 oranla Çin’in; %21,2 oranla Amerika’nın bulabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların vakalar ile daha geç tanışan Türkiye’nin aşığı bulabileceğini düşünmesi yönetilen sürecin başarılı olduğuna inancın ve sağlık bakanlığımıza-personeline olan güvenin göstergesidir.

“Farklı ülkelerin özellikle Çin’in vaka ve ölüm oranlarını doğru verdiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %73,1’i doğru vermediğine, %4,7’si doğru verdiğini inanmaktadır. Bu konuda %22,2 katılımcı çekimser yanıt vermiştir.

“Dünya Sağlık Örgütü (WHO), diğer kurum ve kuruluşlar, medyanın bu konuda şeffaf olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %57,8’i WHO, diğer kurum ve kuruluşların, medyanın bu konuda şeffaf olmadığını düşündüklerini, %15,7’si ise şeffaf olduğunu belirtmiştir. %26,6 oranında katılımcı ise bu konuda kararsız kalmıştır.

“İtalya’nın vatandaşlarına telefon aracılığı ile psikolojik destek sağlamanın yararlı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %62’si yararlı olduğunu düşündüğünü, %15,8’i ise yararlı bulmadığını belirtirken %26,9 oranında çekimser kalan katılımcı mevcuttur.

Açık uçlu olarak sorulan “ülkeler arasında mücadele size göre hangi alanda devam ediyor?” maddesine verilen cevaplar Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Ülkeler arasında mücadelenin devam ettiği alan

Alan	Sayı
Sağlık	17

Ekonomi	16
Teknoloji	6
Gelecekte olabilecek bir savaşa ittifak yatırımı	1
Sanayi	1
Askeri	7
Siyasi	5
Biyolojik-Mikroorganizma	8
Psikolojik	6
Gıda	1
Bilim	3
Küreselizm (yayılmacılık-sömürge)	1
Nükleer-Kimyasal	2
Eğitim	2

Katılımcıların çoğunluğu ülkeler arasında mücadelenin sağlık, ekonomik, biyolojik, psikolojik, teknolojik, askeri ve siyasi alanda olacağını düşünmektedirler. Katılımcıların büyük oranı akademisyen, öğretmen ve öğrenci iken eğitim (2), bilim (3) olmak üzere eğitim alanında mücadelenin olmayacağını veya daha az olacağını düşünmeleri ilginçtir.

Gelecekte dünya ülkelerini tehdit edecek yeni küresel sorunların neler olabileceğine ilişkin verilen yanıtlar Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. Gelecekte dünya ülkelerini tehdit edebilecek olası küresel sorunlar

Alan	Sayı
Su	20
Salgın	13
Gıda	16
Kimyasal ve Biyolojik Silahlar	6
İklim-Küresel Isınma	3
Aşırı Tüketim	1
Nükleer	6
Kutuplaşma	1
Ekonomi	7
Toplumsal-Toplumsal Kimlik ve Cinsiyet-Psikolojik	4
Uzay-Yapay Zeka	4
İrkçilik	1
İnsanlara çip takılarak düşüncelerinin kontrol edilmesi	1

Bu maddeye yanıt veren katılımcıların çoğunluğu yeni olası küresel sorunların su ve gıda kıtlığı ile birlikte salgın, kimyasal-biyolojik-nükleer silahlar, ekonomik, yapay zeka, toplumsal, kimlik, cinsiyet ve psikolojik alanlarda yaşanabileceğini düşünmektedir. Yalnız bir katılımcının insanların beyinlerine çip takılarak düşüncelerinin kontrol edileceğini olası tehditler arasında görmesi oldukça düşündürücüdür.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünyayı küresel çapta etkisi altına alan pek çok insanın ölümüne neden olan ve olmaya devam eden Covid-19 salgını insanları psikolojik, sosyolojik, ekonomik, politik, sağlık vb. açılardan etkilemiş ve gündelik yaşamlarında kendi istekleri veya yasal düzenlemeler ile değişiklikler yapmalarını, yeni

dünya düzeninde hayatta kalabilme becerileri ve savunma mekanizmaları geliştirmelerine neden olmuştur.

Bu araştırmaya katılan 111 kişinin %51,4'ü kadın, %48,6'sı erkektir. Rastgele örnekleme ile seçilen 111 katılımcının yaş aralığı 15 ile 67 yaş arasında değişkenlik göstermiştir. 46 katılımcı ile en fazla katılımın olduğu yaş grubu 26-35 yaş aralığıdır. Katılımcıların %69,4'ü bekar; %29,7'si evlidir. Katılımcıların %55'i lisans mezunu, %16,2'si yüksek lisans derecesine, %11,7'si ise doktora derecesine sahiptir veya öğrenimine devam etmektedir. Çalışmaya en az ortaokul eğitim düzeyinde bulunan birey katılmıştır. Katılımcılar arasında akademisyen, Ar-ge Şefi, bakanlık personeli, psikolog, öğretmen, esnaf, sağlık çalışanı, gazeteci, ekonomist, çiftçi, ev hanımı, öğrenci vs. meslek grupları yer almıştır. 111 katılımcı arasında öğrenciler dışarıda tutulduğunda yalnız 1 kişinin işsiz olduğu gözlenmiştir. İstanbul, Konya ve Kütahya illeri başta olmak üzere toplam 29 farklı ilden katılımcı çalışmaya dahil olmuştur.

111 katılımcının sağlık alanında sorulan sorulara verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde corona virüsün günlük hayatlarında değişimlere neden olduğu, hijyen konusunda daha dikkatli oldukları, el yıkama ve temizlik alışkanlıklarını değiştirdiği ve sağlık konusunda bilgi düzeylerinin artmasını sağladığı bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların %64,9'u sosyal izolasyona uyduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcıların psikolojik alanda verdikleri yanıtlar incelendiğinde; genel olarak salgının insanları psikolojik açıdan olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu açık uçlu sorularda evde kalmaktan ve sürecin belirsizliğinden dolayı mutsuz olduklarını vurgulamışlardır. Bir kısmı İtalya'da vatandaşlara telefon ile psikolojik destek sağlanmasının yararlı olabileceğini belirtmiştir. İnsanlar genel kısıtlamaların olduğu dönemde daha az dışarı çıkabilmiş, mümkün olduğunca daha az insanla yüz yüze iletişim kurmuş ve normal zamana oranla daha az sosyalleşme imkânına sahip olmuştur. Hane halkı içinde daha az ve sürekli olarak aynı kişilerle ve internet aracılığıyla anti sosyal veya yapay sosyal ortamlarda vakit geçirmek durumunda kalmışlardır. Bu süreçte ailesi ile yaşamayan yalnız bir hayat sürdüren bireyler ise yeni normalden daha fazla etkilenmiştir. Evde ve aile ile vakit geçirmekten keyif alıp almadıklarının sorulduğu maddelerde katılımcıların çoğunluğunun çekimsiz yanıt vermesi dikkat çekicidir.

Katılımcıların %91,8'i Covid-19 pandemisinin sosyal yaşamları üzerinde değişikliklere neden olduğunu, "evde hayat var çağrısına" uyduklarını ve toplu yaşam ortamları ve ibadet alanlarının kapatılmasını doğru bulduklarını ifade etmiştir. Katılımcılar 65 yaş üstüne yönelik alınan kararların onların günlük yaşamlarını olumlu etkilediğini düşünmektedirler. Evde kalmanın aile ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini düşünen katılımcıların oranı %35,5'tir. Katılımcıların %71,8'i internet ve sosyal medya araçları olmasa evde geçirdikleri zamanın daha sıkıcı olacağını düşünmektedir. Katılımcıların %91,8'i kısıtlamaların olduğu dönemde zamanını çoğunlukla evde geçirdiklerini ifade ederken bir kısmı da işte geçirdiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar imkânları dahilinde olsaydı evde vakit geçirmeyi daha eğlenceli hale getirmek için olmasını istediklerinin sorulduğu açık uçlu soruya en fazla ortak yanıt evde spor alanı oluşturulması olmuşken bunu bahçe işleri ile uğraşma, bahçeli evde oturma yanıtı takip etmiştir.

Politika başlığı altında sorulan sorularda katılımcıların yarısından fazlası virüsle mücadelede politikacıların gerekli adımları zamanında attığını belirtmişlerdir. %42,2 oranında katılımcı virüsün Avrupa'da yayılması, ölüm oranlarının artmasından sonra ülkeye yapılan geri dönüşlerin kabul edilmesini doğru bulmaktadır. Katılımcıların %40,9'u sınır kapılarının kapatılmasında ve özellikle risk oranı yüksek Çin ve İtalya gibi ülkelerle geliş-gidişlerin yasaklanmasının zamanında yapılmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. %73,6 oranında katılımcı sınır kapılarının daha önce kapatılması, pandemi ortaya çıktığı anda sokağa çıkma yasağı getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Katılımcıların %82,8'i Suudi Arabistan'da vakalar görülmeye başlandığı sıralarda umre için vatandaşlarımızı göndermemizin doğru olmadığı düşünürken katılımcıların tamamı umreden gelen kişilerin karantinaya alınmasını doğru ve yerinde bir karar olarak görmektedir. Virüsün Türkiye'de yayılması konusunda %66,1'lik oranı da katılımcı ülkemizde çalışan Çinli vatandaşların yıl başı tatili için ülkelerine gidip

sonra Türkiye'ye dönmeleri arasında bağlantı olduğunu düşünmektedir. Farklı ülkelere sağlık ekipmanı yardımı yapılmasını katılımcıların yarısı doğru bulmaktadır. Özellikle o dönem Uygur Türklerine yaptıkları zulümlerle gündeme gelen Çin'e sağlık ekipmanı gönderilmesi konusunda ise katılımcıların %40,1'i ne olursa olsun yardım edilmesi gerektiğinden yana tutum sergilemişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu vaka sayılarının il bazlı açıklanmasını doğru bulmaktadır. Katılımcılar vakalarda ve ölüm oranlarında yaşların açıklanmasının virüsün yayılma hızını yavaşlamasında etkili olacağını düşünmektedir. Katılımcıların sadece %25,2'si hükümet ile ülkedeki siyasi grupların iş birliği içinde hareket ettiğini düşünmektedir. Ülke politikasında önemli bir yer teşkil eden eğitim alanında katılımcıların %30,9'u uzaktan eğitim konusunda alt yapının yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Nisan-Mayıs 2020 aralığında yapılan ankette insanların çoğunluğu sürecin 6 ay devam edeceğini belirtirken 1 yıl ve üzerinde seyredeceğini söyleyen grup azınlıkta kalmıştır. Katılımcıların iyimser olarak yaklaşıtları düşünülmektedir.

Ekonomi alanında yönelik sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğu pandemi sürecinin ülkenin ekonomisini, özel sektör çalışanlarını ve bankalara kredi borcu olan insanları olumsuz yönde etkileyeceğini, uzun vadede üretimin düşüp gıda ve başka sektörlerde ihtiyaç olacağını dile getirmiştir. %54,6 oranında katılımcı asgari ücret ile geçinen insanlara ekonomik yönden yeterli yardım yapılacağını düşünmektedir. Pandemi süreci atlatıldıktan sonra katılımcıların %75,5'i elektrik, su, doğal gaz, kira ve vergilerde artış olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların katılımcıların %53,2'si Covid-19 nedeniyle el yıkama alışkanlıklarında yaşanan artışın su kaynaklarında kıtlık yaşanmasına neden olacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Küresel alanda katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, %48,6 oranında katılımcı virüsün ortaya çıkışının doğal olmadığını, %50,4'ü virüs ve hastalıklar ile mücadelenin III. Dünya Savaşı'nın farklı bir boyut kazanmış hali olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir. Katılımcıların %31,5 Çin'in yaşlı nüfusunu eritmek amacıyla virüsü icat etmiş olacağını düşünmekte iken katılımcıların %27,8'i ise ABD'nin ekonomik alanda büyüyen Çin ve nüfusu ile mücadele etmek için virüsü Çin'de yaymış olabileceğini düşünmektedir. Katılımcıların %80,5'i farklı ülkelerin vakaların ardından ohal ilan etmesi ve sokağa çıkma yasağı getirmesini olumlu olarak değerlendirmektedir. Ayrıca katılımcıların %76,8'i Güney Kore'nin 30 gün boyunca vaka sayısını 30'da tutmasını ülkenin etkili tedbirler almış olması ile ilgili olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %60,2'si Çin'de yüksek oranda vaka ve ölüm oranlarının görülmesinin ardından bir anda ülke içinde vaka ve ölüm sayısının durmuş olduğuna yönelik haberlere inanmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların sadece %22,2'si küresel aktörlerin iş birliği içinde çalıştığını düşünmektedir. Katılımcıların %73,4'ü ise ülkelerin nükleer silah, savunma sanayine yatırım yapmalarından çok sağlık sektörüne yatırım yapmaları gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %51,4'ü aşının 6-12 ay içinde bulunabileceğini söylemişlerdir. Katılımcıların %73,1'i farklı ülkelerin özellikle Çin'in vaka ve ölüm oranlarını doğru vermediğini, %57,8 oranında katılımcı ise Dünya Sağlık Örgütü (WHO), diğer kurum ve kuruluşlar, medyanın bu konuda şeffaf olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların çoğu aşığı Türkiye'nin bulacağını ifade etmiş ve %67 oranında sağlık bakanlığı ve devlete olan güveni dile getirmiş olmaları dikkat çekicidir.

Katılımcıların çoğunluğu ülkeler arasında mücadelenin sağlık, ekonomik, biyolojik, psikolojik, teknolojik, askeri ve siyasi alanda devam edeceğini düşünmektedirler. Katılımcıların büyük oranı akademisyen, öğretmen, öğrenci olup eğitim sektöründe yer almakta iken eğitim alanında mücadelenin olmayacağını veya daha az olacağını düşünmeleri ilginçtir.

Katılımcıların çoğunluğu yeni olası küresel sorunların su ve gıda kıtlığı ile birlikte salgın, kimyasal-biyolojik-nükleer silahlar, ekonomik, yapay zeka, toplumsal, kimlik, cinsiyet ve psikolojik alanlarda yaşanabileceğini düşünmektedir.

Katılımcıların aile ile ilgili maddelerde verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde insanların aile yaşamında ortaklaşa eğlenceli vakit geçirmeleri için ailelere yönelik terapiler ya da etkinlikler

düzenlenebilir. Aile ile vakit geçirmekten mutlu olan bireylerin artması evlilik oranında yükselteceğini tetikleyeceği varsayılmaktadır.

Benzer araştırmaların her ülkede kapsamlı bir şekilde yapılması ülkeler arası sağlıklı karşılaştırmalar yapılabilmesi ve hesap verilebilirliği, şeffaflığı arttıracığı düşüncesi ile önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslan, R. (2020). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19. *Ayrıntı Dergisi*, 8(65), s.35-41.
- Baldwin R. Weder di Mauro B. (2020). *Economics in the Time of COVID-19*. A CEPR Press VoxEU.org eBook, s.1-133.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemler*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Carrasco-Hernandez, R., Jacome, R., Vidal, L. ve Leon, P. (2017). Are RNA Viruses Candidate Agents for the Next Global Pandemic? A Review. *ILAR Journal*, 58(3), s.343-358.
- Deng, CX. (2020). The global battle against SARS-CoV-2 and COVID-19. *Int J Biol Sci*; 16 (10), s.1676-1677.
- DeWitte SN. (2014). Mortality Risk and Survival in the Aftermath of the Medieval Black Death. *Plos One*. Volume 9. Issue 5. e96513.
- Gierueld JDJ. Tilburg TV. Dvkstra PA (2006). Loneliness and Social Isolation. *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*. s.485-500.
- Gire, S.K., Goba, A., Andersen, K.G., Sabeti, P.C. (2014). Genomic surveillance elucidates Ebola virus origin and transmission during the 2014 outbreak. *Science*, 345 (6202), s.1369-1374.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri, "Kavramlar, ilkeler ve teknikler"*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Christensen, L.B., Johnson, B. R. ve Turner L.A. (2015). *Araştırma yöntemleri: desen ve analiz*. (Ahmet Aypay Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Menachery VD. Yount Jr BL. Debbink K. Agnihothram S. Gralinski LE. Plante JA. (2015). A SARS-like cluster of circulating bat coronaviruses shows potential for human emergence. *Nature Medicine*. Number 12, December, s.1508-1514.
- Morens DM. Folkers GK. Fauci AS. What Is a Pandemic? *JID*.2009:200 (1 October);1081-1021.
- Schwetz, T.A. ve Fauci, A.S. (2019). The Extended Impact of Human Immunodeficiency Virus/AIDS Research. *The Journal of Infectious Diseases*, 219(1), s. 6-9.
- Petersen, L.R., Jamieson, D.J., Powers, A.M. ve Honein, M.A. (2016). Zika Virus. *The New England Journal of Medicine*, 374 (16), s.1552-1563.
- Raoult, D., Mouffok, N., Bitam, I., Piarroux, R. ve Drancourt, M. (2013). Plague: History and contemporary analysis. *Journal of Infection*, (66), s.18-26.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri: gerçek dünya araştırması*. (Şakir Çinkır/Nihan Demirkasımoğlu Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tayep, O., Zahed, A. and Ritzen, J. (2016). *Becoming a World-Class University: Chapter 1: Roadmap to Become a World-Class University and Chapter 3: Excellence as Duty*. Springer Open

Publishing. ISBN 978-3-319-26379-3 ISBN 978-3-319-26380-9 (eBook). DOI 10.1007/978-3-319-26380-9. Library of Congress Control Number: 2015954592. (www.springer.com).

Üstün, Ç., Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 Pandemisinde Sosyal Yaşam ve Etik. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, Cilt 25, Özel Sayı 1, s.142-153.

WHO. (1946). *The International Health Conference*. New York: 19 Haziran-22 Temmuz.

WEB Adresi

CFR, (2020). *Coronavirus: case fatality rates by age*. <https://ourworldindata.org/uploads/2020/03/COVID-CFR-by-age-1536x1190.png> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 06.04.2020).

İLO, (2020). *Covid-19 and the world of work: Impact and policy responses*. ILO Monitor 1st Edition/18 Mart 2020. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 14.04.2020).

The Guardian, (2020). *First COVID-19 case happened in November, China government records show – report*. <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/13/first-COVID-19-case-happened-in-november-china-government-records-show-report> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi 27.03.2020).

İçişleri Bakanlığı, (2020). *65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Ek Genelgesi/22.03.2020*. <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokagacikma-yasagi-ek-genelgesi> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

Foreigner, (2020). *Germany's 2012 Covid scenario became real in 2020*. <https://www.foreigner.fi/articulo/news/germany-s-2012-covidscenario-became-real/20200325014404004958.html> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 03.04.2020).

E-psikiyatri, (2020). *Koronavirüs neden hızlı yayıldı? Corona Virüsü*. <https://www.e-psikiyatri.com/koronavirus-neden-hizli-yayildi-corona-virusu> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

Johns Hopkins Medicine. (2020). *Coronavirus COVID-19 (SARS-CoV-2)*. https://www.hopkinsguides.com/hopkins/view/Johns_Hopkins_ABX_Guide/540747/all/Coronavirus_COVID_19_SARS_CoV_2_ adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

Mckinsey, (2020). *Covid-19: Implications for business*. <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk/our-insights/covid-19-implications-for-business> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 14.04.2020).

OECD, (2020). *New OECD outlook on the global economy*. <http://www.oecd.org/coronavirus/en/#policy-responses> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 14.04.2020).

Statnews, (2020). *In a time of distancing due to coronavirus, the health threat of loneliness looms*. <https://www.statnews.com/2020/03/28/coronavirus-isolation-loneliness-health/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 30.03.2020).

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020a). *COVID-19 - Yeni koronavirüs hastalığı güncel durum*. <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2020).

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020b). *COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) rehberi*. https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 02.05.2020).

Tesini BL. (2020). *Coronaviruses and Acute Respiratory Syndromes (COVID-19, MERS, and SARS)*. <https://www.msmanuals.com/professional/infectious-diseases/respiratory-viruses/coronaviruses-and-acute-respiratory-syndromes-COVID-19,-mers,-and-sars> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

Yeditepe Üniversitesi, (2020). *Yeni Koronavirüs "COVID-19" Nedir?* <https://www.yeditepe.edu.tr/tr/duyuru/yeni-koronavirus-COVID-19-nedir> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 26.03.2020).

Weforum, (2020). *A visual history of pandemics*. <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/a-visual-history-of-pandemics/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 31.03.2020).

WHO, (2020). *4% Mortality Rate estimate by the World Health Organization (WHO) as of March 3 2020*. <https://www.worldometers.info/coronavirus/coronavirus-death-rate/#correct> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 05.04.2020).

WHO. (2018). *Managing epidemics: Key facts about major deadly diseases*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/managing-epidemics/en/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020).

WHO. (2020b). *Q&A on coronaviruses (COVID-19)*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020).

Worldometers, (2020). *Covid-19 Coronavirus Pandemic*. <https://www.worldometers.info/coronavirus/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

EXTENDED SUMMARY

1.Introduction

By the World Health Organization, the concept of Health is recognized not only as the absence of a state of illness or disability, but also as a holistic state of well-being from a physical, spiritual and social point of view (WHO, 1946). From the years when the vaccine was invented to the present day, more than 1,500 new disease-causing pathogens have emerged, 70% of which are of animal origin. The vast majority of them have shown that even if it does not turn into a large-scale epidemic affecting humanity, the Ebola virus that emerged in 1976 and HIV diseases that have occurred since 1983 can take on a global dimension (WHO, 2018; Aslan, 2020).

Severe Acute Respiratory Failure (SARSCoV) disease, which is from the coronavirus family and has never been encountered before, first appeared in China between 2002 and 2003 and caused great economic difficulties, especially affecting Asian countries (WHO, 2018). Although coronaviruses (CoV) are mostly from a family of RNA viruses that show symptoms in the form of colds, SARS-CoV and MERS-CoV viruses from this family have been observed to cause more dangerous diseases on humans. As a result of the analogy of the rod extensions found on its surface to the crown, the word "corona", which means the crown in Latin, has led to the name of this disease being called Coronavirus (WHO, 2020b). These pathogens, which are in the category of RNA viruses, are primarily pathogens that appear in wild animals and somehow infect humans and can cause outbreaks due to their high mutation ability (Carrasco-Hernandez et al., 2017). In December 2019, the Covid-19 virus, which was recognized as a live animal market in Wuhan, Hubei Province, China, became an epidemic in a short time (Hui, Azhar & Madani, 2020).

SARS-CoV (Covid-19)'s clearly known so far on the fifth day of the disease, and often the most typical symptoms that arise high fever, and fatigue along with being dry cough, headache, nasal congestion, general pain, loss of sensation in the sensation of taste and smell, diarrhea, a rash in the body, the color changes in fingers, etc. effects may also be (WHO, 2020b; Johns Hopkins, 2020). Developing into a global epidemic, COVID-19 has had social, psychological, professional, political, economic, ethical and moral implications, as well as medical. In this study, the effects of the Covid-19 pandemic, rate of spread, mortality rates, measures and restrictions taken within the scope of social isolation on people's social lives were investigated from December 2019 to the present day.

2. Method

This study was designed in accordance with the screening model from quantitative research methods. The screening model aims to identify situations that existed in the past or are still as they are. Research in this model allows you to answer questions such as “what, where, how much, how often, how” (Büyüköztürk, 2012; Karasar, 2014). The group of participants of the study consists of 111 people belonging to students and various professional groups in different cities of Turkey. A questionnaire from quantitative data collection tools was used to collect data. A survey was sent to easily accessible students and people by choosing a non-selective (random) sample selection to identify participants (Christensen, Johnson and Turner, 2015: 54, 58-60, 172; Robson, 2015: 353-354). Accordingly, the survey was sent to a total of 200 people and returned from 111 participants. Descriptive analysis method was used in the analysis of the obtained data (Büyüköztürk, 2012). This method of analysis, observation, interview, etc. includes evaluation of findings from data collection tools (Ekiz, 2013).

3. Findings, Discussion and Results

The covid-19 epidemic, which has caused and continues to cause the death of many people worldwide, has affected people psychologic, sociological, economic, political, health, etc. it affected them in terms and caused them to make changes to their daily lives by their own wishes or legal regulations, developing skills and defense mechanisms to survive in the new world order.

The majority of participants believe that the struggle between countries will continue in the field of health, economic, biological, psychological, technological, military and political. It is interesting that while the majority of participants are academicians, teachers, students and are involved in the education sector, they think that there will be no struggle in the field of education or less.

The majority of participants believe that new potential global problems can be experienced in the areas of epidemic, chemical-biological-nuclear weapons, economic, artificial intelligence, social, identity, gender and psychological, along with water and food scarcity.

It is noteworthy that most of the participants stated that Turkey would find the vaccine, and 67% expressed confidence in the Ministry of Health and the state.

Family therapies or activities can be organized for people to have fun together in family life when participants' answers are evaluated in family-related articles. It is assumed that the increase of individuals who are happy to spend time with family will trigger an increase in the rate of marriage.

Comprehensive research in each country is recommended with the idea that healthy comparisons between countries can be made and that it will increase accountability and transparency.

**YABANCILIK UNSURLU ÖZEL HUKUK UYUŞMAZLIKLARINA
UYGULANACAK HUKUKUN TESPİTİ: KANUNLAR İHTİLAFI
KURALLARI**

*DETERMINATION OF THE LAW TO BE APPLIED TO SPECIAL LAW
DISPUTES WITH FOREIGNMENT: CONFLICT OF LAWS RULES*

Prof.Dr.Şeniz ANBARLI BOZATAY

Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD

sanbarli10@gmail.com

orcid.org/0000-0003-4690-9650

Avukat Şeydanur TURAN

Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi ABD

seydanurturan1@gmail.com

0000- 0001-9920-692X

Abstract

The existence of foreign element in private law relations brings with it the problem of implementing the law, which should be applied in the settlement of disputes that may arise. In the solution of these problems, the fact that there is no set of material law rules such as internationally valid debts or commercial law has been the starting point in producing solutions to the issue. It is aimed to determine the conflict of laws law, which constitutes an important content of the field of private international law, and is sometimes used synonymously, and the rules of law that must be applied in the resolution of disputes with foreign elements. The conflict of laws rules that do not directly determine the substantive law rules play a demonstrative role in ensuring the implementation of the applicable law. There are also reflections of the conflict of laws aiming to find solutions by considering the international understanding of equity in the application of the law to be applied. In the study; It is aimed to specify the method of determination of the law to be applied in case of existence of foreign element in private law relations, expressing the reflections of this method in our law and evaluating the methods for solving the problems that may be encountered.

Keywords: *Foreign element, Private International Law, Conflict of laws.*

Öz

Özel hukuk ilişkilerinde yabancılık unsurunun bulunması hali, oluşabilecek uyuşmazlıkların çözümünde uygulanması gereken hukukun uygulanması sorununu beraberinde getirmektedir. Bu sorunların çözümünde, uluslararası alanda geçerli olan borçlar ya da ticaret kanunu gibi maddi hukuk kuralları bütünü olmaması, konuya ilişkin çözüm yolları üretilmesinde çıkış noktası olmuştur. Milletlerarası özel hukuk alanının önemli içeriğini oluşturan hatta kimi zaman eş anlamlı kullanılan kanunlar ihtilafı hukuku ile yabancı unsur taşıyan uyuşmazlıkların çözümünde uygulanması gereken hukuk kurallarının tespiti amaçlanmaktadır. Doğrudan maddi hukuk kurallarını belirlemeyen kanunlar ihtilafı kuralları, uygulanacak hukukun tatbikinin sağlanmasında yol gösterici rol oynamaktadır. Uygulanacak olan hukukun tatbikinde milletlerarası hakkaniyet anlayışını gözeterek çözüm üretmeyi amaçlayan kanunlar ihtilafının hukukumuzda da yansımaları mevcuttur. Çalışmada; özel hukuk ilişkilerinde yabancılık unsuru bulunması durumunda uygulanacak hukukun tespit yönteminin belirtilerek, bu yöntemin hukukumuzdaki yansımalarının ifade edilmesi ve karşılaşılabilecek sorunların çözümüne ilişkin yöntemlerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yabancılık unsuru, Milletlerarası özel hukuk, Kanunlar ihtilafı.*

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada bireyler arası etkileşimin yoğunluğu, farklı tabiiyet bağına sahip kişiler arasında kurulan özel hukuk ilişkilerinin de yoğunluğunu artırmıştır. Farklı tabiiyetlere sahip kişiler arasında kurulan hukuki ilişkilerin uyuşmazlık boyutunun çözümünde nasıl bir yol izlenilmesi gerekliliği sorunu, 13.yy'dan itibaren tartışılarak üzerine farklı teoriler geliştirilen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Milletlerarası alanda uygulanan tek bir kanun tipi olmaması, bu sorunun çözümünde kimi zaman doğrudan kuralların uygulanmasına, kimi zaman da milletlerarası örf-adet ve teamüllere başvurulmasına yol açmıştır. Ancak bu uygulama alanların her uyuşmazlığın çözümüne cevap vermemesi neticesinde, yabancı unsur içeren özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde uygulanması gereken hukuk kurallarının tespitini sağlama noktasında kanunlar ihtilafı kuralları geliştirilmiştir. Kendi egemenlik sahası içerisinde belli durumlarda yabancı hukukun uygulanacak olması, birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir.

Çalışmada milletlerarası özel hukuk bağlamında yabancılık unsurunun tanımlaması yapılarak bu unsuru taşıyan özel hukuk uyuşmazlıklarında uygulanacak hukukun tespitini sağlamada başvuru kanunlar ihtilafı kurallarının tanım ve teorileri incelenmiştir. Kanunlar ihtilafının hukukumuzdaki yerine dikkat çeken çalışmada, aynı zamanda kanunlar ihtilafının uygulanabileceği durumlara örnekler verilmiştir. Yabancı hukukun uygulanmasının ortaya çıkarılabileceği sorunlara yer veren bu çalışmada sorunların çözüm yöntemleri de değerlendirilmiştir.

1.MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK VE YABANCILIK UNSURU

Küreselleşen dünyada kolay ulaşılabilirliğin bir sonucu olarak kişiler arasındaki etkileşimin fazla olması özel hukuk ilişkileri bağlamında birçok yabancı unsurlu hukuki ilişkiler kurulmasına sebebiyet verebilmektedir (Akipek, Dardağan, 2001:121).

“Yabancılık unsuru, herhangi bir hukukî olay veya ilişkiyi hâkimin mensup olduğu devletin hukuk düzeni dışında, en az bir veya daha fazla hukuk düzeni ile irtibatlı hale getiren unsurdur” (Çelikel, Erdem, 2014:5). Yabancılık unsuru taşıyan özel hukuk ilişkilerinin düzenlenmesinde gerek ulusal gerekse uluslararası hukuk kaidelerini içerisinde bulunduran hukuk rejimi, milletlerarası özel hukukun uygulama alanını oluşturmaktadır. Uluslararası hukuk veya Devletler umumi hukuku alanı ile kavramsal ifade bakımından yakınlık gösteren Uluslararası veya Milletlerarası Özel Hukuk alanı, uluslararası hukukun aksine devletin iç hukuk sistemi içerisinde, yabancı unsur taşıyan hukuki ilişkiler ile karşılaşılması durumunda uygulanması gereken hukuk kurallarının tespitini konu edinir. (Aksar, 2013:38) Uluslararası hukuk düzeninin parametreleri, yasal kuralların içeriğinden türetilmiştir. Yargı yetkisinin seçimi, uluslararası ihtilafli konuların çözümlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Nomer,1974: 404 vd, Schmidtchen vd., 2004:25).

Bir özel hukuk ilişkisinin milletlerarası özel hukukun veya bir başka deyişle kanunlar ihtilafı hukukunun konusu olabilmesi için gerekli şartlardan biri, yabancılık unsuru taşımasıdır. Yabancı unsur bulunan uyuşmazlık, yabancı unsurun ilişkili olduğu hukuk düzenleri ile irtibatlı hale gelmektedir (Aygün, 2015:1028). Küreselleşmenin etkisi ile kişilerin tabiiyet bağı taşıdıkları devletin sınırları ötesindeki etkileşim fazlalığı, özel hukuk ilişkilerinde yabancılık unsurunun varlığının artmasına sebep olmakla birlikte aynı zamanda farklı hukuksal sisteme sahip olan devletlerin birbirlerini görmezden gelmelerine de imkân vermemektedir. Yabancı unsurlu özel hukuk ilişkileri tabiri ile şahsi, coğrafi ya da konu bakımından yabancı bir hukuk sistemi ile ilişkili olan özel hukuk ilişkileri ifade edilmektedir (Şanlı vd, 2015:5).

1.1.Yabancılık Unsurlu Özel Hukuk İlişkilerinde Hangi Hukukun Uygulanacağı Sorunu

Yabancı unsurlu özel hukuk ilişkilerinde meydana gelecek uyuşmazlıklarda, bu uyuşmazlığın çözümü için başvurulabilecek Milletlerarası Ticaret Kanunu, Uluslararası Borçlar Kanunu gibi belirtilen türden bir maddi hukuk kuralları bütünü bulunmamakla birlikte uluslararası sözleşmeler, maddi milletlerarası özel hukuk kuralları, doğrudan uygulanan kurallar ve milletlerarası ticari örf ve adetler milletlerarası özel hukuk alanını tanzim eden normlar olarak ifade edilebilmektedir (Şanlı vd.,2015:5). Her ne kadar yabancılık unsuru taşıyan özel hukuk ilişkilerinde uluslararası sözleşmeler,

doğrudan uygulanması gereken hukuk kurallarının varlığı, maddi milletlerarası özel hukuk kuralları ve milletlerarası ticari örf ve adetlerin varlığı bulunsa dahi, bu normlar sınırlı bir alanı ifade etmektedir (Erkan,2011:82).

Belirtilen alanların dışında kalan yabancılık unsuru taşıyan özel hukuk ilişkilerindeki uyuşmazlıkların çözümünde hangi hukukun uygulanması gerekliliği sorunu karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta yabancı unsur taşıyan özel hukuk ilişkilerine uygulanması gereken hukuk kurallarının neler olduğuna dair normlar bütününe ifade eden ‘kanunlar ihtilafı kuralları’ milletlerarası özel hukukun muhtevasında önemli bir yere sahip olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Özel Hukuk İlişkilerinin Yabancı Unsur Taşımalarının Yargılamaya Etkisi

Hukumumuzda hâkimin Türk hukukunu re’sen uygulaması kuralı 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (HMK) benimsediği yargılamaya hâkim olan ilkelerdendir¹. Yargılamaya hâkim olan ilkelerden bir diğeri ise hâkimin davayı aydınlatma yükümlülüğü altında bulunmasıdır². Bu sebeple yabancılık unsuru taşıyan özel hukuk ilişkilerinde bu unsurun varlığı, özel hukuk ilişkisinin mahiyeti ve kurulma anının tespiti mahkeme tarafından yerine getirilmektedir. Hâkimin yargılama sırasında yabancı unsur ile karşılaşması aslında farklı yetkilere haiz kendi egemenlik sahaları içerisinde ayrı hukuk düzenleri bulunduran bir veya daha fazla hukuk düzeni ile karşılaşmış olacağı sonucunu ifade etmektedir. Bu sonuç ile birlikte her bir devlet iç hukukunun yanı sıra karşılaşılan yabancı unsur ile hangi hukukun uygulanması gerekliliği sorunsalı bir nevi çatışmaya sebebiyet vermekte ve bu durum kanunlar ihtilafı kuralları ile çözümlenmeye çalışılmaktadır. 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un (MÖHUK) ilk maddesinde belirttiği ve kapsamı içerisinde yer alan konulardan birinin, yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde uygulanacak hukuk olması ile pozitif hukukumuzda da bu konu düzenleme altına alınmıştır. 5718 Sayılı MÖHUK, Madde 1 – (1) Yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde uygulanacak hukuk, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, yabancı kararların tanınması ve tenfizi bu Kanunla düzenlenmiştir. (Huysal, 2012;73 vd.).

Mahkeme tarafından yabancılık unsurunun varlığının tespiti ve HMK m.33 gereği hâkimin Türk hukukunu re’sen uygulayacak olması kuralı ile uyuşmazlığın farklı bir hukuk düzeni ile temasın olması sebebiyle yasaların karşı karşıya gelmesi sorunu ortaya çıkacaktır. Hâkimin davayı aydınlatma yükümlülüğünün varlığından hareketle bu sorunun çözümü, MÖHUK m.2’de belirli bir sıra ile ifade edildiği üzere, kanunlar ihtilafı kurallarının ve kanunlar ihtilafı kurallarına göre yetkili olan yabancı hukukun resen uygulanması ile gerçekleştirilecektir³.

¹ 6100 Sayılı HMK Hukukun Uygulanması: madde 33- (1) Hâkim, Türk hukukunu resen uygular.

² 6100 Sayılı HMK Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü: madde 31-(1) Hâkim, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarda maddi veya hukuki açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında, taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir; delili gösterilmesini isteyebilir.

³ 5718 Sayılı MÖHUK Yabancı hukukun uygulanması: madde 2 – (1) Hâkim, Türk kanunlar ihtilâfı kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re’sen uygular. Hâkim, yetkili yabancı hukukun muhtevasının tespitinde tarafların yardımını isteyebilir.

(2)Yabancı hukukun olaya ilişkin hükümlerinin tüm araştırmalara rağmen tespit edilememesi hâlinde, Türk hukuku uygulanır.

(3) Uygulanacak yabancı hukukun kanunlar ihtilâfı kurallarının başka bir hukuku yetkili kılması, sadece kişinin hukuku ve aile hukukuna ilişkin ihtilâflarda dikkate alınır ve bu hukukun maddî hukuk hükümleri uygulanır.

(4)Uygulanacak hukuku seçme imkânı verilen hâllerde, taraflarca aksi açıkça kararlaştırılmadıkça seçilen hukukun maddî hukuk hükümleri uygulanır.

(5) Hukuku uygulanacak devlet iki veya daha çok bölgesel birime ve bu birimler de değişik hukuk düzenlerine sahipse, hangi bölge hukukunun uygulanacağı o devletin hukukuna göre belirlenir. O devlet hukukunda belirleyici bir hükmün yokluğu hâlinde ihtilâfla en sıkı ilişkili bölge hukuku uygulanır.

Yabancılık unsurunun tespiti ile birlikte önem arz eden bir diğer konu uygulanacak yabancı hukuk muhtevasının tespitidir. Milletlerarası özel hukukun uygulama alanı bularak gerçekleştirilecek yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi açısından bu konu oldukça önem arz etmektedir. Muhtevanın tespitinde MÖHUK m.2’de belirtildiği üzere tarafların yardımından faydalanılabileceği gibi ülkemizin tarafı olduğu adli yardım anlaşmaları ile gerekli bilgilere ulaşılabilmesi sağlanmaktadır (Özçelik, 2020:190).

07/06/1968 yılında taraf olduğumuz ve 29/05/1975 tarihinde yürürlüğe giren Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine Dair Avrupa Sözleşmesi yabancı hukuk muhtevasının tespitinde başvurulabilecek anlaşmalardan biri olarak örnek gösterilebilir. Sözleşmenin 7. Maddesi ile bilgi isteminde bulunulması halinde ilgili devletin tarafsız bir şekilde gerekli bilgileri sağlayacağı konusunda güvence vermekle birlikte, sözleşmenin genel kapsamı dikkate alındığında muhtevanın tespitindeki bilgi paylaşımları sırasında izlenecek usul hakkında da düzenlemeler bulunmaktadır.

2.KANUNLAR İHTİLAFI KURALLARI

Kanunlar çatışması veya uluslararası özel hukuk olarak bilinen kanunlar sistemi, ulusal yargı idare sistemi içinde ulusal mahkemeler tarafından yönetilir (Cheatham, 1941:431). Coğrafî, şahsi veya konu itibarıyla farklı bir hukuk sistemi ile ilişkili öğeleri bünyesinde bulunduran yabancı unsurlu özel hukuk ilişkilerine uygulanacak hukukun tespit sorunu, milletlerarası özel hukukun muhtevasını oluşturan konulardan biridir. Yabancı unsur taşıyan özel hukuk ilişkilerinde uygulanacak ‘Milletlerarası Ticaret Kanunu’ gibi maddi kaideleri bulunduran bir düzenleme olmayışı uyuşmazlıkların çözümüne farklı uygulamalar ile ulaşılması neticesini doğurmuştur. Bahsedilen türden uyuşmazlıkların çözümü kimi zaman uluslararası sözleşmeler ile kimi zaman ise milletlerarası örf-adet ve teamüller içinde karşılık buldukları ölçüde çözümlenmeye çalışılmaktadır (Şanlı vd, 2015:5).

Belirtilen alanlar dışında kalan ve yerel hukuk sistemi içerisinde de karşılığı olmayan uyuşmazlıklar için kanunlar ihtilafı kuralları ile uygulanacak hukukun tatbiki sağlanmaktadır. Bu açıklamalar doğrultusunda kanunlar ihtilafı kuralları, yabancılık unsuru taşıyan özel hukuk ilişkilerinde uygulanacak maddi hukuk kurallarını doğrudan düzenleme altına almayan ancak belirtilen türden uyuşmazlıkların çözümünde uygulanması gereken hukukun tespit edilmesini sağlayan kurallar olarak ifade edilebilmektedir (Maury, 1948:646).

Kanunlar ihtilafı kurallarının Türk hukukundaki yerinin değerlendirilmesinde; MÖHUK m.1 anlamından çıkarılacak bir sonuç olarak her ne kadar belirtilen kanun tarafından düzenleme altına alınmış olması zihnimizde yer edinse de mevcut pozitif hukukumuzun farklı alanlarında da kanunlar ihtilafı kurallarına rastlamak mümkündür. Örneğin 4686 Sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun ikinci maddesi ile uyuşmazlığın yabancılık unsuru taşıdığı durumlar açıklanmakla birlikte, belirtilen durumlarda tahkimin milletlerarası nitelik kazanacağı ifade edilmiştir⁴. Bu durum kanunlar ihtilafı kurallarının sadece MÖHUK ile sınırlandırılmadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

2.1.Kanunlar İhtilafı Üzerine Öne Sürülen Teoriler

⁴ 4686 Sayılı MTK, Yabancılık Unsuru; madde 2- Aşağıdaki hâllerden herhangi birinin varlığı, uyuşmazlığın yabancılık unsuru taşıdığını gösterir ve bu durumda tahkim, milletlerarası nitelik kazanır. (1) Tahkim anlaşmasının taraflarının yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin ayrı devletlerde bulunması.

(2) Tarafların yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin; a) Tahkim anlaşmasında belirtilen veya bu anlaşmaya dayanarak tespit edilen hâllerde tahkim yerinden, b) Asıl sözleşmeden doğan yükümlülüklerin önemli bir bölümünün ifa edileceği yerden veya uyuşmazlık konusunun en çok bağlantılı olduğu yerden, Başka bir devlette bulunması.

(3) Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşmeye taraf olan şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi teşvik mevzuatına göre yabancı sermaye getirmiş olması veya bu sözleşmenin uygulanabilmesi için yurt dışından sermaye sağlanması amacıyla kredi ve/veya güvence sözleşmeleri yapılmasının gerekli olması.

(4) Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşme veya hukukî ilişkinin, bir ülkeden diğerine sermaye veya mal geçişini gerçekleştirmesi.

21.1.2000 tarihli ve 4501 Sayılı Kanun hükümleri saklıdır.

Kanunlar ihtilafı 14.yy'da İtalya'daki şehir devletlerinde farklı şehir devletlerine mensup kişiler arasındaki uyuşmazlıklarda çözüm olarak nasıl bir yol izlenmesi gerekliliğine ilişkin sorulara aranan cevaplar üzerinden 'statüler teorisi' ile başlamaktadır. Kanunlar ihtilafında yabancı hukukun hangi sebepler ile tatbik edilmesi gerekliliği farklı teorilerin öne sürülmesinin çıkış noktası olmuştur. Statü teorisinin karşılığı olarak ifade edebileceğimiz klasik anlayış, yabancı hukukun tatbik edilmesini devletlerarasındaki nezaketten ileri geldiğini ifade eder. Bu görüşün yanı sıra yabancı hukukun uygulanmasını herhangi bir hukuki sebebe dayandırmayarak nezaket unsurunun yanı sıra devletin kendi menfaati için de yabancı hukuku tatbik ettiklerine ilişkin görüşler de bulunmaktadır (Çelikel, 1969:232).

Birbirlerinden tamamen farklılık arz eden hukuki işlem veya eylemlere uygulanması gereken tek tip kuralların bulunması yabancı hukukun tatbik edilmesinin adil bir anlayış çerçevesinde gerçekleştirilmesine engel teşkil edecektir. Bu husus göz önüne alınarak klasik görüşten farklı olarak modern kanunlar ihtilafının kurucularından Friedrich Carl von Savigny tarafından yabancı unsur taşıyan her bir özel hukuk uyuşmazlığının kendi içerisinde ayrı değerlendirmelerinin yapılarak vakia⁵ ve taraflar bakımından uygun bir hukuki sistem benimsenmesi gerekliliği düşüncesi ortaya konulmuştur. Bu düşünce Kıta Avrupası Hukuk Sistemleri'ndeki kanunlar ihtilafı konusunun temelini oluşturmaktadır. Yabancı unsurlu özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde tatbik edilecek hukuk kuralları bakımından maddi hukuk kurallarının nitelik ve amaçlarından hareket edilmesi gerektiği görüşü Kıta Avrupası hukuk sisteminden farklı bir bakış açısı ile Anglo- Sakson hukuk sistemlerinde kabul görmüştür.

2.2.Kanunlar İhtilafı Kurallarının Unsurları

Kanunlar ihtilafı kuralları yapı itibariyle, özel hukukun geniş bir alana sahip olması dolayısıyla yapısında farklı hukuk sınıflarını barındırarak bunları ilgili hukuk sistemlerine bağlar. Bu husustan hareketle kanunlar ihtilafı kurallarının yapısında 'bağlama konusu' ve 'bağlama kuralları' olmak üzere iki ayrı unsur karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1.Bağlama Konusu

Özel hukuk alanının geniş bir çerçeveye sahip olması kanunlar ihtilafı kurallarının uygulanacak hukukun tatbikinde kurallar bağlamında farklı sınıflandırmalar ile karşılık bulması sonucunu doğurmuştur. Kanunlar ihtilafı kurallarındaki bu hukuksal sınıflandırmalar 'bağlama konusu' ifadesi ile açıklanmaktadır. Örnek vermek gerekirse MÖHUK m.9 /1 'Hak ve fiil ehliyeti ilgilinin millî hukukuna tâbidir.' hükmünde kişiler hukukunun konusunu oluşturan hak ve fiil ehliyeti bağlama konusunu oluşturmuştur.

2.2.2.Bağlama Noktası

Kanunlar ihtilafı kurallarının oluşumundaki bir diğer unsur olan bağlama noktası, bağlama konusunun bir hukuk sistemine bağlanmasında rol oynar. Aynı örnekten hareketle hak ve fiil ehliyeti bağlama konusuna ilişkin uyuşmazlık olması halinde bunun çözümünde başvurulması gereken hukukun, ilgilinin milli hukuku olduğuna ilişkin düzenlemesi ile bireyin tabiiyet bağını yani vatandaşlık unsurunu bağlama noktası olarak düzenlemiştir.

Günümüzde, bilhassa Avrupa Birliğinin aile ve miras hukukuna dair kanunlar ihtilafı hukuku düzenlemeleri incelendiğinde, vatandaşlık bağlama noktasının, mutad meskenin bulunduğu yer bağlama noktası ile karşılaştırıldığında ikincil bir konumda olduğu görülmektedir (Bayraktaroğlu Özçelik, 2015:115).

Kanunlar ihtilafı kurallarının unsurlarından olan bağlama noktası ile uyuşmazlık bir hukuk sistemine bağlanarak uygulanacak hukukun tespiti sağlanmaktadır. Bu tespit ile milletlerarası hukukta adil bir çözüm sağlanması ancak milletlerarası özel hukuk hakkaniyetinin gözetilmesi ile mümkün olacaktır. Uygulanacak hukukun tespiti ile sınırlı olan ve kendine özgü bir hakkaniyet anlayışını ifade

⁵ "Yabancı hukuk davaya ilişkin bir vakia olarak, davanın taraflarınca ileri sürülmekte ve ispatlanmaktadır" Bkz. Aybay, Dardağan, 2008:113)

eden milletlerarası özel hukuk hakkaniyeti, uyuşmazlığın konusuna ilişkin en fazla irtibatın ya da ilişkinin tespit edilmesini ifade etmektedir. Pozitif hukuktaki hakkaniyet anlayışında yer alan uyuşmazlığın sonucu itibarıyla taraflar açısından hakkaniyetli çözüme ulaşılması milletlerarası özel hukuk hakkaniyeti içerisinde yer almaz. Bu durumu maddi hukuka ilişkin bir mesele olarak görerek yabancı unsur taşıyan uyuşmazlıklara ilişkin en sıkı ilişkili hukukun tespitinin sağlanması ile milletlerarası özel hukuk hakkaniyetinin sağlanacağı kabul edilir.

2.2.2.1. Başlıca Bağlama Noktaları

a. Vatandaşlık

Milletlerarası özel hukuk alanında başlıca kullanılan bağlama noktalarından vatandaşlık konusunda, genel olarak benimsenen görüş ilgilinin milli hukukunun uygulanması gerekliliğidir. Milli hukuk ile ilişkili olması yönündeki genel düzenlemeye ilişkin, kişinin hangi devletin vatandaşı olduğunun tespiti, vatansız veya günümüzde fazla bir şekilde rastladığımız mülteci statüsünde olunması halindeki belirsizlikler ve birden fazla devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olunması durumu halindeki çözüm önerilerinin neler olacağı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunların çözümü niteliğinde MÖHUK m.4 (1) Bu Kanun hükümleri uyarınca yetkili olan hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hâllerde, bu Kanunda aksi öngörülmedikçe; a) Vatansızlar ve mülteciler hakkında yerleşim yeri, bulunmadığı hâllerde mutad mesken, o da yok ise dava tarihinde bulunduğu ülke hukuku, b) Birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olanlar hakkında, bunların aynı zamanda Türk vatandaşı olmaları hâlinde Türk hukuku, c) Birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olup, aynı zamanda Türk vatandaşı olmayanlar hakkında, daha sıkı ilişki hâlinde buldukları devlet hukuku, uygulanır.' düzenlemesi ile mevcut kanunlar ihtilafı hukuk sistemimizde uygulama alanı bulmaktadır.

b. İkametgâh ve Mutad Mesken

MÖHUK m.4 hükmünde de ifade edilen ikametgâh ve mutad mesken⁶ benimsenen başlıca bağlama noktaları olarak karşımıza çıkan bir başka unsurlardır. Vatandaşlık ile yakın bir ilişkide olan ikametgâh unsurunun⁷, vasıflandırma sorunu içerisinde değerlendirilmesi gerekliliği görüşünün yanı sıra kanunlar ihtilafındaki konumu itibarıyla çözümlenmesinde milli kanunun; mülki kanunun; ihtiyar edilen kanunun; ikametgâhın hükümlerinin tâbi olduğu kanunun ve mahkeme kanununun esas tutulması teklifleri öne sürülmüştür (Sevig, ty:85) MÖHUK düzenlemesinde vatansızlar ve mülteciler için ilk bağlama noktası olarak ikametgâh ve bulunmaması durumunda mutad mesken unsuru düzenlenmesinin yanında tüzel kişiler bakımından bağlama noktası olarak fiili idare merkezi hukukunun benimseneceği düzenlemesi yapılmıştır⁸.

İlk örneğimizde vatansız ve mültecilerin ikametgâhlarının bulunmaması durumlarında bağlama noktası olarak uygulanacağı belirtilen mutad mesken unsurunun öğretimizdeki kavramsal tanımlaması bireylerin kişisel ilişkilerinde sıkı şekilde bağlılık kurduğu yer olarak ifade

⁶ Mutad mesken kavramı 1956 tarihli Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Uygulanacak Kanuna Dair La Haye Sözleşmesi ile mevzuatımızda yer edinmiştir. Sözleşmenin ilk maddesinde uyuşmazlığa ilişkin hukukun tespitinde çocuğun mutad meskeni bağlama noktası olarak ifade edilmiştir.

⁷ 4721 Sayılı TMK madde.19 ifadesi ile ikametgâh 'Bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer' olarak tanımlanmaktadır.

⁸ 5718 Sayılı MÖHUK madde 9 – (1) Hak ve fiil ehliyeti ilgilinin millî hukukuna tâbidir.

(2) Millî hukukuna göre ehliyetsiz olan bir kişi, işlemin yapıldığı ülke hukukuna göre ehil ise yaptığı hukukî işlemle bağlıdır. Aile ve miras hukuku ile başka bir ülkedeki taşınmazlar üzerindeki aynı haklara ilişkin işlemler bu hükmün dışındadır.

(3) Kişinin millî hukukuna göre kazandığı erginlik, vatandaşlığının değişmesi ile sona ermez.

(4) Tüzel kişilerin veya kişi veya mal topluluklarının hak ve fiil ehliyetleri, statülerindeki idare merkezi hukukuna tâbidir. Ancak fiili idare merkezinin Türkiye'de olması hâlinde Türk hukuku uygulanabilir.

(5) Statüsü bulunmayan tüzel kişiler ile tüzel kişiliği bulunmayan kişi veya mal topluluklarının ehliyeti, fiili idare merkezi hukukuna tâbidir.

edilebilmektedir. Milletlerarası özel hukuk bağlamında en fazla çocukların hukuku alanında uygulama bulan bu kavramın uygulanması bahsinde genel bir tanımının bulunmayışından bahisle ortaya çıkan sorun genel kabul gören anlayış üzere çocuğun esas alınarak ilişkilerini sürdürdüğü çevrenin tespiti ile karar verilmesi yönündedir.

c.Eşyanın Bulunduğu Yer

Yabancı unsur barındıran eşyalara ilişkin uyuşmazlıklarda bağlama noktası olarak eşyanın bulunduğu yer hukuku karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda MÖHUK m.20 ile düzenleme altına alınan Türkiye'deki taşınmaz mallar üzerinde mirasçılıktan doğan haklarda bağlama noktası olarak malın bulunduğu ülke hukukuna tabi olunacağı düzenleme altına alınmıştır.

Eşyanın bulunduğu yerin bağlama noktası olarak düzenleme altına alındığı bir başka durum ise MÖHUK m.21'de ifade edilmiştir. Bu hükme göre taşınır ve taşınmaz mallar üzerindeki mülkiyet hakkı ve diğer aynı haklar, işlem anında malların bulunduğu ülke hukukuna tabi olacaktır. Yine MÖHUK m.25 taşınmazlara veya onların kullanımına ilişkin sözleşmeler taşınmazın bulunduğu ülke hukukuna tabi olacağı düzenlemesi ile bağlama noktası olarak taşınmazın bulunduğu yer hukuku ifade edilmiştir.

d. İrade Muhtariyeti

Milletlerarası unsurlu olay ya da ilişkilere uygulanacak hukukun, tarafların iradeleri ile belirlenmesine irade muhtariyeti denilmektedir. Kanunlar ihtilafı sahasında bundan kasıt, hukuki işlem ve ilişkinin objektif kanunlar ihtilafı kurallarına göre bağlı olduğu hukukun emredici kuralları da dâhil olmak üzere, bütünüyle tarafların iradeleri ile seçtikleri hukuka tabi olmalarıdır. Karşılaştırmalı hukuk ve Türk Hukuku bakımından sözleşmeden doğan borç ilişkileri dışında, bazı hukuki işlem ve ilişkiler bakımından taraf iradelerine göre yetkili hukukun tespitine imkân tanınmaktadır. Bu çerçevede hukuki işlemin şekli, evlilikte mal rejimi, miras ve eşya hukuku gibi alanlarda taraflara iradeleriyle uygulanacak hukuku belirleme imkânı tanınmaktadır (Doğan, 2021:219). Tarafların hukuk seçme imkânına sahip oldukları haller için bağlama noktası MÖHUK m.24 ile düzenleme altına alınmıştır. Bu hüküm gereğince sözleşmeden doğan borç ilişkileri açısından taraflar seçmiş oldukları hukuka tabi olacakları düzenleme altına alınmıştır. Bu halde bağlama noktasını tarafların seçmiş oldukları hukuk oluşturmaktadır. Tarafların herhangi bir hukuk seçimi yapmamış oldukları halde ise aynı maddenin dördüncü fıkrası gereğince sözleşme ile en sıkı ilişkili olan hukukun uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.

e.İşlemin Yapıldığı Yer

Tek taraflı hukuki işlemlerde, işlemin, taraflardan birinin iradesini açıklamasıyla kurulması yeterli olup, iradenin açıklandığı yer, işlemin yapıldığı yerdir. Çok taraflı hukuki işlemler, hazırlar arasında ya da gaipler arasında yapılan işlemler olup, hazırlar arasında yapılan işlemlerde, işlemin yapıldığı yerin tespiti açısından sorun yoktur. Zira taraflar işlemi belirli bir yerde gerçekleştirmiştir. Ancak gaipler arasında yapılan hukuki işlemde, yerin tespiti, işlemin şekil kurallarına uyulup uyulmadığı noktasında önemlidir. Sözleşmeden kaynaklanan borç ilişkilerinde işlemin yapıldığı yerin belirlenmesi hususunda farklı görüşler mevcuttur. İlki, maddi hukuk gereği sözleşmenin yapıldığı anın tespiti konusunda kabul edilen teorilerdir. İkincisi, iki tarafın iradelerini açıkladıkları yerlerin birlikte uygulanması, üçüncüsü, iradenin açıklandığı yerlerden birinin şekil kurallarının dikkate alınması ve son olarak da her bir taraf için kendi bulunduğu yer hukukunun esas alınmasıdır (Doğan, 2021: 309-310).

f. Haksız Fiiller

Yabancı unsur taşıyan haksız fiillere uygulanacak hukukun tespitinde MÖHUK m.34 düzenlemesi gereğince haksız fiilin meydana geldiği yer hukukunun uygulanacağından bahisle bir diğer bağlama noktası olarak haksız fiilin işlendiği yer hukuku karşımıza çıkmaktadır. Haksız fiil ile zararın farklı yerlerde vuku bulduğu durumlarda MÖHUK m.34/2 uyarınca zararın meydana geldiği ülke hukukunun uygulanması gerekecektir. Bununla beraber maddenin son fıkrası uyarınca taraflar haksız fiilin meydana gelmesinden sonra uygulanacak hukuku iradeleri ile de seçebileceklerdir.

Sıklıkla rastlanan vatandaşlık, ikametgâh ve mutad mesken bağlama noktalarının yanı sıra hukuk sistemimizde; davaya bakan hâkimin hukuku (*lex fori*)⁹, varma yeri¹⁰, ika yeri¹¹ gibi diğer farklı bağlama noktalarına rastlamak da mümkündür.

3.KANUNLAR İHTİLAFI KURALLARININ İŞLEYİŞİ SIRASINDA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

3.1.Vasıflandırma

Özel hukuk ilişkilerinde hak ve fiil ehliyeti, zamanaşımı, nişanlanma, evlenme, miras, sözleşme, haksız fiil gibi hukuki kavramların mevcudiyeti söz konusudur. Bu kavramlar kanunlar ihtilafı kurallarının esasında bağlama konularını açıklamaktadır. Yabancı unsur bulunduran özel hukuk ilişkilerinde farkı hukuk istemleri ile bağlantı dolayısıyla bu kavramların aynı anlamlara gelip gelmediği bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin hukukumuzda aile hukuku içerisinde düzenlenen nişanlanma, Fransız hukukunda haksız fiillere ilişkin düzenlemelerde yer almaktadır. Bu durumda nişanın bozulması sebebiyle Türkiye’de ikamet eden Fransız vatandaşı çiftlere uygulanacak hukukun uygulanmasında, hukukumuzda tanımlandığı şekliyle nişanlılık müessesesini aile hukuku bağlamında değerlendirip tarafların müşterek milli hukukunun mu yoksa Fransız hukukundaki haksız fiil tanımlamasını göz önünde tutarak haksız fiil bağlamında değerlendirilip haksız fiilin gerçekleştiği ülke hukukunun mu uygulanacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durum literatürde ‘vasıflandırma sorunu’ olarak ifade edilmektedir.

Vasıflandırma sorunu, yabancılik unsuru barındıran hukuki olay veya ilişkiye uygulanması gereken hukukların bahse konu hukuki olay ya da ilişkiyi farklı biçimde nitelendirmesi ile ortaya çıkan hukuki belirsizliktir (Yağcı, 2017: 2637). Bu hukuki belirsizliğin giderilmesi dolayısıyla vasıflandırma sorununun çözümlenmesi için başvuru için çeşitli yöntemler mevcuttur. Bu yöntemlerden biri *lex fori* yani davaya bakan hâkimin hukukunun uygulanmasıdır. Yukarıda vermiş olduğumuz örnek düşünülerek *lex fori* çözüm metodu açıklandığında; konuya ilişkin Türk hukukundaki vasıflandırmanın dikkate alınarak sorun çözümlenmeye başlayacaktır. Nişanlılık müessesesi *lex fori* gereğince aile hukuku bağlamında vasıflandırılarak uyuşmazlığa ilişkin MÖHUK m.12¹² dikkate alınıp taraflardan her birinin nişanlanma anındaki milli hukukunun uygulanacağı sonucuna ulaşılabilecektir.

Başvurulan bir diğer yöntem olan *lex causae* metodudur. *Lex causae* yöntemi hakimin esasa uygulanacak yabancı hukuka göre uyuşmazlığın vasıflandırılarak sorunun çözümüne ulaşmasını ifade eder. Yukarıdaki örnekten hareketle, tarafların Fransız vatandaşı olması ve müşterek milli hukuklarında nişanlılık müessesesinin haksız fiil nitelendirilmesi ile karşılık bulması dolayısıyla *lex causae* çözüm metodunu uygulayacak olan hakim, vasıflandırmayı esas dikkate alarak haksız fiil olarak gerçekleştirmeli ve haksız fiillere ilişkin bağlama kuralını dikkate alarak uyuşmazlığı çözüme kavuşturması gerekmektedir. *Lex causae* yöntemi ile vasıflandırma sorununun çözümlendiği düşünülürse haksız fiile ilişkin MÖHUK m.34/1 “Haksız fiilden doğan borçlar haksız fiilin işlendiği ülke hukukuna tabidir.” hükmü gereğince hâkim, nişanlılık ilişkisinin Türkiye’de sona ermesinden dolayı uyuşmazlığın çözümünde Türk maddi hukuk kurallarına başvurarak çözüme kavuşturması gerekecektir.

Yalnızca *lex fori* ya da yalnızca *lex causae* metoduyla değil, Türk hukuku bakımından, tek bir vasıflandırmadan ziyade, olay temelinde farklılaşan ve milletlerarası özel hukuk çıkarlarına hizmet

⁹ 5718 Sayılı MÖHUK madde 2- (2) Yabancı hukukun olaya ilişkin hükümlerinin tüm araştırmalara rağmen tespit edilememesi hâlinde, Türk hukuku uygulanır.

¹⁰ 5718 Sayılı MÖHUK madde 21- (2) Taşınmakta olan mallar üzerindeki aynî haklara varma yeri hukuku uygulanır.

¹¹ 5718 Sayılı MÖHUK madde 34 – (1) Haksız fiilden doğan borçlar haksız fiilin işlendiği ülke hukukuna tâbidir. (2) Haksız fiilin işlendiği yer ile zararın meydana geldiği yerin farklı ülkelerde olması hâlinde, zararın meydana geldiği ülke hukuku uygulanır.

¹² 5718 Sayılı MÖHUK Nişanlılık, madde 12 – (1) Nişanlanma ehliyeti ve şartları taraflardan her birinin nişanlanma anındaki millî hukukuna tâbidir.(2) Nişanlılığın hükümlerine ve sonuçlarına müşterek millî hukuk, taraflar ayrı vatandaşlıkta iseler Türk hukuku uygulanır.

eden bir vasıflandırma esasının kabul edilmesini (Çelikel, Erdem. 2014:435) öneren yazarlar da bulunmaktadır.

3.2. Atıf

Hâkimin, mensubu bulunduğu devletin kanunlar ihtilâfi kuralları bağlamında olaya uygulanacağı belirlenen yabancı hukuk düzeninin kanunlar ihtilâfi kurallarının, olayın çözümünü bir başka devletin hukukuna bırakması atıftır (Aygün, 2012:935). Başka bir deyişle, yabancı unsur taşıyan özel hukuk uyumsuzluklarının bağlama noktaları vasıtasıyla, hâkimin mensubu olduğu hukuka ya da dava ile en fazla ilişkili olan yabancı hukuk ile irtibatlandırması ‘atıf’ olarak adlandırılmaktadır (Yağcı, 2017:2636). Uygulanacak yabancı hukuktan kasıt, yabancı devletin maddi hukuk kuralları ile sınırlı kalıp kalmayacağı bu alana yabancı devletteki kanunlar ihtilafı kurallarının dahil edilip edilmeyeceği sorunu atıf sorunudur.

3.3. Yabancı Hukukun Uygulanması

Hukukumuzda asıl olan, Türk hukukunun uygulanmasıdır. Hâkimin davayı aydınlatma yükümlülüğü kapsamında da hukuku bilme mecburiyeti bulunmaktadır. Yabancı unsurlu özel hukuk ilişkilerinde uygulanacak hukukun tespitinde gösterici kurallar olan kanunlar ihtilafı kuralları ile hâkim artık sadece Türk hukukunu değil, yabancı hukuku da tatbik edilebileceği düzenleme altına alınmıştır.

Milletlerarası özel hukuk, kanunlar ihtilafı kurallarının yabancı bir hukukun uygulanmasını emrettiği durumlarda kendisini hissettirir. Kanunlar ihtilafı kurallarımız, yabancı bir hukukun uygulanmasını istiyorsa, bu durum, bizim yabancı hukuku, -somut olayın çözümünde kendi hukukumuzla karşılaştırıldığında- daha uygun gördüğümüz anlamına gelir. Dolayısıyla bir kanunlar ihtilafı kuralı, yabancı hukukun uygulanmasını emretmekteyse, bu yabancı bir hukukun tatbik edilmesidir. Hâkimin hukuku bilme zorunluluğu *jura novit curia* ile ifade edilir. Ancak Nomer’in de dikkat çektiği üzere bu kural bir faraziye olup, yabancı hukukun uygulandığı somut olayda geçerli değildir. Zira hâkimin yabancı hukuku bildiğinden hareket etmek mümkün de değildir (Nomer, 2017:189-191).

Yerel hukukta var olan hâkimin hukuku bilme ilkesinin esneklik kazandığı yabancı hukukun uygulanmasında hâkim davayı aydınlatma yükümlülüğü kapsamında tarafların yardımından faydalanma yoluna gidebileceği gibi taraf olunan uluslararası sözleşmeler ile¹³ ilgili devlet hukukundan konu ile ilgili bilgi paylaşımları talebinde de bulunulabileceği düzenleme altına alınmıştır. Yabancı unsur barındıran özel hukuk ilişkilerinde yabancı hukukun tespiti, içeriği ve olay bazında uygulanabilmesi açısından 5718 S. MÖHUK m.2 önem arz etmektedir. Yabancı hukuk ilgili olduğu ülkedeki kapsamı çerçevesinde değerlendirilerek tatbik edilecek olması hakkaniyet unsurunun gerekliliğini taşımaktadır. Milletlerarası özel hukuk hakkaniyeti yabancı unsur özel hukuk ilişkilerinde taraf ve daya en sıkı irtibatı olan hukukun uygulanmasının uyumsuzluğun çözümünde adaletli bir sonuca ulaşılması için gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bu minvalde MÖHUK m.2 değerlendirilmesi gerekmektedir.

MÖHUK m.2 “(1) Hâkim, Türk kanunlar ihtilâfi kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re’sen uygular. Hâkim, yetkili yabancı hukukun muhtevasının tespitinde tarafların yardımını isteyebilir.” hükmü gereğince yabancı unsur taşıyan özel hukuk davasına bakan hakim, kanunlar ihtilafı kurallarının pozitif hukukumuzda karşılık bulması ve konuya ilişkin bahsettiğimiz m.2 kapsamında tekraren yabancı hukukun uygulanması vurgusu ile yabancı hukukun hakim tarafından re’sen uygulanması gerekmektedir. Konuya ilişkin tarafların ya da ilgililerin herhangi bir talebine gerek yoktur. Yabancı hukukun uygulanmasından anlaşılması gereken olgu ise hakim olaya

¹³ 7 Haziran 1968 tarihinde Londra’da imzalanan Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, konuya ilişkin örnek olarak verilebilir. Sözleşmenin ilk maddesinde taraf devletlere medenî ve ticarî hukukları ve hukuk usulleri ile yargı örgütleri konusunda birbirlerine bilgi vermeyi taahhüt etmeleri düzenlemesi yer almıştır.

tatbik edilecek yabancı hukukun ait olduğu ülkedeki kapsam doğrultusunda hareket etme gerekliliğidir.

Yabancı hukuka ulaşma, içeriğini tespit etme konusunda hukuk düzenimizde bağlayıcı bir hüküm bulunmaması hakime geniş bir alan bırakmaktadır. Bu konuda hakimin başvuracağı ilk yol ‘Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’ ve bu sözleşmeye ek protokoldür. Bunun yanı sıra Adalet ve Dışişleri bakanlıklarının ilgili birimleri vasıtasıyla yabancı hukukun içeriği hakkında bilgi alınabilecektir. Uygulanacak yabancı hukukun içeriğine ulaşmada geniş bir alana sahip olan hâkim aynı zamanda bilirkişi¹⁴ ve uzman görüşlerinden¹⁵ de faydalanabilecektir. Hâkimin yabancı hukuku re’sen uygulama yükümlülüğü kapsamında yabancı hukuk muhtevasının araştırılarak olaya tatbikinın sağlanmasında tarafların hakime yardımcı olabileceği hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda hakimin yabancı hukuk içeriğine ulaşamaması ve tarafların yardımını istemesi halinde taraflar hakime yardım edebileceklerdir.

Küreselleşen dünyada her ne kadar bilgiye ulaşma imkanı artsa da devletler arasındaki diplomatik ilişkilerdeki sorunlar ya da taraflardan yeterince bilgi edinilememesi gibi durumlar neticesinde hâkim yabancı hukukun muhtevasına ulaşmada zorluklar yaşayıp tespit sağlayamama ihtimali içerisindedir. Bu ihtimal dâhilinde MÖHUK m.(2)/2”Yabancı hukukun olaya ilişkin hükümlerinin tüm araştırmalara rağmen tespit edilememesi hâlinde, Türk hukuku uygulanır.” Hükümü gereğince yapılan çalışmalar neticesinde olaya ilişkin yabancı hukukun tespit edilememesi halinde hâkimin Türk hukukunu uygulayacağı düzenleme altına alınmıştır.¹⁶

MÖHUK m.2/3. fıkrasında kişiler ve aile hukuku açısından kişinin menfaatinden hareket edilerek ve aynı zamanda milletlerarası özel hukuk hakkaniyetinde tarafların ilişkili olduğu en yakın hukukun uygulanması düşüncesinin de göz önünde bulundurularak yapılması gereken yorum ile açık ve anlaşılır bir şekilde düzenlemeye gidilmiştir. Maddenin dördüncü fıkrasında ise uygulanacak hukuku seçme imkanı verilen hallerde aksi kararlaştırılmadıkça seçilen hukukun maddi hükümlerinin uygulanacağı hüküm altına alınarak seçilen yabancı hukukun muhtevasına ilişkin tespitlerin yapılarak bu hukukun maddi hükümlerinin uygulanacağı düzenleme altına alınmıştır. Maddenin beşinci fıkrası

¹⁴6100 S. HMK, “ Bilirkişiye başvurulmasını gerektiren hâller m.266 (1) Mahkeme, çözümü hukuk dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde, taraflardan birinin talebi üzerine yahut kendiliğinden, bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir. Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz.” Hükümü gereğince her ne kadar hakimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgiyle çözümlenmesi gereken konularda bilirkişiliğe başvurulamayacağı hüküm altına alınmış ise de 08/04/2012 tarih ve 28258 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bölge Adliye Mahkemesi Adli Yargı Adalet Komisyonlarının Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik m.5/3 “Yabancı hukuk, örf ve adet hukuku, yürürlükten kalkmış hukuk alanları ile hesap bilirkişiliği gibi alanlar dışında, hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda listelerde uzmanlık alanı belirlenemez.” hükümü gereğince bilirkişilik kurumuna başvurulabileceği hüküm altına alınmıştır.

¹⁵ Yabancı hukukun içeriğinin tespiti konusunda Yargıtay kararları doğrultusunda farklı uygulamalar görülmektedir. Bu uygulamalardan bir uzman görüşlerine başvurulmasıdır. Hukuk fakültelerinin Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalları veya Mukayeseli Hukuk Araştırma Merkezleri başvurulabilecek yerlere örnek olarak gösterilebilir.

¹⁶ 5718 Sayılı MÖHUK, Yabancı hukukun uygulanması, madde 2 – (1) Hâkim, Türk kanunlar ihtilâfi kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re’sen uygular. Hâkim, yetkili yabancı hukukun muhtevasının tespitinde tarafların yardımını isteyebilir. (2) Yabancı hukukun olaya ilişkin hükümlerinin tüm araştırmalara rağmen tespit edilememesi hâlinde, Türk hukuku uygulanır. (3) Uygulanacak yabancı hukukun kanunlar ihtilâfi kurallarının başka bir hukuku yetkili kılması, sadece kişinin hukuku ve aile hukukuna ilişkin ihtilâflarda dikkate alınır ve bu hukukun maddî hukuk hükümleri uygulanır. (4) Uygulanacak hukuku seçme imkânı verilen hâllerde, taraflarca aksi açıkça kararlaştırılmadıkça seçilen hukukun maddî hukuk hükümleri uygulanır. (5) Hukuku uygulanacak devlet iki veya daha çok bölgesel birime ve bu birimler de değişik hukuk düzenlerine sahipse, hangi bölge hukukunun uygulanacağı o devletin hukukuna göre belirlenir. O devlet hukukunda belirleyici bir hükmün yokluğu hâlinde ihtilâfla en sıkı ilişkili bölge hukuku uygulanır.

ile de, uyuşmazlık içerisinde farklı bölge hukuklarının bulunması durumuna ilişkin çözüm sunulmaktadır. Bu halde ilk etapta hangi bölge hukukunun uygulanacağı o bölge devletin hukukuna göre belirlenmesi gerekmektedir. Eğer belirtilen bölge devlet hukukunda konuya ilişkin uygulanacak herhangi bir hüküm bulunmazsa bu takdirde milletlerarası özel hukuk hakkaniyeti de gözetilerek en sıkı ilişkili bölge hukukunun uygulanması gerekliliği hüküm altına alınmıştır.

Yabancı unsur barındıran özel hukuk ilişkilerinin dava konusu olması ile 5718 s. MÖHUK başta olmak üzere sair mevzuatta yer alan kanunlar ihtilafı kuralları dikkate alınmaksızın hâkimin doğrudan Türk maddi hukuk kurallarını olaya tatbik etmesi hali hükmün bozulması sebebinin oluşturmaktadır. İlk derece mahkemesinde verilen kararın temyizi neticesinde 6100 Sayılı HMK bozma sebepleri başlığı ile düzenlenen m.371/-a “Hukukun veya taraflar arasındaki sözleşmenin yanlış uygulanmış olması” hükmü gereğince kararın bozulması yoluna gidilecektir. Hâkimin kanunlar ihtilafı kurallarını göz ardı ederek uygulanacak yabancı hukuku tespit etmeksizin doğrudan Türk maddi hukuk kurallarına göre uyuşmazlığı çözüme kavuşturmasının temyiz edilerek hükmün bozulmasına sebebiyet vereceğinin yanı sıra uygulanacak yabancı hukuku doğru tespit ederek muhtevasına uygun bir şekilde tatbik etmesi de gerekmektedir. Bozma sebepleri başlığı altında düzenlenen hükmün anlamından da çıkarılabilecek ve uygulamada benimsenen görüş itibarıyla, hâkimin uygulanacak yabancı hukuku yanlış tespit etmesi veya tespit edilen yabancı hukuku muhtevasına aykırı bir şekilde yanlış uygulaması¹⁷ neticesinde verilen karar karşı temyiz yoluna gidilerek ilk derece mahkemesinin kararının bozulması gerekliliği sonucuna ulaşılabilecektir.

3.4.Kamu Düzeni

Kanunlar ihtilafı kurallarımız bakımından, yabancı hukukun somut bir olaya uygulanması, kamu düzenini (*ordre public*) bozmamalıdır. Yabancı hukukun uygulanması durumunda kamu düzeninin bozulması gerçekleşecekse, yabancı hukukun uygulanmasından vazgeçilecektir. Zira bu durumda muhakkak olan, kamu düzeninin müdahalesidir. Başka bir deyişle yabancı hukukun uygulanması, bizim nezdimizde tahammül edilemeyecek ölçüde kamu düzenimizi ihlal edecekse, ilgili yabancı hukuk kurallarının o olayda uygulanmasından vazgeçilecektir (Nomer, 2017:161-162). Dolayısıyla yabancı hukukun uygulanmasında karşılaşılabilecek muhtemel bir sorun, hukuk sitemlerindeki farklılık dolayısıyla, ilişkili konuda uygulanacak hukuk kuralının kamu düzeni üzerindeki etkisidir. Uygulanacak hukukun Türk kamu düzenine aykırılık teşkil etmesi bu sorunun konusunu ifade etmektedir. Bu soruna çözüm olarak MÖHUK m.5 ‘Yetkili yabancı hukukun belirli bir olaya uygulanan hükmünün Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması hâlinde, bu hüküm uygulanmaz; gerekli görülen hâllerde, Türk hukuku uygulanır.’ hükmünü düzenleme altına almıştır. Burada önemli olan hususlardan biri kamu düzeni kavramından ne anlaşılması gerektiği ve milletlerarası özel hukuktaki kamu düzeni kavramıdır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 06/05/1998 tarih ve 1998/12-287 ve K.1998/325 sayılı kararında toplumun ve hukukun temel ilke ve yargıları, adalet, ahlak anlayışı, Anayasamızda yer alan temel hak ve hürriyetler kapsamında kamu düzeni kavramının çerçevesini çizmiştir.

Bu hususta konuya ilişkin önemli yere sahip olan 20/09/2012 tarihli,28417 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 10/02/2012 tarih ve E.2010/1,K.2012/1 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı’nda kamu düzenine aykırılık “Türk kamu düzeninin ihlalini gerektirecek haller çoğunlukla emredici bir hükmün açıkça ihlali halinde düşünülecektir. Fakat her emredici hükmün ihlali halinde... Türk kamu düzenine aykırı(lık) bulunduğunu söylemek olanaklı değildir. O halde, iç hukuktaki kamu düzeninin çerçevesi, Türk hukukunun temel değerlerine, Türk genel adap ve ahlak anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı temel adalet anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı genel siyasete, Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklere, milletlerarası alanda geçerli ortak prensip ve özel hukuka ait iyiniyet prensibine dayanan kurallara, medeni toplulukların müştereken benimsedikleri ahlak ilkeleri ve adalet anlayışının ifadesi olan hukuk prensiplerine, toplumun medeniyet seviyesine, siyasi ve ekonomik rejimine, insan hak ve özgürlüklerine aykırılık” olarak açıklanmaktadır. Bunun yanı sıra ülkemizde taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gereğince ve aynı zamanda

¹⁷ Yargıtay 2.Hukuk Dairesi 18/03/1969 tarihli E.6548 ve K.1610 sayılı kararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları göz önünde bulundurulduğunda AİHS ifade edilen temel hak ve özgürlüklerin ihlali milletlerarası kamu düzeni ihlalinin çerçevesini oluşturmaktadır.

Konuya ilişkin bir diğer önemli husus ise kamu düzenindeki açıkça aykırılıktır (Yaşar,2013:97-99). Anlatılan tüm bu hususları bir örnek ile de açıklayacak olursak Türkiye’de ikamet eden ABD vatandaşı Leo, kendisi gibi ABD vatandaşı olan üvey kızı Kate ile evlenmek üzere başvuruda bulunmuş ve bu başvurusu reddedilmiştir. Konuya ilişkin açılan davada yabancılık unsuru tespit eden hâkim, kanunlar ihtilafı kurallarından MÖHUK m.13 düzenlemesini dikkate alarak kişilerin milli hukuklarının uygulanacağı konusuna yapılan atıfla ABD hukukuna ilişkin yaptığı çalışmada evlenmelerine milli hukuklarında herhangi bir sakınca olmadığını tespit etmiştir. Ancak 4721 Sayılı TMK düzenlenen ve kesin evlenme engelleri içerisinde yer alan aynı zamanda Türk toplumun değerleri bakımından kabul edilemez bir durum olan konunun değerlendirmesi yapılarak kamu düzeni unsuru dikkate alınıp MÖHUK m.5 hükmü ile Türk hukukunun uygulama alanı bulması ile evlenme taleplerinin reddine karar verilecektir.

3.5.Ön Sorun

Ön sorunun, esas sorunun çözüme ulaşmasını doğrudan etkileyen bir sorun olduğu konusunda bir görüş birliği vardır. Ancak hangi hususların ön sorun olarak kabul edilebileceği, hangi hukukî müesseselerin ön sorundan ayrı tutulması gerektiği ile ilgili görüş birliği yoktur (Elçin,2018:217).

Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlığın çözümünde esas uyuşmazlığın yanı sıra bu uyuşmazlığın oluşmasına etki eden bir başka unsurun ihtilafının tespiti halinde hâkimin bu meseleyi esas uyuşmazlık konu ile mi yoksa tek başına değerlendirerek karara bağlaması mı gerektiği sorunu kanunlar ihtilafının ön sorun meselesine sebebiyet vermektedir. Bir örnek ile konuyu açıklamak gerekirse, Türkiye’de ikamet eden Alman vatandaşı Helga’nın yine Türkiye’de ikamet eden Alman vatandaşı babası Hans’a karşı açmış olduğu nafaka artırımı talepli davasında baba Hans’ın Helga ile herhangi bir nesep bağının bulunmadığına dair itirazı durumunda, mahkemenin nafaka artırılması konusundan önce, nesep hususuna ilişkin karar vermesi gerekliliği doğacaktır. Bu durumda nafakanın arttırılması asıl sorun, nesebe ilişkin ihtilafın çözümlenecek olması ön sorun teşkil etmektedir. Ön sorunun çözümünde hakim lex fori yöntemi ile ön sorunu kanunlar ihtilafı kurallarının yetkili kıldığı hukuka uygun çözümlenebilirken lex causae yönteminde ise asıl sorunu baz alarak buna uyguladığı kanunlar ihtilafı kuralının yetkili kıldığı hukuku uygulayarak çözüm sağlanabilmektedir (Tütüncübaşı, 2016:11). Farklı sonuçlara ulaşılacak bu yöntemlerde milletlerarası hakkaniyet anlayışının gözetilmesi önem arz etmektedir.

SONUÇ

İçerisinde yabancı unsuru barındıran özel hukuk ilişkilerin birden fazla hukuk düzeni ile ilişkili olması uygulanacak hukukun tatbiki sorununa sebebiyet vermiştir. Milletlerarası özel hukuk alanında düzenlenen ortak bir maddi hukuk kuralları bütünü olmayışı bu soruna çözüm üretme yollarında çeşitli düzenlemelerin yapılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Milletlerarası imzalanan anlaşmaların varlığı, doğrudan uygulanan kuralları ve milletlerarası örf-adet, teamüller sorunun çözümünde başvurulacak kaynaklar olsa da yeterlilik sağlayamamış bunun sonucunda maddi bir hukuk kuralını tatbik edilmesinden ziyade uygulanması gereken hukuk kurallarını gösteren normlar ortaya çıkmıştır. İşte bu normlar ‘*kanunlar ihtilafı kuralları*’ olarak adlandırılmaktadır.

Hukumumuzda kanunlar ihtilafı kuralları her ne kadar temelde 5718 Sayılı MÖHUK’ta düzenlenmiş olsa da diğer özel kanunlar ve taraf olunan uluslararası anlaşmalar ile uygulamalarda karşılık bulmaktadır. Yabancılık unsuru bulunduran uyuşmazlıklarda uygulanan kanunlar ihtilafı kuralları bağlama konusu ve bağlama noktası olmak üzere iki ayrı unsurdan oluşmaktadır. Bağlama noktasının farklı bir hukuk sistemine yaptığı atıfla kendi egemenlik sahası dışındaki bir hukuku uygulayacak hâkim bazı sorunlar ile karşılaşmaktadır. Yabancı hukukun teknik kuralları açısından bilgi sahibi olma zorunluluğu bulunmayan hâkim uyuşmazlığı aydınlatmada MÖHUK’un da düzenlediği hüküm doğrultusunda tarafların desteği veya taraf olunan uluslararası anlaşmalar vesilesi ile ilgili ülkeden alacağı bilgiler ile sorunu çözüme kavuşturabilecek herhangi bir çözüm bulunamadığı noktada ise Türk hukukunu uygulayacaktır.

Son olarak, özel hukuk ilişkilerinde yabancı hukukun uygulanmasının mutlak bir anlam taşımadığının altı çizilmelidir. Zira kamu düzenine aykırılık, doğrudan uygulanan kurallar ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na aykırılık gibi durumlarda yabancı hukukun uygulanmasının imkan dâhilinde olamayacağı belirtilmelidir (Çelikel, Erdem, 2014:148, Yaşar, 2013:96).

KAYNAKÇA

- Akipek, Ş., Dardağan, E. (2001). Sanal Ortamda Gerçekleşen Telif Hakkı İhlallerine Uygulanacak Hukuk. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 50 (3).115-139.
- Aksar, P. D. (2013). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk -I- (2. b.)*. Ankara: Seçkin.
- Aybay, R., Dardağan, E. (2008) *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aygün, M. (2012). Güncel Gelişmelerin Işığında Çekten Doğan Yabancı Unsurlu Uyuşmazlıklara Uygulanacak Hukukun Tespiti. *AÜHFD*, 61(3), 925-972.
- Aygün, M. (2015). Yabancılaşma Unsurunun Mahiyeti Ve Yargılamadaki Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 16, Özel Sayı 2014, 1025-1066.
- Bayraktaroğlu Özçelik, G. (2015). Kanunlar İhtilâfi Hukukunda Olumlu Vatandaşlık İhtilâflarının Çözümü ve MÖHUK M. 4(1)(B) Ve (C) Hükümlerinin Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XIX, 11-150.
- Berki, Ş. (1950). Devletler Hususî Hukukunda Tabiiyet, Yabancıların Hukuku Kanunlar İhtilafı ve Yagılama Usulünün Tatbiki Prensipleri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.7 (1). 218-249.
- Cheatham, E. (1941). Sources Of Rules For Conflict Of Law , 89 *U. PA. L. REV.* 430 -452.
- Çelikel, A. (1969) Devletler Hususi Hukukunda Bağlama Kaidelerinin Tespitinde Uygulanan Yeni Bir Metod. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 35(1-4), 231-248.
- Çelikel, A., Erdem, B.(2014). *Milletlerarası Özel Hukuk*, 13.B., İstanbul.
- Doğan. V. (2021). *Milletlerarası Özel Hukuk*, 7.B., Ankara: Savaş.
- Elçin, D.(2018). Milletlerarası Özel Hukukta Ön Sorun, *TAAD*, Yıl:9, Sayı:33 (Ocak 2018), 211-241.
- Erkan, M. (2011). MÖHUK Madde 31 Bağlamında Türk Hukukunda Doğrudan Uygulanan Kurallara Bakış. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 15(2).81-121.
- Huysal, B. (2012). 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Yenilikler Işığında Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi Konusunda Bazı Tespitler. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 32(1), 71-101.
- Kocasakal, H. Ö. (Tarih Yok). Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti Ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 30(1-2), 27-62.
- Maury, J. (1948). Kanunlar İhtilafı Mesaili . *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 14(3-4), 644-668.
- Nomer, E. (1974). Devletler Hususi Hukukunda Milletlerarası Yetki Mefhumu. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*.40(1-4). 393-426.
- Nomer, E. (2017). Devletler Hususi Hukuku, 22.B., Beta Yay., İstanbul.
- Özçelik, V. (2020). Yabancı Hukukun Uygulanmasında Taraf Rollerini. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10(1). 190-220.
- Schmidtchen D., Kirstein R., Neunzig , A. (2004). Conflict Of Law Rules And International Trade A Transaction Costs Approach Center For The Study Of Law And Economics Discussion Paper 2004-01, 1-25.

Sevig, M. R. (tarih yok). Tabiyet, Yabancılar Hukuku Ve Kanunlar İhtilafı Bakımından İkametgah. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 75-91.

Şanlı, Cemal ; Esen , Emre ; Figanmeşe Ataman , İnci. (2015). *Milletlerarası Özel Hukuk* (4.Baskı b.). İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Yağcı, A. S. (2017). Milletlerarası Özel Hukukta Vasıflandırma. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan*, 19(Özel Sayı), 2633-2646.

Yaşar, T.N. (2013). Türk Mahkemelerinde Yabancı Hukukun Uygulanması, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C.33, S.2. 75 – 114.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6100&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>:

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6100&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

adresinden alındı (Erişim Tarihi: 1.2.2021)

Tütüncübaşı, U. (2016). Boşanma Ve Ayrılığa Uygulanacak Hukuk” Hakkında 1259/2010 Sayılı Avrupa Birliği Konsey Tüzüğü. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18 (1). 1-32

Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun .

(tbbm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801899.pdf adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi:1.2.2021).

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801899.pdf adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi:1.2.2021)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071212-1.htm> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 1.2.2021)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071212-1.htm> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 1.2.2021)

EXTENDED SUMMARY

The intensity of interaction between individuals in the globalizing world has also increased the intensity of private law relations established between persons with different nationalities. The problem of the necessity to follow the way to resolve the dispute dimension of the legal relations established between people with different state ties has been discussed since the 13th century and different theories have been developed on it. The fact that there is not a single type of law applied in the international field necessitated the application of the direct rules and sometimes the application of international customs and practices in the solution of this problem. However, as a result of these application areas not responding to the resolution of every dispute, conflict of laws rules have been developed to ensure the determination of the legal rules that should be applied in the resolution of private law disputes involving foreign elements. The fact that foreign law will be applied in certain situations within its own sovereignty brings along some problems.

In the study, the definition of the element of foreignness in the context of private international law and the definition and theories as well as the elements of the conflict of laws rules applied to determine the law to be applied in private law disputes bearing this element are included. In the study, which draws attention to the place of conflict of laws in our law, examples are also given in cases where conflict of laws can be applied. The solution methods of the problems are examined in the study, which includes the problems that may arise from the application of foreign law.

The judge who is not obliged to have knowledge in terms of technical rules of foreign law, will apply Turkish law at the point where there is no solution that can solve the problem with the support of the

parties or the information to be obtained from the relevant country through the international agreements to which it is a party, in accordance with the provision regulated by MOHUK.

The encounter of the judge with the foreign element during the trial actually means that she will have encountered one or more legal orders that have separate legal orders within their jurisdiction with different powers. With this result, the problem of which law should be applied and the foreign element encountered in addition to the domestic law of each state causes a kind of conflict and this situation is tried to be resolved with the rules of conflict of laws. With the fact that one of the subjects stated in the first article of the Law on International Private Law and Procedural Law numbered 5718 and which is included in its scope is the law to be applied in transactions and relations related to private law with an element of foreignness, this issue has been regulated in our positive law. With the determination of the existence of the element of foreignness by the court and the rule that the judge will apply Turkish law ex officio pursuant to Article 33 of the Civil Code, the problem of legal confrontation will arise due to the contact with a different legal order. Based on the existence of the judge's obligation to inform the case, the solution of this problematic will be realized by ex officio application of the foreign law, which is authorized according to the rules of conflict of laws and rules of conflict of laws, as expressed in a certain order in MOHUK art.2. The European Convention on Obtaining Information on Foreign Law, to which we became a party on 07/06/1968 and entered into force on 29/05/1975, can be shown as one of the agreements that can be applied for determining the foreign law content.

Article 7 of the Convention provides assurance that the relevant state will objectively provide the necessary information in case of a request for information, and there are regulations regarding the procedure to be followed during the information sharing in the determination of the content, considering the general scope of the agreement.

Conflict of laws rules are in nature, as private law has a wide area, it includes different law classes in its structure and connects them to the relevant legal systems. Based on this point, two separate elements, "binding subject" and "binding rules", appear in the structure of conflict of laws rules. The fact that the field of private law has a wide framework has resulted in the conflict of laws rules being responded with different classifications in the context of the applicable law. These legal classifications in conflict of laws rules are explained with the expression "subject of binding". To give an example, MOHUK has created the subject of binding rights and deeds, which constitute the subject of the law of persons, in the provision of Article 9/1 "The right and capacity of action are subject to the national law of the person concerned. The anchoring point, which is another element in the formation of conflict of laws rules, plays a role in connecting the subject of binding to a legal system. Based on the same example, it has regulated the nationality of the individual, that is, the element of citizenship, as a binding point, with the regulation stating that the law that should be applied in the resolution of a dispute regarding the issue of binding rights and deeds is the national law of the person concerned.

ALMAN DIŞİŞLERİ BELGELERİNDE: 1967 KAYSERİSPOR- SİVAŞSPOR MAÇI

1967 KAYSERİSPOR-SİVAŞSPOR MATCH IN GERMAN FOREIGN AFFAIRS DOCUMENTS

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan EŞEL

Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı

gesel@erciyes.edu.tr

orcid.org/0000-0001-7050-7884

Abstract

September 17th 1967 Kayserispor Sivasspor match as a black day in Turkey football history, although it has been realized as a result of a series of disastrous lapses chain; it maintains its place in memories with the questions it has left behind and 'wonder'. In this respect, with 43 casualties and hundreds of injuries, how the Kayserispor - Sivasspor football match, which is mentioned among the world sports disaster, is evaluated on international platforms, the real reason or reasons of the disaster, before the game, in the game and after the game, in the light of reports of that as a result of research done by German diplomats, matches memories and a portion on the post-match unspoken earlier allegations and the findings were attempted to be transferred. Considering that especially the tensions between the two neighboring cities have preserved their traces for years, the sociological findings included in the reports of the German diplomats become meaningful. In this aspect, while listing the causes of the disaster, focusing on the 'hooliganism' phenomenon in sports as well as regional and ethnic differences and including the determinations related to these, causes questions such as the effects of football on societies and the way football is perceived from the past to the present.

Keywords: *German Foreign Affairs Document, Kayserispor, Sivasspor, Hooliganism, History of Football*

Öz

Türkiye Futbol tarihine kara bir gün olarak geçen 17 Eylül 1967 tarihli Kayserispor Sivasspor maçı, bir dizi ihmaller zincirinin feci bir sonucu olarak gerçekleşmiş olmakla beraber; ardında bıraktığı sorular ve 'acaba'lar ile belleklerde yerini korumaktadır. Bu yönüyle 43 can kaybı ve yüzlerce yaralı ile dünya spor faciaları arasında anılan Kayserispor - Sivasspor futbol maçının uluslararası platformlarda nasıl değerlendirildiği ve olayların gerçek nedeni ya da nedenlerine dair Türkiye'de görev yapan dönemin Alman diplomatlarının yaptıkları araştırmalar sonucunda tuttukları raporlar ışığında maç öncesi, maç anı ve maç sonrasında dair bir kısmı daha önce dile getirilmemiş iddialar ve tespitler aktarılmaya çalışılmıştır. Özellikle iki komşu şehir arasında yaşanan gerginliklerin yıllardır izlerini koruduğu göz önüne alındığında, Alman diplomatların raporlarında yer verdikleri sosyolojik tespitler anlam kazanmaktadır. Bu bakımdan da olayların nedenleri sıralanırken sporda 'holiganizm' olgusunun yanı sıra bölgesel ve etnik farklılıkların da üzerinde durulması ve bunlara dair tespitlere de yer verilmesi, geçmişten günümüze tartışılan; futbolun toplumlar üzerindeki etkileri ve futbolun algılanış biçimi gibi konuların da sorgulanmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Alman Dışişleri Belgeleri, Kayserispor, Sivasspor, Holiganizm, Futbol Tarihi.*

GİRİŞ

Günümüzde halen spor haberlerinde ilk sırayı alan ve artık sporun yanı sıra önemli bir ekonomik sektör halini alan futbol takımları ve futbol karşılaşmaları, şehirlerinde karakteristik olarak şekillenmesinde de önemli rol oynamaktadır. Nitekim Trabzon deyince akla ilk gelenin bordo-mavi olması buna en iyi örnektir. Bu yönüyle şehirlerin ekonomik bakımdan gelişmesine katkı sağlamasının yanı sıra, şehir sakinlerinin sosyalleşmesinde de önemli rolü olan futbol maçları ne yazıkki halen zaman zaman tatsız ve üzücü olaylara neden olmaktadır. Futbolun başta dünya kupası olmak üzere, bölgesel ve ülkesel ligler yoluyla tüm dünyada hızla büyüyen bir sektör halini almasıyla, gelişen rekabet koşullarının yarattığı ortamlarla birlikte ortaya çıkan ‘holiganizm’ hareketleri, artık maalesef bir ‘olgu’ halini almıştır. Türkiye’de bu olgu ile oldukça erken bir dönemde tanışmak durumunda kalmıştır.

Türk futbol tarihine kara bir gün olarak geçen 17 Eylül 1967 tarihli Kayserispor Sivasspor maçı, bir dizi ihmaller zincirinin feci bir sonucu olarak gerçekleşmiş olmakla beraber; ardında bıraktığı sorular ve ‘acaba’lar ile belleklerde yerini korumaktadır. Nitekim tüm dünyada haber konusu olan ve dünya spor faciaları arasında anılan bu vahim müsabaka, bu yönüyle uluslararası boyutta ilgi uyandırmıştır. Çalışmanın konusunu oluşturan Alman Dışişleri Bakanlığı belgelerinde dahi olaylara dair ayrıntılı raporların bulunması bu ilgiyi kanıtlar niteliktedir. Olayların ardından ilk olarak Alman ve ardından da İtalyan gazetecilerin bizzat Kayseri’ye gelerek olayın gerçekleştiği stadyumu ve ardından da Sivas’a giderek tanıkları filme almaları da yine dünya kamuoyunca olayların yakından izlendiğini göstermektedir. (Ülker 25 Eylül 1967: 1, Sivas Haber 24 Eylül 1967) Dönemin basını tarandığında faciaya dair başta Avrupalı devletler olmak üzere dünya kamuoyunca ilgi olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada dönemin Kayseri yerel gazetelerinden olan Ülker gazetesinde çıkan bir haberde Amerikalı gazetecilerinde Kayserispor Sivasspor maçında çıkan olayları ile ilgili röportajlar hazırlayacakları ifade edilmiştir.(Ülker 26 Eylül 1967:1) Aynı günlerde Sivas Haber Gazetesi’nde çıkan bir haberde de İtalyan televizyoncuların Kayseri’deki çekimleri tamamlayarak Sivas’a geldikleri ve burada facianın şahitlerinin yanı sıra, facianın Sivas’ta duyulmasının ardından çıkan olaylarda tahrip edilen Kayserililere ait işyerleri ve evlerini de filme alacakları ifade edilmiştir. (Başaran 2017:192) Yabancı gazetecilerin yanı sıra, yabancı diplomatlarında konu ile ilgili inceleme ve araştırma yaptıkları ve raporlar hazırladıkları anlaşılmaktadır. Bu noktada Federal Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivlerinde bulunan raporların Almanya’nın Ankara Büyükelçiliği tarafından 20 Eylül 1967 tarihinde düzenlenerek Alman Dışişleri Bakanlığı’na gönderildiği anlaşılmaktadır.

Alman Dışişleri Belgelerinde Kayserispor-Sivasspor Maçına Dair Bilgiler

Türkiye’de görev yapan Federal Almanya Devleti diplomatlarının Türkiye’deki vuku bulan önemli olaylara dair çeşitli raporlar hazırlayarak, Alman Dışişleri Bakanlığı’na gönderdikleri raporlardan birisi de 1967 yılında bir facianın yaşandığı Kayserispor-Sivasspor maçına ve sonrasına dairdir. Raporun konu başlığı: “Türkiye’deki İç Siyasi Durum” şeklinde düzenlenmişken; Alt başlığı ise: “Burada: Kayseri’de Bir Futbol Maçında Kanlı Olaylar” şeklindedir. (PA AA IA4-81/92.42: 20.09.1967). Alman diplomatlar tarafından kalem alındığı anlaşılan üç sayfalık raporun birinci bölümünde maçta yaşanan ve maalesef ölümle sonuçlanan hadiseler ifade edildikten sonra, ikinci bölümde olayların nedenleri üzerinde durulmaktadır. Raporun son kısmında ise, olaylar sonrasında iki şehir arasında gelecekte olabileceklere dair öngörülerde bulunulurken, aynı gün gerçekleşen yerel seçimlere dair de bilgiler aktarılmaktadır.

Raporun giriş kısmında yaşananlara dair: “17 Eylül 1967 Pazar günü, II. Lig’de Kayseri ve Sivas takımları arasında oynanan bir futbol maçında kanlı bir çatışma çıktı, 40 kişi öldü ve 65 kişi yaralandı. Stadyum, 3.000’i Sivas’tan olmak üzere 30.000 seyirci ile doluydu. Yaklaşık 20 dakika sonra hakemin yanlış kararıyla Kayseri takımının ilk golünü atması üzerine Sivas’tan gelen ziyaretçiler sahaya taş atmaya başladı.” şeklinde yer verilen bilgiler içerisinde geçen ‘hakemin yanlış

kararıyla' ifadesi dikkat çekicidir. Zira dönemin yerel ve ulusal basınında çıkan haberler tarandığında bu ifadeyi destekleyecek bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Raporun devamında ise: "İddiaya göre, atılan taşlardan kaçarken oyun alanını seyirci tribünlerinden ayıran dikenli tele takılan iki çocuk bu nedenle hayatını kaybetti. Bu haber, yerli izleyicilerin komşu şehirden gelen misafirlere saldırmasına yol açtı. Kalabalık stadyumda başlayan panikte çoğu Sivas'tan gelen, çok sayıda ziyaretçi ezilerek ya da ayaklar altına alınarak öldürüldü." şeklinde maç esnasında yaşanan olaylar ifade edilmiştir.

Olayların başlamasına neden olan ve maçın yirminci dakikasında Kayserisporlu genç futbolcu Küçük Oktay (Aktan) tarafından atılan gol neticesinde, çığına dönen Sivassporlu taraftarların attıkları taşların ekseriyetle, kendilerine en yakın tribün olan ve sadece çocukların alındığı tribüne gelmesi nedeniyle Kayserisporlu taraftarlarında galeyana geldiği ve olayın karşılıklı taşlaşmaya dönüştüğü dönemin yerel ve ulusal gazetelerinde ifade edilmiştir.(Cumhuriyet 18 Eylül 1967:1, Ülker 18 Eylül 1967:1) Raporunda ifade edilen: "Kalabalık stadyumda başlayan panikte çoğu Sivas'tan gelen, çok sayıda ziyaretçi ezilerek ya da ayaklar altına alınarak öldürüldü." şeklindeki bölümde yer verilen 'öldürüldü' ifadesi de oldukça dikkat çekicidir. Zira, raporun üzerindeki tarihten 20 Eylül 1967 günü Alman Dışişleri Bakanlığı'na gönderildiği anlaşılmaktadır. Buna göre 17 Eylül 1967 günü gerçekleşen ölüm olaylarının esasen stadyumun kapısının açılmaması dolayısıyla yaşanan izdiham nedeniyle vuku bulduğu, 18,19 ve 20 Eylül tarihli gazetelerde ve İçişleri ve Sağlık Bakanlarının yanısıra Vali ve Emniyet Müdürü'nün yaptığı açıklamalarda da ifade edilmiştir. Nitekim, Kayseri'nin o dönemde önde gelen yerel gazetesi olan Ülker Gazetesi 20 Eylül 1967 nüshasında "Adli Tıp Heyeti Dün Kararını Açıkladı: Ezilmek Suretiyle Öldüler" manşetini atmıştır. Aynı hususta 22 Eylül 1967 tarihli Milliyet Gazetesindeki haberin başlığı ise: "Sağlık Bakanı: 'Ölümler ezilme sonucudur dedi.'" şeklindedir. Haberin devamında ise Kayseri Valisi ve Emniyet Müdürünün görevden alınarak yerine yeni isimlerin atıldığı ifade edilmektedir. Hayatını kaybeden vatandaşlara Adli Tıp Heyeti tarafından yapılan otopsiler neticesinde ezilerek öldükleri sonucuna varılırken, bu ezilme hadisesinin ise Kayseri şehir stadyumunun kapılarının içeriye doğru açılmasının neden olduğu ifade edilmiştir. Oysa Sivas stadyumunda kapıların dışarıya doğru açıldığını bilen ve Kayseri'de de öyle olduğunu düşünen Sivasspor taraftarları karşılıklı taşlaşma sonucunda stadyum dışına çıkmak isterken kapılara yüklenilmesi sonucunda ön tarafta kalanların ezildiği anlaşılmaktadır. Futbol Federasyonu bu faciadan ders çıkararak bu tarihten sonra tüm stadyumlarda kapıların dışarı doğru açılması sağlanmıştır.(İlhan 2014:190)

Alman Diplomatların faciaya dair raporlarında, stadyum dışında yaşanan olaylara dair aktardıkları bilgiler ise şöyledir: "Çatışmalar sokaklarda devam etti. Nihayet ordu, düzeni bir dereceye kadar yeniden sağlayabildi. Ancak bundan önce Sivas plakasını taşıyan çok sayıda otobüs ve araba, heyecanlı kalabalık tarafından hasar görmüş veya tahrip edilmişti. Kayseri'den Sivas'a yaklaşık 150km uzaklıktaki kara yolu tamamen kapatılmış ve ziyaretçiler trenle oraya dönmek zorunda kalmıştır." Raporunda ifade edildiği gibi çatışmalar Kayseri şehir girişine park eden Sivasspor taraftarlarının oraya varıncaya kadar yüze yakın Kayseri plakalı aracın camlarını kırdıklarına dair haberlere de basında yer verilmiştir.(Ülker 18 Eylül 1967: 1) Nitekim olayların ardından her iki şehre de giriş çıkışın yasaklandığına dair haberlere gazetelerde rastlanmaktadır. (Cumhuriyet 19 Eylül 1967: 1) Bu noktada Alman diplomatların raporda belirttiği gibi Kayseri-Sivas karayolu ulaşımına kapatılırken, 27 Eylül 1967 günü sabah saat 06:00 itibariyle yeniden ulaşım açıldığı haberi de 28 Eylül 1967 tarihli gazetelerde yer bulmuştur. (Ülker 28 Eylül 1967: 1) İki şehrin arasındaki ulaşımın durdurulması tedbiri her ne kadar bir ölçüde olayların büyümesini engellemişse de, Sivas'ta yaşayan Kayserililer de Kayserispor-Sivasspor maçı sonrasında özellikle Sivas'ın yerel gazetelerinin dezenformasyonunda etkisi ile galeyana gelen Sivas halkının tepisinden büyük ölçüde nasibini almıştır.(Başaran 2017: 172-173) Bu husus ise Almanların raporlarında: "Olayların haberi gelince Sivas'ta, oraya konuşlandırılan jandarma, kalabalığın Kayserililere ait dükkân, otel vb. yerleri ateşe vermesine veya herhangi bir şekilde tahrip etmesine engel olamadı." şeklinde yer almıştır. Nitekim stadyumda yaşanan facianın özellikle Sivas yerel gazetelerinde aktarılış biçiminin de etkisiyle, Sivas'ta Kayserililere karşı adeta bir 'cadı avı' başlatılmış ve başta Sivas'taki Kayserili esnafların işyerleri olmak üzere, 38 plakalı araçlar ve Kayserililere ait evlerde saldırılardan nasibini almışlardır.

Bu noktada halkı galeyana getiren başlıca aktör olarak Sivas Haber gazetesi üzerinde durmak gerekir. Zira; 19 Eylül'den başlayarak günlerce ilk sayfasını bu faciaya ayıran gazetenin manşetleri, maalesef yanan ateşe benzin dökmek niteliğindedir. Bu noktada, 19 Eylül 1967 tarihli gazetenin haber manşetleri:“Kaatil Şehir: Kayseri”, “Kayseride 38 Şehit, bir o kadar yaralı verdik”, “Doktorlar yaralılara bakmak istememiş”, “39 Sivaslı Barbarca Öldürüldü” şeklindedir. Manşetlerden de anlaşılacağı üzere Sivas halkının Kayseri’lilere karşı giriştikleri saldırıların altında ciddi bir dezenformasyon yatmaktadır. Aynı tarihli Hürriyet Gazetesi de manşetinde; Sivas’ta yaşanan olaylara yer vererek: “Sivas’ta Dün Kayseri’lilere ait Dükkânlar Ateşe Verildi” manşetini atmıştır. Birinci sayfadaki haberi alt başlığında ise: “Sivaslılar; Kan isteriz, Kayseriye yürüyeceğiz” diye bağırıldılar.” şeklindedir. (Hürriyet 19 Eylül 1967: 1) Bu haber Kayseri-Sivas karayolunun ulaşımına kapatılması gerekçesini de açıklar niteliktedir. Sivas’ta yaşanan olaylar nedeniyle Kayserililer Sivas’ı apar topar terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu konu ulusal basında da işlenmiştir. 19 Eylül tarihli Milliyet Gazetesi manşetinde: “Sivas’ta Kayserililerin Evleri Yakıldı” derken 21 Eylül tarihli Hürriyet Gazetesinde ise:“Sivas’ta okuyan 7 Kayserili öğrenci bazı dükkânların yakılmasından sonra er eğitim tugayına sığındı.” ve “Sivas’taki 60 kadar Kayserili memur ve öğretmen tayinistemiştir.” denilmektedir. (Başaran 2017:139)

Kayseri’de yaşananların aksine Alman diplomatlar raporlarında Sivas’ta yaşanan olaylara dair ayrıntılı bilgilere yer vermezken sadece: “Heyecanlı kalabalık, derhal Sivas’a giden Sağlık Bakanı’nın şehre girişini de engellerken, o esnada İçişleri Bakanı Sükan’da Kayseri’de yuhalandı.” şeklinde kısa bir bilgi notuna yer vermişlerdir. Dönemin Sağlık Bakanı Vedat Ali Özkan’ın Kayseri’den askeri uçakla geldiği Sivas’ta protesto edilerek şehre sokulmamasının nedeni de Kayserili olmasıdır. (Milliyet 20 Eylül 1967: 7). Rapordaki ufak bir yazım hatası da dikkati çekmektedir zira İçişleri Bakanı Faruk Sükan, Kayseri’de değil Sivas’ta yuhalanmıştır. (Milliyet 19 Eylül 1967:1) Nitekim, Sağlık Bakanı ile birlikte askeri uçakla Kayseri’den Sivas’a gelen İçişleri Bakanı Faruk Sükan’ı; “Katil Sükan”, “Defol”, “İstifa Et” sloganları ile karşılayan Sivas halkına Vali Konağından yaptığı konuşmada Bakan Sükan: “Önce Kayseri’ye gitmemdeki sebep, olayları yerinde görmek, gereken tedbirleri almak, suçluları ortaya çıkarmak içindir. Adli tıp heyeti gelmeden de buraya gelemedim. Herhangi bir hile olmasın, diye bekledim. Bugün yedi müfettişimiz tahkikatı bitirdi. Ben de bu saate kadar tahkikatı kendim yaptım.” diyerek öfkeli kalabalığa karşı kendisini savunmaya çalışmıştır.(Ant 26 Eylül 1967: 9, Cumhuriyet 19 Eylül 1967:1) Alman diplomatların raporunda da bakanların bölgeye sevk edilmeleri hususu şöyle ifade edilmiştir: “Başbakan Demirel’in talimatı üzerine iki bakan olay öğrenildikten hemen sonra huzursuzlukların yaşandığı bölgeye sevk edildi. Demirel, 18 Eylül’de yapılması planlanan resmi Moskova gezisini 24 saat erteleme kararı aldı. Dışişleri Bakanlığı neden olarak Başbakan Kosigin’in hafif hastalığını gösterse de, Demirel’in Kayseri’den ayrıntılı bir rapor alana kadar ayrılmak istemediğine şüphe yok.” Bu noktada Başbakan Demirel’in Moskova seyahatini ertelemiş olması basında da konu edilmiş ve ertelemenin olaylar nedeniyle mi yoksa S.S.C.B. Başbakanı Kosigin’in rahatsızlığı nedeniyle mi olduğu hususu üzerinde durulmuştur. (Ant 26 Eylül 1967: 8-9)

Raporun devamında Başbakan Demirel’in olayların ardından topladığı Bakanlar Kurulu toplantısına dair şu bilgilere yer verilmiştir: “Türk kabinesi 18 Eylül’de özel bir oturum düzenledi, ancak bu toplantının gidişatı hakkında hiçbir şey bilinmiyor. Demirel, kabinenin huzursuzluk yaşanan bölgeye sıkıyönetim statüsü vermekten kaçındığını söyledi. Ancak hükümet bir sonraki duyuruya kadar, ikinci ligdeki tüm futbol maçlarını yasakladı.” Bu noktada Almanların raporlarında dönemin basınından yararlandıkları ifade edilebilir. Nitekim Başbakan Demirel’in bakanlar kurulu sonrasındaki açıklamalarına dönemin ulusal gazetelerinde benzer şekilde yer verilmiştir. (Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet 19 Eylül 1967)

Alman diplomatlarca kaleme alınan raporun bundan sonraki kısmında (II) ise; Olayların nedenleri üzerinde durularak, muhtemel nedenler üzerinde çeşitli ifadeler yer verilmiştir: “Ciddi olaylara yol açan nedenler hakkında kesin bir şey söylemek son derece zor. Çatışmaları maalesef her yerde futbol tribünlerindeki zorbalar tetikledi. Ancak olaylar giderek iki rakip şehir arasındaki çatışma karakterine büründü. Bu gerçek ne kadar tatsız olsa da, muhtemelen hiçbir siyasi partinin ve hatta

siyasi bir arka planın olmadığını gösteriyor. Kayseri ve Sivas’da hiçbir şekilde tarafların partizanlığa dair bir durum ortaya çıkmamıştır.” İfadelerden de anlaşılacağı üzere; Almanlar olayların ardında herhangi bir siyasi ya da sosyal neden olup olmadığına dair kafa yormuşlardır. Nitekim raporun devamında asıl merak edilen hususa dair ifadeleri oldukça düşündürücü niteliktedir: “Ayrıca bazı yabancı çevrelerin Kayseri halkının nefretinin Sivas’taki yaşayan çok sayıda Kürdü hedef aldığına dair ortaya attıkları tez de inandırıcı değil; her iki şehirdeki Kürt nüfusunun oranı muhtemelen aynıdır.” Bu ifadeler adeta, Almanların ve diğer yabancıların bir futbol maçında yaşanan elim olayın cehalet, kaza, tedbirsizlik ve holiganizm dışında sosyolojik ve siyasal boyutta başka nedenleri olup olmadığına dair incelemelerde bulduklarını itiraf niteliğindedir. Devamında da: “Büyük olasılıkla olaylar, Anadolu’nun karakteristiği olduğu üzere, belirli bir histeri ve düşüncesizlikle birleşen heyecan ve öfkeden kaynaklanmıştır. Durgunluktan ve beceriksizliklerinden rahatsız olduklarında, genellikle tepkilerinin duruma göre orantısız olduğu kontrolsüz bir heyecana kapılırlar.” şeklindeki ifadeleri de, olayların ardında aradıkları ‘Etnisizm’e dair bulgulara ulaşamadıklarını ortaya koymaktadır. Bu noktada bir başka sosyolojik tespitte bulunan Alman diplomatlar: “Bu olaylarda, Kayseri’deki şirketlerle aynı ölçüde desteklenmeyen endüstrisi nedeniyle de, Sivas’ta belli bir kıskançlığın rol oynamış olması muhtemeldir. Bununla birlikte, bu kıskançlık muhtemelen ikincil bir faktördür, ama olayların nedeni hiçbir şekilde değildi.” şeklinde ifade ettikleri husustan hareketle, her iki şehrin sosyo-ekonomik düzeylerine ve demografik durumlarına dair detaylı bilgilere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Olayların nedenleri üzerinde durduktan sonra bundan sonra olabileceklere dair de öngöründe bulunan Alman diplomatlar: “Anadolu’nun küskün karakterleri göz önüne alındığında, komşu şehirler arasındaki ilişkinin bir dereceye kadar normale dönmesi çok uzun zaman alacaktır. Kan davaları da dâhil olmak üzere daha fazla olay olması da muhtemeldir.” derken, Anadolu halkına dair tespitleri ve gerçeğe yakın öngörülerini oldukça dikkat çekici niteliktedir. Bu husus Alman diplomatların raporlarını hazırlarken salt basın haberlerini içermediğini kanıtlar niteliktedir.

Raporun son kısmında ise; Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasi ortama dair bilgilere yer verilmiştir: “Olaylar hiçbir koşulda ülkede siyasi istikrarsızlığın bir işareti olarak görülmemelidir; Aksine, aynı gün çok sayıda küçük kasabada olaysız geçen yerel seçimler, parlamento seçimlerinin ortaya koyduğu tabloyu doğrulamaktadır: Adalet Partisi hâkim konumunu korudu, ilginçtir ki Halk Partisi neredeyse hiç kayıp vermedi, bu yüzden bu yıl Halk Partisi’nden ayrılan Güven Partisi’ne çok az şans veren siyasi gözlemciler haklı görünüyor.” Aktarılan bu bilgilerden hareketle rapordaki bu ifadeler, Almanların sıradan bir futbol maçında çıkan vahim bir hadisenin adeta Türkiye’de bir iç karışıklığı neden olabileceği beklentisi içinde oldukları gibi de yorumlanabilir. Nitekim yerel seçimlerin olaysız geçmesi ve sonuçlarının da parlamentodaki sandalye dağılımına benzer nitelikte olması, Alman diplomatlarca da istikrarın devamı niteliğinde yorumlanmıştır. Raporla olaylara dair bilgiler ve olası olaylara dair de çeşitli öngörülere yer verilmiş olmasına rağmen; gerek Kayseri’de yaşanan olaylar ve gerekse Sivas’ta yaşanan olaylar nedeniyle Mülki İdaredeki değişikliklere dair bilgiler ise bulunmamaktadır. Nitekim, İçişleri Bakanı Faruk Sükan’ın Bakanlar Kurulu’nun hemen ardından 19 Eylül akşamı saat 17:05’te Sivas’a ulaşmıştır. (Başaran 2017:167) Sivas’ta Vali Konağı önünde toplanan öfkeli kalabalığa yaptığı konuşmada sık sık “Suçlular ceza görecektir” ifadesini kullanmıştır. (Milliyet 21 Eylül 1967: 1) Bakan Sükan bu doğrultuda olayların ilk faturasını Kayseri Valisi Nazım Üner’e ve Emniyet Müdürü Şerafettin Gökçeören’e kesmiştir. (Cumhuriyet 22 Eylül 1967:1) Sükan bakanlık yetkisi dâhilinde Kayseri Emniyet Müdürü Gökçeören’i görevden alırken, İçişleri Bakanlığınca Başbakanlık makamına 20 Eylül 1967 tarihinde gönderilen Faruk Sükan imzalı yazıyla da, Kayseri Valisi Nazım Üner’in Bakanlık emrine alınması talep edilmiştir: “*Başbakanlık Makamına Kayserispor ile Sivasspor arasında 17/9/1967 günü yapılan maçta kırk kişinin ölümü ve atmış kişinin yaralanması ile sonuçlanan müessif olayın idari yönden tetkik ve tahkikine 17-18/9/1967 gecesi başlayan Bakanlığım Teftiş Kurulu Başkanı Ahmet Gümüşlü Başkanlığında 3 Mülkiye Müfettişinden kurulu tahkik komisyonundan alınan 20/9/1967 günlü şifreye göre Kayseri Valisi Nazım Üner’in maçın fevkalade hadiseli geçeceğini bilmesine rağmen gerekli tedbirleri almakta ve bunları uygulayıp takip ve kontrol etmekte ilgisizliği ve ağır ihmali olduğu kanaatine varıldığı bildirilmekte ve derhal Bakanlık Emrine alınması teklif edilmektedir. Kayseri Valisi Nazım Üner’in 6435 sayılı kanunun 1.maddesi gereğince bakanlık Emrine alınması hususunda gerekli Bakanlar*

Kurulu Kararının alınmasına müsadelerinizi arz ederim. Dr. Faruk Sükan İçişleri Bakanı” . (BCA. 30.18.1.2.211.67.13)

İçişleri Bakanı Faruk sükan’ın talebi ertesi gün Bakanlar kurulunca karara bağlanmıştır. 21/9/1967 tarih ve 6/8831 sayılı Kararname ise şöyledir: *“Kayseri Valisi Nazım Üner’in 6435 sayılı Kanununun 1 inci maddesi gereğince Bakanlık Emrine alınması; İçişleri Bakanlığının 20/9/1967 tarihli ve 511/9395 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 21/9/1967 tarihinde kararlaştırılmıştır.” (BCA. 30.18.1.2.211.67.13)*

Kararname ile görevden alınan Kayseri Valisi Nazım Üner’in basına yansıyan ifadesine göre: Vali vicdanen rahatı olduğunu ve görevini yaptığını belirterek; *“Maçtan bir gün evvel Senatör Rifat Öçten benden tedbir alınmasını istedi. Bunun üzerine Emniyet Müdürü ile gerekli tedbirleri aldık ve Doğu Menzil Komutanlığı nöbetçi amirine de bir olay vukuunda bize yardımcı olmalarını bilgilendirdim. Kulüplerden taşkınlık yapmamalarını da istedim. Kayserispor ve Sivasspor seyircileri tribünlerde ayrı ayrı yerlere oturtulacak ve aralarına da polis barikadı konulacaktı. Ayrıca herkes sahaya girerken aranacak içkili olanlar içeri sokulmayacaktı.”* şeklinde bir savunma yapmıştır. (Ülker 20 Eylül 1967:1) Her ne kadar Vali ifadesinde olaylara dair gerekli tedbirleri aldığını iddia etse de; Maç günü Vali’nin Kayseri’nin mesire yerlerinden biri olan Ağırnas kasabasında bulunması, ‘Gesi bağlarında piknik yaptığı’ şeklinde yorumlanarak basında oldukça eleştirilmiştir. (Ülker 18 Eylül 1967:1, Ant 26 Eylül 1967: 8) 1966 yılında Kayseri’de oynanan Kayseri Havagücü ve Sivas Sümerspor arasındaki futbol maçında da çıkan olaylar sonucu çok sayıda yaralılar olması ve bu dönemde de aynı valinin görevde olması da eleştirilerin dozunun artışına neden olmuştur. (Kaynar 2017: 1034) Bu defa maalesef her iki şehirde ölümlerle sonuçlanan olaylar nedeniyle Kayseri Valisi ve Emniyet Müdürü’nün görevlerinden alınmasını müteakip, Sivas Emniyet Müdürü Nihat Erim de görevinden alınmıştır. (Sivas Haber 22 Eylül 1967:1) Sivas’ta çıkan olayları engelleyemediği gerekçesiyle Sivas Emniyet Müdürü görevden alınırken, Sivas Valisi’nin de istifa ettiği haberleri basında yer bulmuştur. Vali Vefik Kitapçığıl, Sivas’taki hadiseleri engelleyemediği gerekçesi ile: *“Hükümetimiz teveccüh göstererek beni vazifeden almadı. Fakat, emrimdeki teşkilatın ataleti, aczi ve zaafı beni utandırdı. Bu acz ve zaafı üzerime alıyor, Sivas Valiliğinden istifa ediyorum.”* şeklindeki istifa metni basında yer almıştır. Ancak Valinin istifasını geri aldığına dair haberde: *“Sivas Valisi istifa etti, sonra geri aldı”* başlığına yer verilmiştir. (Cumhuriyet 23 Eylül 1967:1)

Maça yoğun bir ilgi ve katılım olacağı, Sivas Senatörü Rifat Öçtem’in maçtan önce Kayseri Valisi Nazım Üner’i telefonla arayarak uyarısından da anlaşılmaktadır. Zira Senatör Öçtem maçtan sonraki bir beyanatında: *“Ben Kayseri Valisini önceden ikaz ettim. Fakat olaylar valinin tedbir almadığını göstermiştir.”* (Sivas Haber 20 Eylül 1967:1) Nitekim, Maç günü stadyumda 21,000 taraftarın bulunmasının yanı sıra stadyum çevresindeki binaların çatılarında dahi seyircilerin bulunduğu dair ifadeler de, maça yoğun bir ilginin olduğunu göstermektedir. (Stokes 2020:65) Olayların faturası sadece Mülki İdarecilerle de sınırlı kalmamıştır. Kayseri’de olaylara neden olan 8’i Sivasspor, 18’i Kayserispor taraftarı olmak üzere toplamda 26 kişi tutuklanarak, maç esnasında ve sonrasında çıkan olaylar nedeniyle her iki takıma 17 maç saha kapama cezası verilmiştir. Ayrıca iki şehir takımlarının 5 yıl süreyle aynı gruplarda futbol oynamamaları kararı alınmıştır. (Gür 2015:27)

SONUÇ

Almanya’da 1936’daki ilk basımından bu yana 2020 yılı itibariyle 41. baskısı ve pek çok dile çevirisi yapılan, belirli aralıklar ile de yenilenen Ernst Neufert’in Yapı Tasarımı Kitabı, günümüzde de birçok mimarın başucu kaynağı olma özelliği gösteriyor. Mimarların ‘mimarlığın kutsal kitabı’ olarak tanımladığı kitabın içerisinde esasen bugün farkında olmadan kullandığımız obje ve binaların taşınması gereken evrensel nitelik ve ölçülere dair önemli bilgiler yer almaktadır. Kitabın spor tesisleri başlıklı bölümünün 472. sayfasında stadyumların yapım esasları üzerinde durulan husus ise, esasen Kayseri’de 17 Eylül 1967 tarihinde yaşanan ölüm olaylarına neden olan tasarım hatasıdır. Neufert, büyük insan topluluklarının bir araya geldiği kapalı alanlarda kapıların kesinlikle içeriden dışarıya doğru açılması

gerektiği söyler ve aksi halde izdihamlar nedeniyle facıların yaşanabileceği uyarısını yapar. Ülkemizde de uzun yıllardır mimarlık fakültelerinde ders kitabı olarak okutulmakta olan Neufert'in Yapı Tasarımı isimli ve 1936 tarihli eserinde belirtilen esaslara göre yapılmayarak faciaya neden olan Kayseri Stadyum kapıları, maalesef ölümlere neden olmuştur. Zira Sivas'taki stadyumun kapıları içeriden dışarıya doğru açılırken, yani doğru tasarımda yapılmış iken, Kayseri'deki stadyumunda öyle olduğunu zanneden Sivasspor taraftarlarının kapılara yüklenmesi ile ezilmeler yaşanmıştır. Burada ilginç olan husus ise; Neufert'in evrensel mimari kurallarına uygun olmadığı anlaşılan ve ölümlere neden olan kapıların dışında, Alman diplomatların başka nedenler arayışında olmalarıdır. Bu tutumu maalesef halen olaylara ilişkin yazılan makale ve haberlerde de görmekteyiz. Olayları iki şehir arasında olmayan rekabet ve yine aslında varolmayan Türk-Kürt, Alevi-Sünni çekişmelerine dayandırma arzusuna da halen rastlamaktayız. Bu noktada pek tabii, tek sorumlu stadyumun mimarı ve olayın nedeni de kapılardır demek kolaya kaçmak olacaktır. Ancak bir futbol maçında yaşanan faciyanın altından böylesine sosyolojik ve siyasi nedenler çıkartmaya çalışmakta oldukça anlamlıdır. Burada ölümlere neden olan tasarım hatası nedeniyle içe doğru açılan kapılardır evet ama bu kapılara doğru beş bine yakın insanın hücum etmesine neden olan da güvenlik güçlerinin yetersizliği nedeniyle yaşanan şiddet eylemleridir. Peki sonucu 43 can ve yüzlerce yaralı olan bu faciyanın nedenleri nelerdir? Burada adım adım faciaya giden yolda cevaplanması gereken esas sorular şunlardır:

Güvenlik güçleri stadyum içerisine sokulan taşlara neden engel olamamıştır?

Taraftarlar maça neden taşlarla gelmişlerdir? Sivasspor taraftarları maçtan önce şehirde neden huzursuzluk çıkarmışlardır?

Bunlara maçtan önce neden müdahale edilmemiştir? Sivasspor taraftarlarının oldukça kalabalık bir şekilde Kayseri'ye geldiği yönünde Sivas Senatörü tarafından maçtan önce uyarılan Kayseri Valisi neden gerekli tedbirleri almamıştır?

Maç neden yerel seçimlerin yapıldığı gün oynanmıştır?

Maçtan sonra Sivasspor taraftarlarının Kayseri sokaklarındaki taşkınlıkları neden önlenememiştir?

Belki de en vahimi olaylar neden Sivas gazetelerinde 'Kayserililer Sivaslıları öldürdü' şeklinde verilmiştir?

Sivas gazetelerinde günlerce çıkan sorumsuzca haberlere neden dur denilmemiştir? Bu gazeteleri kimler provake etmiştir?

Sivas gazetelerinde çıkan! Sivaslı bir taraftarın kesik başı ile Kayserililer top oynadılar' gibi gerçeklerle bağdaşmayan haberlere kimler nasıl inanmışlardır?

Sivas'ta yaşanan olaylara karşı güvenlik güçleri neden yetersiz kalmışlardır?

Ve aradan geçen onca zama rağmen neden hala olayların arkasında sanki bir Kayseri-Sivas rekabeti, Türk-Kürt düşmanlığı, Alevi-Sünni çekişmesi varmış gibi yorumlara rastlanılmaktadır?

Facianın yıl dönümünde 17 Eylül 2020 günü Kayserispor ve Sivasspor'un resmi tweeter hesaplarından yapılan anma mesajlarının altına yapılan yorumlara bakıldığında, birilerinin halen bu acı olaydan bir siyasal sonuç çıkarma gayretinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada çalışmanın temelini teşkil eden Alman diplomatların olaylara ilişkin raporlarında esasen ulaşmak istedikleri sonuca ulaşamadıklarına dair itiraflarına tekrar dikkat çekmek yerinde olacaktır.

Netice itibariyle, Türkiye'de 'Holiganizm'in ilk acı örneği olan bu futbol maçında, her iki takımın taraftarlarının hatalarına, mimarınki de eklenince meydana gelen facia tüm dünyanın ilgisinin ve merakının Kayseri ve Sivas'a yönelmesine sebep olmuştur. Akabinde Sivas'taki yerel gazetelerde düşünmeden atılan manşetler de sorumsuzluğun bir başka örneği olmuştur ve bu haberlerden etkilenen Sivaslılar da, kabul edilemez bir yaklaşım sergileyerek öfkelerini Sivas'ta yaşayan Kayseri'lilere yöneltmişlerdir. Ancak maalesef aradan geçen 53 yılda değişen sadece stadyumların kapıları olmuş gibi gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akbal, U. (2014). Taraftarlık Siyaset ve İdeoloji. İstanbul: Bilgi Üniversitesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Başaran, K. (2017). Sivas-Kayseri Türkiye'nin En Büyük Futbol Faciası. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gür, B. (2015). Evrensel Bir Sorun: Sporda Şiddet. Ankara: Gazi Üniversitesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Darby, P. (2005). Soccer and Disaster: International Perspectives. London: Routledge. ISBN-13: 978-0714682891.
- İlhan, E. (2014). Spor'da Şiddet'in Ulaştığı Nokta; 17 Eylül 1967 Kayserispor-Sivasspor Karşılaşması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I): 188-196.
- Kaynar, M.K. (2017). Türkiye'nin 1960'lı Yılları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Neufert, E. (2020). Neufert Yapı Tasarımı. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Stokes, C.E. (2020). Football Disaster: The moments we will never forget. Sheffield: ePub. ISBN: 1230003677261.
- Toy, H. (2015). Kronolojik Türkiye Tarihi. İstanbul: Karma Kitapları.
- Kayserispor. <https://kayserispor.org/17-eylul-1967-kara-bir-gun-kayserispor-sivasspor-maci.htm> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 16.02.2021)
- En son haber. <https://www.ensonhaber.com/tarih-haberleri/43-kisinin-hayatini-kaybettigi-kayseri-sivas-maci> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 16.02.2021)
- Socrates Dergi. <https://www.socratesdergi.com/kayserispor-sivasspor-17-eylul-1967-faciasi/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 16.02.2021)
- Tr.wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/1967_Kayseri_stadyum_faciasi adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 16.02.2021)
- Arşiv Belgeleri:
- Federal Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi (Politisches Archiv Auswärtiges Amt)
- PA AA 001 83 SST 18 / 416.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi
- BCA.30.18.1.2.211.67.13.
- Gazete ve Dergiler:

Ant Haftalık Dergi, 26 Eylül 1967.

Cumhuriyet Gazetesi, 18 Eylül 1967.

Cumhuriyet Gazetesi, 19 Eylül 1967.

Hürriyet Gazetesi, 19 Eylül 1967.

Hürriyet Gazetesi, 21 Eylül 1967.

Milliyet Gazetesi, 19 Eylül 1967.

Milliyet Gazetesi, 20 Eylül 1967.

Milliyet Gazetesi, 22 Eylül 1967.

Sivas Haber Gazetesi,19 Eylül 1967.

Sivas Haber Gazetesi,20 Eylül 1967.

Sivas Haber Gazetesi, 22 Eylül 1967.

Ülker Gazetesi, 18 Eylül 1967.

Ülker Gazetesi, 19 Eylül 1967.

Ülker Gazetesi, 20 Eylül 1967.

Ülker Gazetesi, 25 Eylül 1967.

Ülker Gazetesi, 26 Eylül 1967.

Ülker Gazetesi, 28 Eylül 1967.

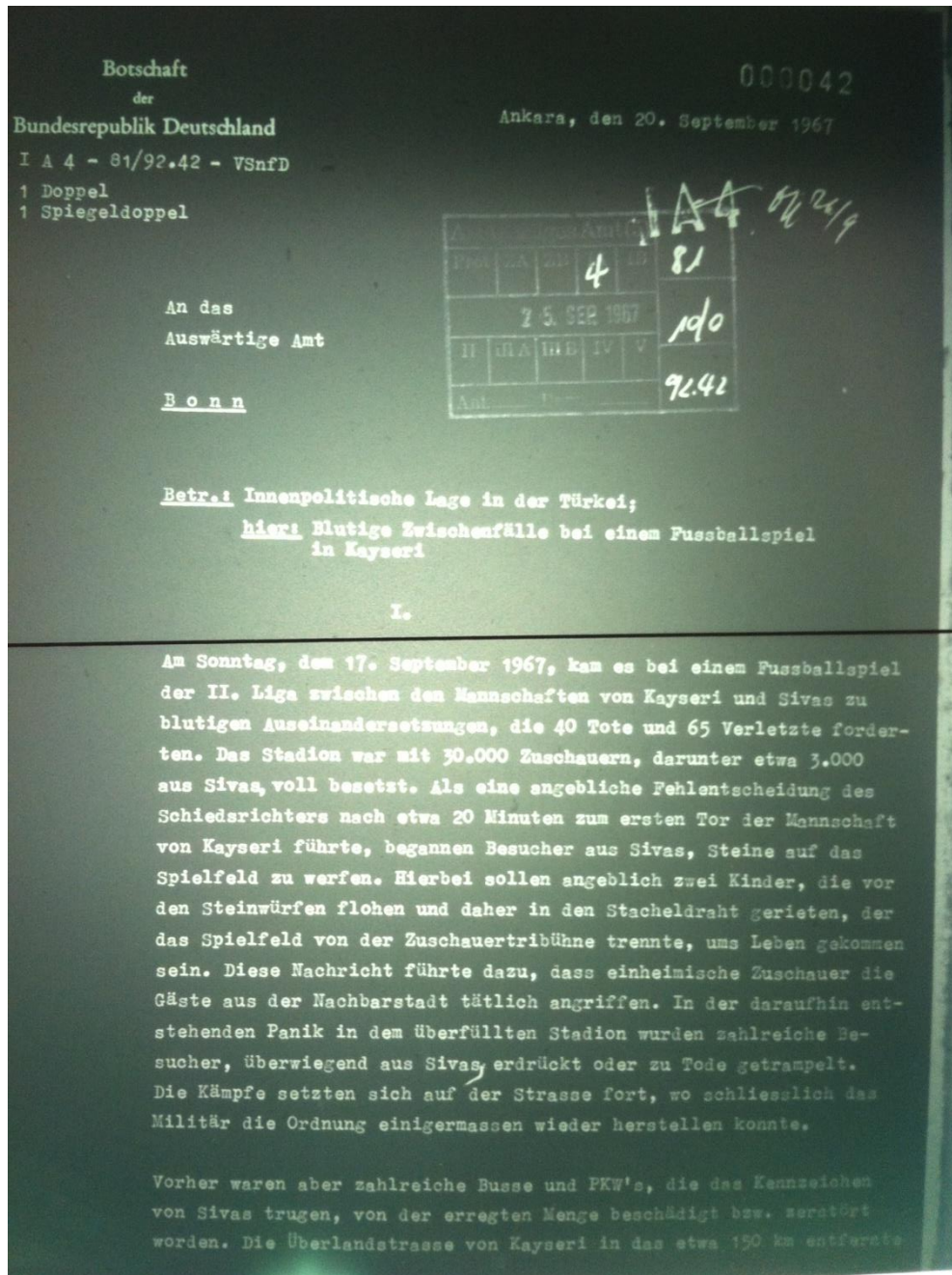
EXTENDED SUMMARY

September 17th 1967 Kayserispor Sivasspor match as a black day in Turkey football history, although it has been realized as a result of a series of disastrous lapses chain; it maintains its place in memories with the questions it has left behind and 'wonder'. In this respect, with 43 casualties and hundreds of injuries, how the Kayserispor - Sivasspor football match, which is mentioned among the world sports disaster, is evaluated on international platforms, the real reason or reasons of the disaster, before the game, in the game and after the game, in the light of reports of that as a result of research done by German diplomats, matches memories and a portion on the post-match unspoken earlier allegations and the findings were attempted to be transferred. Considering that especially the tensions between the two neighboring cities have preserved their traces for years, the sociological findings included in the reports of the German diplomats become meaningful. In this aspect, while listing the causes of the disaster, focusing on the 'hooliganism' phenomenon in sports as well as regional and ethnic differences and including the determinations related to these, causes questions such as the effects of football on societies and the way football is perceived from the past to the present. Football teams and

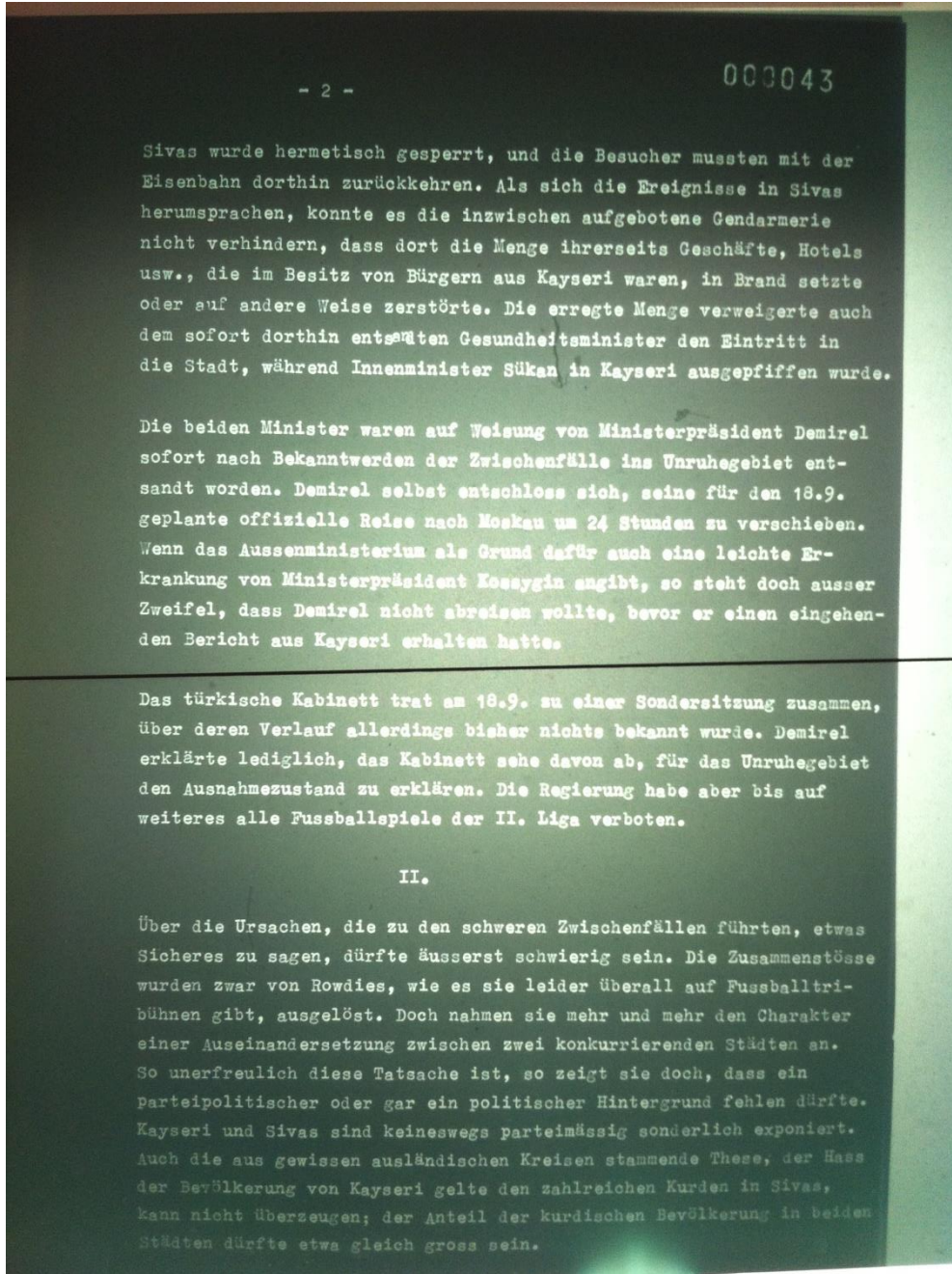

football matches, which still take the first place in sports news and now become an important economic sector besides sports, also play an important role in shaping their cities characteristically. As a matter of fact, the first thing that comes to mind when it comes to Trabzon is the best example of this. In this respect, besides contributing to the economic development of cities, football matches, which have an important role in the socialization of city residents, unfortunately still cause unpleasant and sad disaster from time to time. The Kayserispor Sivasspor match on September 17, 1967, which went down in the history of Turkish football as a dark day, took place as a disastrous result of a series of neglect; it keeps its place in memories with the questions it left behind and 'wonder'. As a matter of fact, this fierce competition, which is the subject of the news all over the world and is mentioned among the world sports disaster, has aroused international attention in this aspect. The presence of detailed reports on disaster even in the German foreign affairs documents, which is the subject of the study, proves this interest. After the disaster, first German journalists and then Italian journalists came to Kayseri personally and went to the stadium where the incident took place and then went to Sivas and filmed the witnesses, which also shows that the disaster are closely watched by the world public. When the press of the period is scanned, it is understood that there is an interest in the disaster by the world public, especially European states. At this point, in a report published in the Ülker newspaper, one of the local newspapers of Kayseri at the time, it was stated that American journalists would prepare interviews about the events of Kayserispor Sivasspor match. In a report published in the Sivas News Newspaper in the same days, it was stated that Italian television broadcasters came to Sivas after completing the filming in Kayseri and that they will film the workplaces and homes of the people of Kayseri, which were destroyed in the events that followed the disaster in Sivas, as well as the witnesses of the disaster. It is understood that in addition to foreign journalists, foreign diplomats have made investigations and researches on the subject and prepared reports. At this point, it is understood that the reports in the Political Archives of the Federal Ministry of Foreign Affairs were arranged by the German Embassy in Ankara on 20 September 1967 and sent to German foreign affairs. Federal Government working in Turkey by preparing various reports on important events that took place in the diplomats of Turkey, the German Foreign Ministry's disaster one also in 1967 from the reports they send to the Ministry of experiencing Kayserispor-sivasspor is about the match and after. The title of the report: "Internal Political Situation in Turkey" organized by the form; The subtitle is: "Here: Bloody Events in a Football Match in Kayseri". In the first part of the three-page report that was understood to have been written by German diplomats, the incidents that took place during the match and unfortunately resulted in death are expressed in the first part, and the reasons of the events are discussed in the second part. In the last part of the report, while predicting the future between the two cities after the events, information about the local elections that took place on the same day is also provided.

EKLER

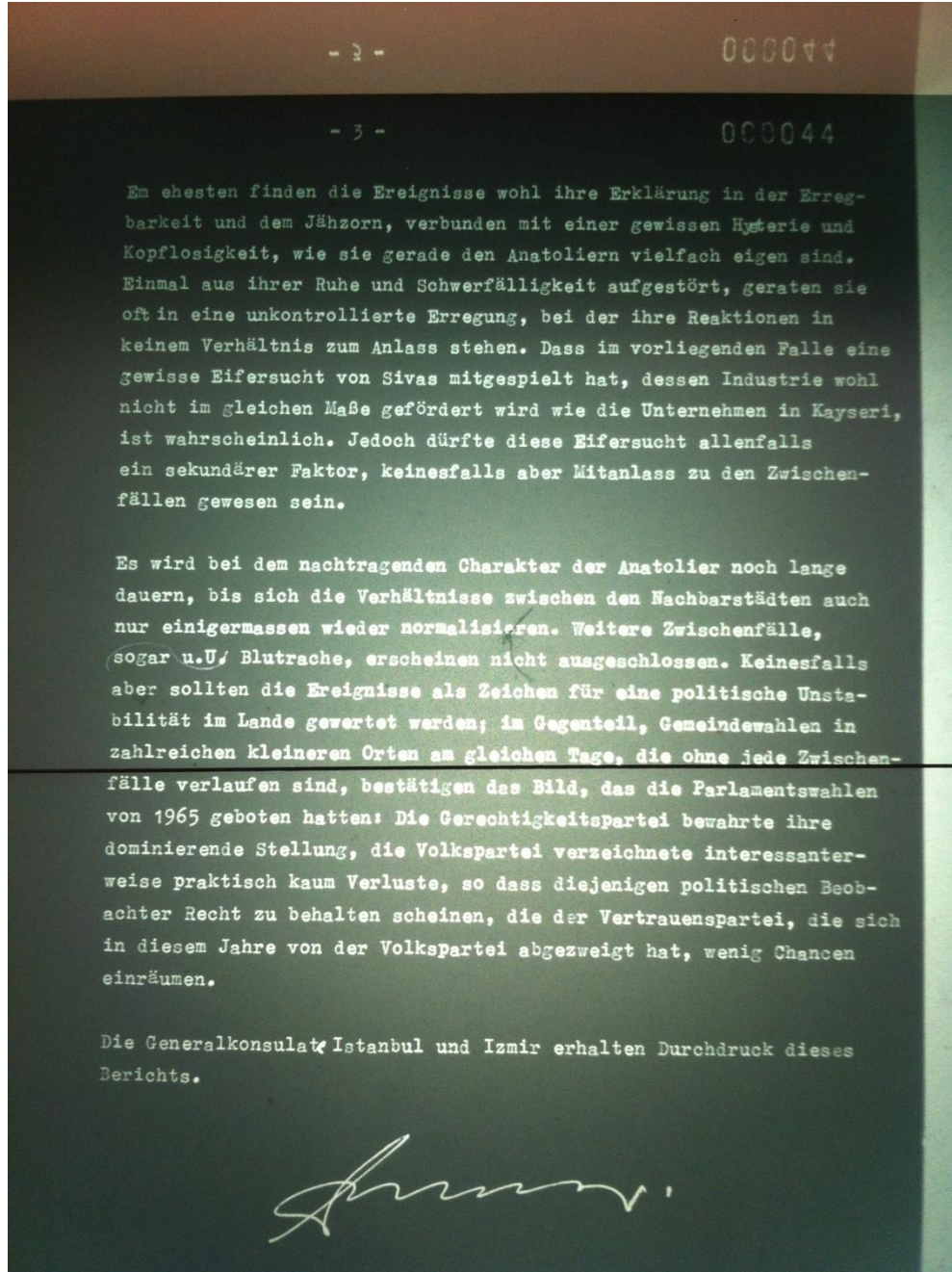

Ek 1: Alman Diplomatlarca Hazırlanan Rapor s.1

Ek 2: Alman Diplomatlarca Hazırlanan Rapor s.2

Ek 3: Alman Diplomatlarca Hazırlanan Rapor s.3

20 / 9 / 1967

Konu :

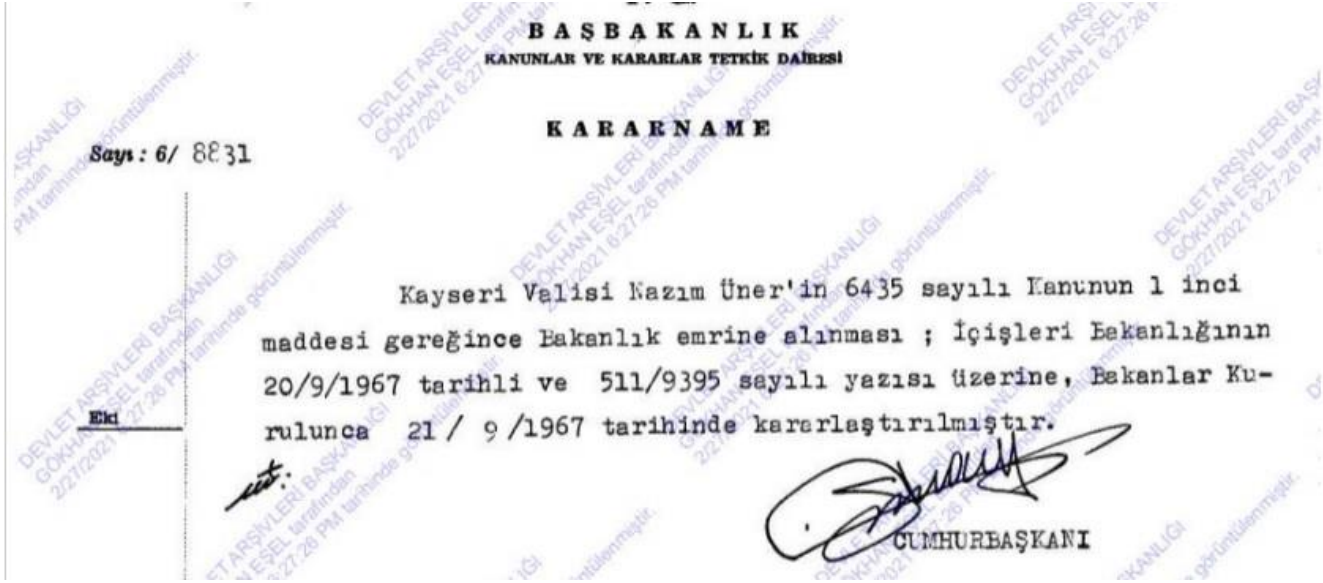
Başbakanlık Makamına

Kayserispor ile Sivasspor arasında 17/9/1967 günü yapılan maçta kırk kişinin ölümü ve atış kişinin yaralanması ile sonuçlanan müessif olayın idari yönden tetkik ve tahkikine 17-18/9/1967 gecesi başlayan Bakanlığın Teftiş Kurulu Başkanı Ahmet Güneşli Başkanlığında 3 Mülkiye Müfettişinden kurulu tahkik komisyonundan alınan 20/9/1967 günlü gifroye göre Kayseri Valisi Nazım Üner'in maın fevkalade hadiseli gececeğini bilmesine rağmen gerekli tedbirleri almakta ve bunları uygulayıp takip ve kontrol etmekte ilgisizliği ve ağır ihmali olduğu kanaatına varıldığı bildirilmekte ve derhal Bakanlık Emrine alınması teklif edilmektedir.

Kayseri Valisi Nazım Üner'in 8435 sayılı kanunun 1.maddesi gereğinde Bakanlık Emrine alınması hususunda gerekli Bakanlar Kurulu Kararının alınmasına müadelerinizi arz ederim.

Dr.FARUK SÜKAN
İÇİŞLERİ BAKANİ

Ek 4: İçişleri Bakanı tarafından Başbakanlığa yazılan talep yazısı.

Ek 5: Cumhurbaşkanı imzalı Bakanlar Kurulu Kararı

The Journal of International Civilization Studies
Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

Volume VI/ Issue I

ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY

Geliş Tarihi/ Received: 05/04/2021

Kabul Tarihi/ Accepted: 25/04/2021

**SOSYAL MEDYADAKİ GÖZETİM UYGULAMALARININ BİLİNLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

*A STUDY ON THE AWARENESS OF SURVEILLANCE PRACTICES IN SOCIAL MEDIA: THE CASE
OF TURKEY*

Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon
Sinema ABD.

msezaiturk@gmail.com

orcid.org/0000-0003-3619-4241

Öğretim Görevlisi Kübra ERDEN

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kurumsal İletişim Ofisi

kubraa.erden@gmail.com

orcid.org/0000-0003-2799-2428

Abstract

In the 21st century world, people use the internet multidimensionally in many areas of their lives and benefit from digital technologies. In this study, it is aimed to evaluate the use of internet and social media within the framework of the phenomenon of surveillance in the lives of individuals and to measure the level of awareness of the surveillance assembly that people are exposed to. Within the scope of the study, the level of awareness of users about surveillance practices was investigated by using the questionnaire technique, one of the quantitative research methods. In this study, it was concluded that the users have a high level of awareness about data collection and surveillance, and that they determine and share their content which they have created while sharing on social media according to this surveillance element. In this study made, it has been determined that individuals living in Turkey have a high level of awareness about the surveillance factor they are exposed to in digital media.

Key words: *Surveillance, social media, banopticon*

Öz

21. yüzyıl dünyasında, insanlar interneti çok boyutlu olarak hayatlarının birçok alanında kullanmakta ve dijital teknolojilerden yararlanmaktadır. Bu çalışmada, internet ve sosyal medya kullanımının, bireylerin hayatında gözetim olgusu çerçevesinde değerlendirilmesi ve insanların maruz kaldıkları gözetim asemblajının farkındalık düzeylerini ölçmek amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniğiyle kullanıcıların gözetim pratikleri hakkında farkındalık düzeyleri araştırılmıştır. Bu çalışmada, kullanıcıların veri toplanması ve gözetlenme konularında bilinç düzeylerinin yüksek olduğu, sosyal medyada paylaşım yaparken oluşturdukları içeriklerini bu gözetim unsuruna göre belirleyip paylaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmada Türkiye’de yaşayan bireylerin, dijital mecralarda maruz kaldıkları gözetim unsuru hakkında farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Gözetim, Sosyal Medya, Banoptik*

GİRİŞ

Günümüzde internet kullanımı, ihtiyaç olmaktan çıkıp zorunluluk haline gelmiş durumdadır. Dijitalleşme ile birlikte, insanlar fatura ödeme, araştırma yapma, ürün ve hizmet alışverişi gerçekleştirme, eğitim platformlarından yararlanma, toplantıya katılma gibi hayatın içinde her alandan sayılabilecek örneklerle internette ve sosyal medya içerisinde yer almaktadır. İnternet aynı zamanda, insanlarla sosyalleşme pratiklerine ortam sağlaması sebebiyle de yaygın olarak kullanılmaktadır. İnsanlar sosyal medyada ve dijital ortamda faaliyet gösterirken, yaptıkları her işlem kayıt altına alınmakta ve bu veriler depolanmaktadır. İnternette yer alan web sitelerinde, telefon/tabletlerde yer alan mobil uygulamalarda aktif olarak kullanım sağlayan bireyler, birçok alanda gözetlenmektedir.

Tarihsel sürecine bakıldığında, gözetim çoğunlukla devletler tarafından denetim amacıyla uygulanan bir unsur olmuştur. Yöneticilerin, yönetilenleri denetim altında tutmasının en başat yolları, gözetim pratikleri ile sağlanmıştır. Gelişen iletişim teknolojileri ve dijital mecralar aracılığıyla, gözetim yıldan yıla değişmiş, dönüşmüştür. Teknolojiye bağlı olarak değişen gözetim, sistematik olarak farklılaşmış olsa bile aslında uygulanma amacı olarak hala ilk ortaya çıktığı zamanlardaki özelliğini korumaktadır. Çünkü insanın insanı izleme, gözetleme durumu ilk var oluştan beri süregelmiştir. Yirmi birinci yüzyılda gözetim, iktidarların meşru olarak kullandıkları bir olgudan çok, artık herkesin rahatlıkla kullanabildiği ve hayatlarına dâhil ettiği bir durum haline gelmiştir. Gelişen teknolojiler aracılığıyla, günümüzde neredeyse herkes herkesi gözetler hale gelmiş ve mahremiyet denilen olgunun sınır çizgileri buharlaşmaya başlamıştır. Özellikle buna zemin hazırlayan sosyal paylaşım ağları aracılığıyla, artık neredeyse herkes hakkında bilgi toplamak mümkündür. İnsanlar sosyal medyada yaptıkları paylaşımlar aracılığıyla, kendilerini ve hayatlarını teşhir etmeye, kendileri hakkında kişisel bilgileri gönüllü olarak hem çevrelerine hem de uygulama yöneticilerine sunmaktadır.

Bu çalışmada, bireylerin sosyal medya içerisinde gözetim unsurlarını deneyimleyip bu konuda bilinç sahibi olup olmadıkları araştırmak amaçlanmış ve maruz kalınan gözetim pratiklerinin farkındalık düzeyi ölçülmüştür. Alanyazına katkı sağlaması amaçlanan bu çalışma, internet kullanımında bulunan bireylerin bir şekilde dâhil olduğu sosyal medyada gözetim pratiklerinin bilinirliği konusunda tespitler içermesi bağlamında önemlidir. İlk bölümde gözetim ile ilgili unsurlar kavramsal ve kuramsal olarak değerlendirilmiş, ikinci bölümde nicel çalışmaya yönelik detaylar ve bulgulara yer verilmiştir.

1. Gözetim Olgusuna Kavramsal Bir Bakış

Gözetim, Türk Dil Kurumu'nda bahsedildiği şekilde “gözetme işi, nezaret, himaye” anlamında kullanılmaktadır. Aynı zamanda, Türkçe sözlükte gözetim kavramı, hukuki bir terim olarak “gözaltı” anlamında kullanılmaktadır. Gözetim kavramı, Oxford Wordpower Dictionary'de “yanlış bir şeyler yapma potansiyeli bulunanları dikkatlice izlemek” şeklinde belirtilmektedir. Ancak günümüzde, yalnızca yanlış bir şeyler yapma potansiyelindeki insanlar değil, herkes gözetim unsurlarına maruz kalmaktadır. İnternet aracılığıyla aktif olunan platformlarda, yaptığımız her tıklama, beğendiğimiz her gönderi, izlediğimiz her video kayıt altına alınmakta ve bu kayıtlar depolanmaktadır. Buna Lyon, *gözetim asemblajı* adını vermekte ve bireylere ait verilerin yalnızca bireylerarası değil uluslararası dolaşımında bulunduğunu belirtmektedir (Lyon, 2013:17). Kayıt altına alınan veriler depolanmakta ve gerekli durumlarda geri kazanılmaktadır. İnsanlara daha iyi hizmet vermek, daha uygun alışverişler gerçekleştirebilmelerini sağlamak, daha çok tüketmelerini sağlamak gibi unsurlarla bu veriler kullanılmaktadır.

1.1. Veri Gözetimi

Verilerin gözetimi, 18. yüzyılda ortaya çıkan panoptikon sisteminden ziyade, artık teknolojiler aracılığıyla otomatik olarak yapılmaktadır. Veri gözetiminin en başat özelliği, gözetimi sistematik şekilde gerçekleştirmesidir.

Giddens (1985), gözetimi “modern toplumlara özgü bir hastalık” olarak tanımlamaktadır. Günümüzde herkes herkesin her şeyini bilir hale gelmiş durumdadır. İnsanlar arasındaki sınırlar ortadan kalkmış, toplumsal, ekonomik, sosyolojik sınırlar önemini yitirir hale gelmiştir. Kendinden

başkasını gözetleme durumunun sorunsallığı, ayrı bir makale çalışmasını içerebilecek kadar genişlikte araştırılması gereken bir konudur. “Gözetlemek, izlemek kişilerin sosyal medyada özellikle tercih ettikleri bir durum halini almıştır. Bu izleme hali, takip edilen ve izlenen kişilerin hayatının bir parçası gibi hissetmeye ve onlarla yakınmış hali ortaya çıkarmaktadır” (Ulusoy, 2020: 102).

“Günümüzde gözetimin sosyal medya üzerinden uygulanması, iletişim/haberleşme hakkı ve kişisel mahremiyetin yanı sıra bireylerin ifade hürriyetlerini etkileyerek demokratik hukuk kurallarını da ihlal etmektedir. Sosyal medya bir yandan bireylere düşüncelerini ifade etme imkânı yaratırken, öte yandan onları gözetimi yeniden üreten iktidar aygıtlarının gönüllü katılımcıları yapmaktadır” (Akdağ, 2015: 7). Bireyler, sosyal medya içerisinde aktif olarak yaptıkları paylaşımlarda, kendilerine ya da yakınlarına ait bilgileri/fotoğrafları gönüllülük esasıyla paylaşmaktadır. Bu paylaşılan içerikler, diğer kullanıcılar tarafından görülmekte ve *beğeni* ile *yorum* gibi etkileşimler almaktadır. İnsanlar paylaştıkları gönderilerin gözetim unsurlarını, kendi rızalarıyla hem diğer kullanıcılara hem de uygulama sahiplerine vermiş durumdadır.

“Modernizm ile sistematik hale gelen gözetim olgusunu tanımlamada kullanılan panoptik bakış açısı, postmodernizmin gözetim pratiklerini yorumlamada yetersiz ve eksik kalmaktadır. Modernizmdeki gözetim olgusunun kökeni baskı ve zorlayarak denetim altına almaya dayanmaktayken; postmodernizmde, gözetimin denetsel işlevi maskelenerek saklanmakta ve bireyler, bilgi iletişim teknolojilerinin sınırsız evreninde gözetlenmeyi kendi rızaları ile gönüllü olarak kabul etmektedirler” (Okmeydan, 2017: 46).

Gözetim tarih öncesi dönemden beri var olan bir olgu olsa da, sistematik olarak ortaya çıkması yazının icadı ile mümkün olmuştur. Yazı ile otomatikleşen ve sistematikleşen gözetim, önceleri asker kayıtları, devletin bürokratik işlemleri ve nüfus sayımları gibi amaçlarla uygulanmıştır. Bu uygulamalar modern toplumlarda da devam etmekle birlikte, günümüzde gözetim çok boyutlu bir halde varlığını sürdürmektedir. Gelişen teknoloji ve inovasyonlar aracılığıyla, gözetim artık çok boyutlu bir şekilde uygulanabilmektedir. 18. Yüzyılda panoptikon sisteminde tasarlanan bir hapisane ile kavramsallaşan gözetim, post modernizm ile çeşitli unsurların da dâhil olduğu bir sistem haline gelmiştir. Gözetim kavramının, toplumsal olarak ortaya çıkması, Foucault'nun 1975 yılında yayımladığı ‘Hapishanenin Doğuşu’ kitabında panoptikon metaforuyla açıklanmıştır. Foucault’ya göre iktidarın ve disiplinin temeli olan panoptikon, günümüzde de toplum üzerinde iktidarın otoritesini açıklamaktadır (Mattelart, 2012: 14).

İnsanlığın var oluşundan beri her dönemde varlığını sürdüren gözetim olgusu, kavramsal olarak incelendiğinde günümüzde tanımsal olarak yetersiz kalmaktadır. Birbirini gözetleme, bir şüpheliyi izleme, mahkûmu kontrol altında tutmak için tahakküm oluşturma gibi nedenlerin ötesinde, yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde gelişen dijital teknolojiler ile gözetim farklı bir boyuta taşınmıştır. Günümüz koşullarında gözetim, bireylerarası gözetleme olgusu anlamında oldukça yaygınlık kazanmasının dışında, devletler tarafından güvenlik sebebiyle de halkın her kesimine uygulanabilir durumdadır. Terör saldırıları, devletlerin birbirleri ile olan ekonomik mücadeleleri, devletlerin sınırlarını koruma çabaları gibi sebeplerle, gözetim teknolojileri tüm dünyada kullanılmaktadır. Gary T. Marx, günümüz koşullarında yetersiz kalan gözetim olgusunu açıklamak için, gözetimi ikiye ayırmakta ve “geleneksel gözetim” ve “yeni gözetim” şeklinde bir sınıflandırma yapmaktadır. Marx, iki farklı şekilde sınıflandırdığı gözetimde, geleneksel ile yeni arasındaki ayrımın temelinde var olan şeyin, gözetleyen ile gözetlenen arasındaki fark olduğunu belirtmektedir. Geleneksel gözetimde, gözetleyen ve gözetlenen arasındaki fark belirgin iken; yeni gözetim biçiminde bu ayrım ortadan kalkmaktadır. “İktidarın gücünü temsil eden görme/gözetim, yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla aynı zamanda bireysel denetim ve gözetim aracı haline gelmiştir” (Temiztürk ve Taner, 2015: 50). Günümüzde gözetleyen de gözetlenen de artık aynı kişidir. Birini gözetleme durumu, herhangi bir hiyerarşiye bağlı olmaksızın herkesin yapabildiği bir durum halini almıştır. Gözetim sadece toplumun üst kesiminin ya da iktidarın, devlet yöneticilerinin uyguladığı bir hegemonya olmaktan çıkmış durumdadır. Gelişen dijital teknolojiler ile birlikte, insanlar arasındaki birçok sınır buharlaşarak yok olmuş durumdadır. Bilgi, her zaman en değerli şey olarak bilinmektedir

ve artık her türlü bilgiye ulaşmak görece tüm zamanlara göre daha kolay olmaktadır. Buna artık günümüzde kişisel bilgiler de dâhildir. İnsanlar artık kendileri ve yaşamları ile ilgili her türlü bilgiyi kolaylıkla teşhir etmekte ve çevreleriyle sosyal medya araçlarından gönüllü olarak paylaşmaktadır.

“Günümüzde devletler yönetimindeki insanları kolayca denetleyebilmek ve kontrol altına alabilmek için bireylerin kişisel verilerini dosyalama sınıflama ya da arşivleme süreçlerini elektronik ortama taşımış eski bürokratik yöntemler yerine ileri teknolojik yöntemlerle verilerin saklandığı depolandığı ve kolayca kullanılabileceği yeni teknikler tercih etmeye başlamışlardır” (Korkmazcan, 2019: 10). Günümüzde gözetim pratikleri, tarihsel süreci göz önüne alındığında çok daha kolay ve detaylı şekilde uygulanabilmektedir. İnternet, sosyal medya kullanımı, kamera teknolojilerindeki gelişim, elektronik takip sistemlerinin çoğalması gibi unsurlarla, gözetim artık hayatımızın her alanında karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Gözetim Kuramları

İnternet ve sosyal medyanın her an her yerde olma durumuna zemin hazırlayan platformları aracılığıyla, insanlar dünyanın her yerinde zaman ve mekân unsurlarından bağımsız şekilde gözetim altındadır. Gözetimin böyle sınırsız ve uygulanabilir bir yapıda olmasını Mark Poster (1990) “süperpanoptikon” olarak tanımlamaktadır. Dijital gözetimin küreselliğini Zygmunt Bauman ve David Lyon ise (2012) “akışkan gözetim” olarak tanımlarken, Mark Andrejeviç (2007) ise “dijital kuşatma” kavramıyla ifade etmektedir. Aynı zamanda Roy Boyne (2000) “panoptikonsonrası” kavramıyla günümüzdeki gözetim pratiklerini açıklamaktadır. Geniş perspektiften bakıldığında tüm bu kavramların ortak özelliği, gözetimin küresel olarak var olduğu ve dijitalleşme sayesinde gözetim asemblajının artık dünyanın her yerinde var olduğudur. Literatürde görüldüğü üzere, gözetim ile ilgili çeşitli kavramsallaştırmalar mevcut olup, hepsi aslında gözetimin alt dallarını oluşturan çalışma alanlarıdır.

“Modernizmde, panoptikon ile karşımıza çıkan yerel gözetim pratiklerinin; postmodernizm ile birlikte evrilerek yerini, küresel ölçekte elektronik gözetimi mümkün kılan sinoptikon ve omniptikona bıraktığı görülmektedir. Günümüzde yaşamımız farklı izleme teknolojileri ve gözetim teknikleri ile denetim altında tutulmakta ve dahası, toplumsal yaşam içerisinde ‘haz veren ve eğlenceli’ bir hal alan bu denetime gönüllü bireyler ortaya çıkmaktadır” (Okmeydan, 2017: 62)

Korkmazcan’a (2019:1) göre “azınlığın çoğunluğu gözetlediği Panoptikon modeli yerini başta; kitle iletişim araçlarının ortaya çıktığı dönemde televizyonlarda rol modeller oluşturularak çoğunluğun azınlığı gözetlemesi anlamına gelen Sinoptikon modeline bırakmış ve daha sonrasında ise; internetle birlikte yaygınlaşan sosyal paylaşım ağlarıyla çoğunluğun çoğunluğu ya da herkesi gözetlemesi anlamına gelen Süperpanoptikon modeline geçilmiştir”

Giriş bölümümünde de belirtmiş olduğum her an her yerde olma durumunu, Emanuel Dimas ve Melo Pimenta *The Low Power Society* isimli kitaplarında inceleyerek modern gözetim olgusuna yeni bir bakış açısı getirmiş ve “Omniptikon” gözetimi kavramsallaştırmışlardır. Pimenta İngilizce’de *her yerde bulunan* anlamına gelen *omnipresence* kelimesindeki *Omni* kelimesi ile gözetlemek anlamına gelen *opticon* kelimesini birleştirerek *Omnipticon* kelimesini türetmiştir. Pimenta, omniptikonu tanımlarken, ‘herkesin herkesi kontrol etmesi’ şeklinde ifade etmiştir.

Pimenta’ya (2010: 287) göre omniptikon, “Panoptikon ile sinoptikon etkisinin birleşmesi ve işbirliğiyle, fakat aynı zamanda, herkesin herkes tarafından kontrol edildiği bir sistemde izlemenin belli bir çerçeveye eklenildiği” şeklinde açıklamaktadır. Omniptikon yalnızca panoptikon ve sinoptikon olgularının bir aradılığı değil, yanı sıra günlük yaşam içerisinde faaliyet gösteren kişilerin izleme, denetim, kontrol ve narsizme geçişleri olarak belirtilmektedir (Pimenta, 2010: 287).

Koskela’ya (2000: 243) göre, gözetim toplumunun en karakteristik özelliği olan süreklilik olgusu, mekân kavramını dönüştürmekte ve kentsel mekânlar, dev bir gözetim mekanizması haline gelmektedir.

Tarihten günümüze süren gözetim araştırmalarından bir diğeri de, Didier Bigo tarafından akışkanlık, risk, terörizm ve gözetim kavramlarının irdelenmesiyle ortaya çıkarılan Banoptikon'dur. Bigo, toplama kamplarına dair analizlerle gözetimi bir arada değerlendirmiş ve bu analizlerini postyapısalcı felsefeyle harmanlayarak banoptikon kuramını ortaya çıkarmıştır. Banoptikon kavramı, ban (yasak) ve Foucault'un panoptikon kavramlarını birleştirerek oluşturulmuştur.

Banoptikon ile ilgili, Bauman'ın ifadeleri, günümüzde uygulanmakta olan gözetim unsurunun açıklanması ve anlaşılması bağlamında önemlidir:

Müdahale aygıtları, küresel anlamda dışlanan ya da dışlanma potansiyeline sahip insan kategorileri yaratarak kimin hoş karşılanıp kimin karşılanmayacağını göstermektedir. Sanal ortamda faaliyet gösteren ban-optikon veri akışını, özellikle de henüz meydana gelmemiş olaylarla ilgili veri akışını yönlendirmek için ağbağlantılı veri tabanlarını kullanmaktadır. Özellikle güvenli siteler, alışveriş merkezlerini ve süpermarketleri kuşatan kapalı devre kamera sistemleri banoptikon cihazların başlıca örnekleridir. Panoptikon'dan farklı olarak, yani 'içeride tutmak'tan ziyade 'uzak tutmak' esasına dayalı olarak işlemektedir. Bahsi geçen aygıtların diğeri bir görevi de uyumluluk sağlamak konusunda isteksizlik belirtileri gösteren veya bu bağlayıcı kalıpları ihlal etmeyi planlayan bireyleri anında fark etmektir. Dolayısıyla gözetim teknolojisi günümüzde iki karşıt stratejik amaca hizmet etmektedir. Biri 'içeri almak', diğeri ise 'dışarıda bırakmak'tır (Bauman, 2015)

2. Sosyal Medyadaki Gözetim Uygulamalarının Bilinirliği Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği Anket Çalışması

2.1. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın metodolojisi bölümünde, araştırmanın modeli, araştırma örnekleminin belirlenmesi, araştırmada veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi başlıkları altında yapılan çalışmalar yer almaktadır.

2.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmada katılımcılardan toplanan verilerin nicel analizi yapıldığından bu çalışma tam tarama modeline göre yürütülmüştür. "Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir" (Karasar, 2015: 79).

2.3. Araştırma Örnekleminin Belirlenmesi

Araştırma örneklemini Türkiye'de ikamet eden bireyleri içermektedir. Çalışmanın örneklemini belirlenirken seçkisiz örnekleme yöntemlerinden biri olan rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Pilot çalışma kapsamında örneklem sayısı 200 olarak belirlenmiştir. Pilot çalışma sonucunda güvenilirlik ve geçerlilik analizlerinden çıkan sonuçlara göre ölçek düzenlenerek kayıp gözleme sahip olan veriler çikartıldıktan sonra ana çalışma için örneklem sayısı 500 olarak belirlenmiştir.

2.4. Araştırmada Veri Toplama Yöntemi

Araştırma interaktif bir ortamda geliştirilen anket toplama araçlarıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların anketi tamamladıkları zaman dilimleri kayıt altına alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında yapılan anket çalışmasının sonucunda elde edilen veriler istatistiksel yöntemler

kullanılarak analiz edilmiştir. SPSS 21.0 paket programı kullanılarak analizi yapılan verilerin öncelikle güvenilirlik analizi yapılmış daha sonra ise ifadelerin her biri için tanımlayıcı istatistik analizler yapılmıştır.

2.6. Araştırmanın Güvenilirlik Analizi

Çalışmamızda katılımcılara sorulan 39 madde pilot çalışma sonucunda güvenilirlik analizini etkileyen 7 soru çıkartılarak toplamda 32 maddeden oluşmakta olan ölçeğin güvenilirlik analizi aşağıda belirtilmektedir.

Güvenirlilik İstatistiği	
Cronbach's Alpha	Madde Sayıları
0,88	32

Cronbach Alpha değeri, anket sorularının güvenilirlik seviyesini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır.

Anket araştırmamız sonucunda güvenilirlik düzeyimiz $\alpha = 0,88$ olarak bulunmaktadır. Alfa katsayısını değerlendirme kıstasına göre olduğundan yapılan anket çalışmasının yüksek derecede ($\alpha=0,88 > 0,80$) güvenilir olduğu görülmektedir.

2.7. Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya katılan kullanıcıların cinsiyetlerine ilişkin dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Cinsiyet	Sayı(N)	Yüzde(%)
Kadın	283	%56,6
Erkek	217	%43,4
Toplam	500	100

Tablo 1. Cinsiyete Göre Dağılım

Bu çalışmaya katılan kullanıcıların %56,6’sı kadın ve %43,4’ü erkek bireylerden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan kullanıcıların yaş grupları dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Yaş	Sayı(N)	Yüzde(%)
15-24	74	%14,8
25-34	219	%43,8
35-44	122	%24,4
45-54	52	%10,4
55-64	25	%5
65 üstü	8	%1,6
Toplam	500	100

Tablo 2. Yaş Gruplarına Göre Dağılım

Katılımcıların yaş değerleri 6 kategoriye ayrılarak sınıflandırılmış ve çoğunluğun %43,8 ile 25-34 yaş aralığında, %24,4’ünün 35-44 yaş aralığında, %14,8’inin 15-24 yaş aralığında, %10,4’ünün

45-54 yaş aralığında, , %5'i 55-64 yaş aralığında ve geriye kalan %1,6'lık kısmın 65 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan kullanıcıların eğitim seviyelerine ilişkin dağılım Tablo 3'te görülmektedir.

Eğitim Düzeyi	Sayı(N)	Yüzde(%)
İlkokul	1	%0,2
Ortaokul	5	%1
Lise	43	%8,6
Üniversite	260	%52
Lisansüstü	191	%38,2
Toplam	500	100

Tablo 3. Eğitim Düzeylerine Göre Dağılım

Çalışmaya katılan kişilerin eğitim düzeylerinin dağılımında büyük bir çoğunluğun lisans mezunu olduğu söylenebilir. Bireylerin %52'si üniversite, %38,2'si lisansüstü, %8,6'sı lise, %1'i ortaokul ve geriye kalan %0,2'si ilkokul mezunudur.

Araştırmaya katılan kullanıcıların yaşadıkları yerlere ilişkin dağılımı Tablo 4'te görülmektedir.

Yaşanılan Yer	Sayı(N)	Yüzde(%)
Köy	15	%3
İlçe	80	%16
Şehir	98	%19,6
Büyükşehir	307	%61,4
Toplam	500	100

Tablo 4. Yaşanılan Yere Göre Dağılım

Katılımcıların yaşadıkları yerlere göre dağılımına bakıldığında %61,4'ü büyükşehir, %19,6'sı şehir, %16'sı ilçe ve %3'ü köyde yaşamaktadır.

Araştırmaya katılan kullanıcıların sosyal medyada günlük ortalama vakit geçirme süresine göre dağılımları Tablo 5'te görülmektedir.

Süre	Sayı(N)	Yüzde(%)
0-1 saat	130	%26
1-3 saat	230	%46
3 saatten fazla	140	%28
Toplam	500	100

Tablo 5. Sosyal Medyada Günlük Ortalama Vakit Geçirme Süresine Göre Dağılımı

Çalışmaya katılan bireylerin sosyal medyada günlük ortalama vakit geçirme sürelerine ilişkin dağılımı incelendiğinde, bireylerin %46'sının 1-3 saat, %28'inin 3 saatten fazla ve %26'sının da 0-1 saat aralığında sosyal medyada aktif olduğu görülmektedir.

Bu çalışmaya katılan 500 kullanıcının faktör 1'e ilişkin verdikleri yanıtlara bakıldığında;

Maddeler	Hiç katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılıyorum (%)	Tamamen katılıyorum (%)
Sosyal medyada doğum günü, ilişki durumu gibi bilgileri paylaşmanın tehlikeli olduğunu düşünüyorum.	5,4%	25,2%	23,2%	30,8%	15,4%
Yazışmaların, maillerin ve diğer özel mesajların uygulama sahipleri tarafından okunabileceğini düşünüyorum.	3,4%	5,0%	13,0%	48,0%	30,6%
On-line/çevrim içi ortamlarda alışveriş yaparken gözetlendiğimi düşünüyorum.	2,8%	12,2%	13,8%	42,8%	28,4%
Bir konu konuştuğumda ve ardından sosyal medya platformlarında o konuyla ilgili bir reklam gördüğümde, telefonum aracılığıyla dinlendiğimi düşünüyorum.	1,8%	9,8%	11,0%	37,4%	40,0%
Sosyal medyada paylaşım yaparken ya da bir yorumda bulunurken gözetlendiğimi düşünüyorum	2,6%	13,0%	18,2%	47,4%	18,8%

Almış olduğum tüm tedbirlere rağmen bilgisayarda/televizyonda bulunan fotoğraflarımın yeterince korunduğunu düşünmüyorum.	1,2%	7,0%	15,4%	47,0%	29,4%
Bilgisayardan ya da telefondan sildiğim bilgilerin tekrar kullanılabilceğini düşünüyorum.	0,6%	5,6%	11,8%	49,2%	32,8%
Sosyal medyada evimin konumunu paylaşmayı tehlikeli buluyorum.	1,6%	6,8%	8,8%	41,8%	41,0%
Sosyal medya hesaplarımda paylaştığım ve sonrasında sildiğim içeriklerin, bu uygulamaların sahipleri tarafından saklanabileceğini düşünüyorum.	0,8%	5,4%	12,6%	52,4%	28,8%
Bir gün siber zorbalığa uğramaktan korkuyorum.	1,4%	10,4%	17,0%	47,2%	24,0%
Zoom gibi on-line toplantı uygulamalarının kişisel verilerimizi tehdit ettiğini düşünüyorum.	1,8%	16,4%	35,8%	34,2%	11,8%
Telefonuma veya bilgisayarıma indirmek istediğim uygulamaların mikrofon, kamera, mail adresi gibi bilgilere erişim izni istemesi beni rahatsız ediyor.	1,4%	3,8%	7,0%	39,8%	48,0%
Sosyal medyada paylaşım yaparken bir suç işlersem, adresimin belirlenip	2,4%	6,8%	17,6%	45,4%	27,8%

beni evimden alabileceklerini düşünüyorum.					

Tablo 6. Kullanıcıların Faktör 1'e İlişkin Verdikleri Yanıtlar

Kişilerin %46,2'si (15,4+30,8) "Sosyal medyada doğum günü, ilişki durumu gibi bilgileri paylaşmanın tehlikeli olduğunu düşünüyorum" görüşüne katılıyorken %30,6'sı (25,2+5,4) katılmamaktadır ve %23,2'si nötr kalmaktadır. Bireylerin sosyal medyada kendilerine ait kişisel bilgilerini diğer kullanıcılar ile paylaşma durumlarının tehdit/tehlike oluşturabileceğinin farkında oldukları söylenebilir.

Kişilerin %78,6'sı (30,6+48,0) "Yazışmaların, maillerin ve diğer özel mesajların uygulama sahipleri tarafından okunabileceğini düşünüyorum" görüşüne katılıyorken %8,4'ü (3,4+5,0) katılmamaktadır ve %13,0'ı nötr kalmaktadır. Araştırmanın sonucuna göre, kişilerin kullandıkları anlık mesaj uygulamalarının, mail hesaplarının ve özel mesajlarının yüksek seviyede üçüncü kişiler tarafından okunabildiğini düşündükleri görülmektedir. Bu durum, insanların en temel iletişime geçme davranışının sanal ortamlara taşındığı günümüzde, kişisel içeriklerin yer aldığı dijital mecralarda bilgi güvenliği konusunda bir sorunsal bulunduğunu göstermektedir.

Kişilerin %71,2'si (28,4+42,8) "On-line/çevrim içi ortamlarda alışveriş yaparken gözetlendiğimi düşünüyorum" görüşüne katılıyorken %15,0'ı (2,8+12,2) katılmamaktadır ve %18,8'i nötr kalmaktadır. Kullanıcıların yüksek bir çoğunluğu, online alışveriş yaparken gözetlendiğini düşünmektedir. Günümüzde çevrim içi alışveriş oldukça yaygın kullanılan ve tercih edilen bir durumdur. Dijital ortamda alışveriş yapılmasını sağlayan kredi kartı banka kartı gibi bilgileri de içeren alışveriş sürecinde, verilerimizin toplanarak depolanması ve gerekli olduğunda kullanıcılara daha iyi bir alışveriş/ürün portalının sunulması durumu söz konusudur. Clark'a göre veri gözetimi (dataveillance), kişisel veri sistemlerini kullanarak insanların faaliyetlerini ve iletişimlerini gözetler, araştırır (Clark, 2006). Araştırmamızın bu bulgusuna göre, kullanıcıların veri toplanması ve gözetlenme konularında bilinç düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Kişilerin %77,4'ü (37,4+40,0) "Bir konu konuştuğumda ve ardından sosyal medya platformlarında o konuyla ilgili bir reklam gördüğümde, telefonum aracılığıyla dinlendiğimi düşünüyorum" görüşüne katılıyorken %11,6'sı (9,8+1,8) katılmamaktadır ve %11,0'ı nötr kalmaktadır. Kullanıcılar, günümüzde kişiselleştirilmiş reklamlar ile kendilerine en uygun satın alma davranışı gösterebilecekleri portallara dahil edilirler. Web 3.0 yani semantik web aracılığıyla veritabanlarında bulunan dataları insanların daha çok tüketmeleri ve satın almaları konusunda teşvik eden algoritmalar mevcuttur. Bu algoritmalara uygun verilerin sağlanması konusunda, telefonla konuştuktan sonra karşımıza çıkan reklamların o konuşmayla ilgili olduğunu deneyimleyen katılımcılar, bu verilerin telefonları aracılığıyla dinlenerek toplandığı konusunda büyük bir çoğunluğa sahiptir.

Kişilerin %66,2'si (47,4+18,8) "Sosyal medyada paylaşım yaparken ya da bir yorumda bulunurken gözetlendiğimi düşünüyorum." görüşüne katılıyorken %15,6'sı (2,6+13,0) katılmamaktadır ve %18,2'si nötr kalmaktadır. Sosyal paylaşım ağlarında etkileşimde bulunan bireyler, bu etkileşimlerinin görünür olduğunun ve başka insanlar tarafından gözetlendiğinin bilincindedir. Bireyler, sosyal medyada paylaşım yaparken, oluşturdukları içeriklerini bu gözetim unsuruna göre belirlemekte ve paylaşmaktadır.

Kişilerin %76,4'ü (47,0+29,4) "Almış olduğum tüm tedbirlere rağmen bilgisayarda/televizyonda bulunan fotoğraflarımın yeterince korunduğunu düşünmüyorum." görüşüne katılıyorken %8,2'si (1,2+7,0) katılmamaktadır ve %15,4'ü nötr kalmaktadır. Katılımcılar sosyal medya platformlarında paylaştıkları fotoğraf ve video gibi medyaların, telefon/bilgisayar galerisinde güvenli şekilde korunmadığı konusunda çoğunluktadır. Bu da sadece bize ait olduğunu düşündüğümüz verilerin aslında başka kişilerce erişilebilir riskinin bulunduğu konusunda bir tereddüt barındırdığını göstermektedir.

Kişilerin %82,0'ı (49,2+32,8) “Bilgisayardan ya da telefondan sildiğim bilgilerin tekrar kullanılabileceğini düşünüyorum” görüşüne katılıyorken %6,2'si (0,6+5,6) katılmamaktadır ve %11,8'i nötr kalmaktadır. Katılımcıların oldukça büyük bir kısmı, bilgisayar ya da telefon galerisinden sildiğini düşündüğü medyaların geri dönüştürülebileceğini, yani bu verilerin istenildiğinde başka kişilerce de ulaşılabilirliğini düşünmektedir.

Kişilerin %82,8'i (41,8+41,0) “Sosyal medyada evimin konumunu paylaşmayı tehlikeli buluyorum” görüşüne katılıyorken %8,4'ü (1,6+6,8) katılmamaktadır ve %8,8'i nötr kalmaktadır. Katılımcıların çok büyük bir yüzdesi, sosyal medyada adres/konum bilgisi paylaşmanın tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Sosyal ağlar içerisinde, insanlar paylaşım sundukları bilgilerin ‘yalnızca’ paylaştığı kişiler tarafından görünür olmadığını ve bu bilgilere çeşitli amaçlarla üçüncü kişilerin de ulaşılabilirliğini düşünmektedir. Kullanıcılar, sosyal paylaşım ağlarında sadece takip ettikleri (following) kişilerle paylaştıkları bilgilerin, farklı sebeplerle izin vermediklerini düşündükleri kişiler tarafından ulaşılabilir olması konusunda tereddüt içindedir.

Kişilerin %81,2'si (52,4+28,8) “Sosyal medya hesaplarımda paylaştığım ve sonrasında sildiğim içeriklerin, bu uygulamaların sahipleri tarafından saklanabileceğini düşünüyorum” görüşüne katılıyorken %6,2'si (0,8+5,4) katılmamaktadır ve %12,6'sı nötr kalmaktadır. Kullanıcıların büyük bir yüzdesi, sosyal paylaşım ağları içerisinde paylaştıkları içeriklerin, paylaşan kişi tarafından silinse dahi uygulama sahipleri tarafından ulaşılabilirliğini düşünmektedir. Bu konuda anketimize katılan bireylerin farkındalık oranının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Kişilerin %71,2'si (47,2+24,0) “Bir gün siber zorbalığa uğramaktan korkuyorum” görüşüne katılıyorken %11,8'i (1,4+10,4) katılmamaktadır ve %17,0'ı nötr kalmaktadır. Katılımcıların bir çoğu, siber zorbalığa maruz kalmaktan çekinmektedir. Burada karşımıza Suskunluk Sarmalı kuramının belirleyici özelliklerinden olan, beğenilmeme ve dışlanma korkusuyla sessizlik/suskunluk davranışı sergileme durumu çıkmaktadır. Bu alanda Sessizleştirme Sistemi Ölçeği ile bireylerin sosyal medyadaki paylaşımlarının Suskunluk Sarmalı kuramı bağlamı araştırılmış ve sonuç olarak bireylerin sosyal ağlarda takip ettiği kişiler tarafından paylaşımlarının beğenilmemesinden korktukları için sessizliği-suskunluğu tercih ettiği (%66,58 oranında) bulgusuna ulaşılmıştır (Erden, 2019: 317).

Kişilerin %46,0'ı (11,8+34,2) “Zoom gibi on-line toplantı uygulamalarının kişisel verilerimizi tehdit ettiğini düşünüyorum” görüşüne katılıyorken %18,2'si (1,8+16,4) katılmamaktadır ve %35,8'i nötr kalmaktadır. Özellikle tüm dünyanın yaşamış olduğu en büyük küresel şoklardan biri olan Koronavirüs dönemi boyunca, online toplantı uygulamaları oldukça önem kazanmıştır. Okulların uzaktan eğitim sistemiyle hizmet verip, iş akışlarının zoom gibi online toplantı programları aracılığıyla yapıldığı bu pandemi döneminde, insanlar burada paylaştıkları bilgilerin gözetim unsurları kapsamında tehdit edilebileceğini düşünmektedir.

Kişilerin %87,8'i (48,0+39,8) “Telefonuma veya bilgisayarıma indirmek istediğim uygulamaların mikrofon, kamera, mail adresi gibi bilgilere erişim izni istemesi beni rahatsız ediyor” görüşüne katılıyorken %5,2'si (1,4+3,8) katılmamaktadır ve %7,0'ı nötr kalmaktadır. Katılımcıların oldukça yüksek bir kısmı, cep telefonlarına yükleyip kullanmak istedikleri programların, programla ilgili olsun olmasın telefondaki çeşitli uygulamalara ve kişisel bilgilerine erişim izni istemesinden rahatsızlık duymaktadır. Günümüzde en değerli şeyler arasında kişisel bilgiler gelmektedir ve bu bilgilere kolay ulaşım hususunda kullanıcının rızasını almanın en temel yolu, bir metne onay *tik'i* vermesini sağlamak ve böylece rıza yönetimi yapmaktır. Bunun bilincinde olan bireyler/şirketler/kurumlar, bunu suistimal eden uygulamalar ile kişisel verilere ulaşabilmektedir. Yapılan bu çalışmada Türkiye’de yaşayan bireylerin bu gözetim unsuru hakkında farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kişilerin %73,2'si (27,8+45,4) “Sosyal medyada paylaşım yaparken bir suç işlersem, adresimin belirlenip beni evimden alabileceklerini düşünüyorum” görüşüne katılıyorken %9,2'si (2,4+6,8) katılmamaktadır ve %17,6'sı nötr kalmaktadır. İnsanlar, sosyal medyada görünür olduğunun farkında olarak paylaşımlarını gerçekleştirmektedir. Oluşturulan içeriklerde buna uygun şekilde davranmakta ve aksi şekilde paylaşım yapmaları halinde kimlik ve adres bilgilerinin tespit edilip alıkoynulabileceklerini düşünmektedir.

3. Tartışma ve Sonuç

56,6'sını kadın ve %43,4'ünü erkeklerin oluşturduğu bu çalışmada çoğunluğun (%43,8) 25-34 yaş arasında olup ve eğitim düzeyi olarak büyük bir çoğunluğun (%52) üniversite mezunu olduğu söylenebilir. Bu anket çalışmasına katılan kullanıcıların çoğunluğu (%61,4) büyükşehirde yaşamaktadır. Katılımcılara uygulanan anket çalışmasıyla, sosyal medya kullanan bireylerde gözetim unsurunun bilinirliği araştırılmış ve bu konudaki farkındalık düzeylerini ölçmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde, kullanıcıların sosyal medyada günlük ortalama vakit geçirme süreleri %46 oranında 1-3 saat olarak ölçülmüştür.

Katılımcıların %46,2'si, sosyal medyada doğum günü, ilişki durumu gibi bilgileri paylaşmanın tehlikeli olduğunu düşünmektedir. Bireyler sosyal medyada kendilerine ait kişisel bilgileri, sadece takipleştikleri kişilerle ya da oluşturup izin/onay verdikleri arkadaş listeleriyle paylaştıklarını düşünseler bile, aslında bu bilgiler uygulama sahiplerince ve kötü niyetli yazılımlar sayesinde iziz verilmeyen diğer kişiler tarafından da ulaşılabilir. Bu araştırma sonucuna göre, bireyler sosyal medya gibi sanal bir ortamda kendilerine ait kişisel bilgileri paylaşma konusunda tereddütte bulunarak bu verilen ulaşılabilmesi konusunda bilinç düzeyine sahiptir. Aynı zamanda katılımcıların %82,8'i, sosyal medyada yaşadıkları evlerinin konumunu paylaşmayı da tehlikeli bulmaktadır. Mobil telefonlarımıza yüklediğimiz uygulamaların ilgisi olsun olmasın konum bilgimize erişim izni istemesi ve yer yön bulmak için kullandığımız navigasyon uygulamaları, konum bilgilerimize erişilmesini sağlamaktadır. Bunlar günümüzde hayatımızı kolaylaştıran uygulamalar gibi görünse de, kötü yazılımlarla tehlike oluşturabilme ihtimaline sahiptir. Kullanıcılar bu konuda oldukça bilinçli olup, gözetim unsurlarının farkındadır.

Araştırma sonuçlarına göre dikkat çeken bir bulgu da, kullanıcıların sosyal medya içerisinde diğer kişilerle yaptıkları yazışmaların, maillerin ve diğer özel mesajların uygulama sahipleri tarafından okunabileceğini düşünme yüzdesinin %78,6 ile oldukça yüksek seviyede çıkmasıdır. Bu sonuç bize, yalnızca iki kişinin iletişim halinde olduğunu düşündüğü sanal görüşmelerde bile aslında üçüncü kişilerin de bu verileri elde edebildiğini göstermektedir.

Ankete katılan kullanıcıların %71,2'si on-line/çevrim içi ortamlarda alışveriş yaparken gözetlendiğini düşünmektedir. Mobil telefonlara indirilen uygulamaların kişisel birçok bilgiye erişim istemesi, alışveriş web sitelerindeki çerezlerin (cookie) aktifleştirilmesinin mecbur bırakılması gibi etmenler, kullanıcıların gözetim unsurlarına maruz kaldığını göstermekte ve bu durum halk tarafından bilinmektedir.

Katılımcıların %77,4'ü, bir konu konuştuğunda ve ardından sosyal medya platformlarında o konuyla ilgili bir reklam gördüklerinde telefonları aracılığıyla dinlendiklerini düşünmektedir. Günümüzde kişiselleştirilmiş reklamlar aracılığıyla, kullanıcılar ile ilgili elde edilen veriler sayesinde kişisel reklamlar oluşturulup kullanıcıların beğenecekleri/satın alabilecekleri ürünler kendilerine gösterilmektedir. Kullanıcılar bu konuda oldukça yüksek farkındalık düzeyine sahiptir.

Araştırma bulgularına göre kullanıcılarından %87,8'inin, telefonlarına ya da bilgisayarlarına indirmek istedikleri uygulamaların mikrofon, kamera, mail adresi gibi bilgilere erişim izni istemesinden rahatsız oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların kullanmak istedikleri uygulamalara bu bilgilere erişim izni vermek zorunda olması ve bu izin ile gözetim pratiklerine dâhil olacaklarını bildikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Araştırma bulguları göstermektedir ki, Türkiye'de yaşayan ve aktif olarak sosyal medya ile interneti kullanan bireyler, gözetim pratiklerinin farkındadır ve bu konuda bilinç düzeyleri oldukça yüksektir. İnsanlar, çevrim içi platformlardan alışveriş yaparken, arkadaşlarıyla anlık mesaj uygulamaları aracılığıyla iletişim kurarken, mail gönderirken, mobil oyunlar oynarken gözetlenmektedir. Kişilerin her alandaki bilgileri kayıt altına alınıp depolanmakta ve gerekli zamanlarda bu veriler ile kişilere çeşitli amaçlarla ulaşılmaktadır. Örneğin elde edilen veriler, Web 3.0

ile kişiselleştirilmiş reklamlar olarak sosyal medyada karşımıza çıkmaktadır. Gözetim unsurlarının yaygın şekilde kullanıldığı sosyal medya içerisinde, kişisel bilgileri isteyen uygulamalara erişim izni vermeyerek, “dikte” olarak adlandırılan telefon komutlarını pasif hale getirerek bazı önlemler almak mümkündür. Ancak günümüzde gözetim asemblajına her alanda maruz kalınmakta ve bu yalnızca MOBESE kameraları vs. aracılığıyla değil, kendi ellerimizle kullandığımız cihazlar ve sosyal medya hesaplarımızla yapılmaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, gözetim pratiklerinin ne derece hayatımızda uygulanabilir olduğu ve halkın bunları ne ölçüde farkında olarak deneyimlediği konusunda önemlidir. Bireylerin birçok sosyal paylaşım ağı uygulamasını ücretsiz şekilde mobil cihazlarına yükleyerek sanal ortamda iletişim halinde olması ve bu iletişim pratiklerinin hiçbir ücret ödemediği kullanılabılır olması (internet ücreti vs. hariç), “ürüne para ödemiyorsanız, ürün sizsiniz demektir” sözünü anımsatmaktadır. Sosyal paylaşım ağlarının mobil uygulamalarına ücret ödemediği sahip olunup kullanılması, insanların o programlara ücret yerine başka verileri sağlamaları aracılığıyla, gizlilik, mahremiyet gibi unsurların verilmesi ve pazar koşullarına uygun verilerin gönüllü olarak uygulama sahiplerine ve üçüncü kişilere sunulması anlamında düşündürücüdür. Burada elde edilen bulgular bize göstermektedir ki, sosyal medya aracılığıyla yapılan gözetim çalışmalarında Türkiye halkının sosyal medyayı kullanma oranları oldukça yüksek olup bilinirlik ve farkındalık seviyesi de doğru orantılı şekilde yüksektir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G. (2015). Gözetim Toplumu Teorilerinin Tarihsel ve Teorik Bir İncelemesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Andrejevic, M. (2007). Surveillance in the Digital Enclosure, *The Communication Review*, 10 (4), 295-317.
- Bauman, Z. (2015). *Akışkan Modern Dünyada Kültür*. Ankara: Atıf Yayınları.
- Boyne, R. (2000). Post-Panopticism, *Economy and Society*, 29 (2), 285-307.
- Erden, K. (2019). The Evaluation of Social Media within the Context of the Silencing System. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 5 (1), 308-322.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Korkmazcan, F. (2019). Toplumsal Denetim Ve Kontrol Mekanizması Olarak Gözetim Olgusu Ve Sosyal Medyada Kullanıcının Kendini İfşa Etmesi Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koskela, H. (2000). ‘The Gaze Without Eyes’: Video-Surveillance and the Chancing Nature of Urban Space. *Progress in Human Geography*, 24 (2), 243-265.
- Mattelart, A. (2012). *Gözetimin Küreselleşmesi: Güvenlileştirme Düzeninin Kökeni* (O. Gayretli & S. E. Karacan, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Okmeydan, S. B. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplununun Dönüşümü: ‘Panoptikon’dan ‘Sinoptikon’ ve ‘Omniptikon’a. *Online Academic Journal of Information Technology -Special Issue/Özel Sayı*. 8 (30).
- Pimenta, E. D. M. (2010). The city of sun: panopticon, synopticon and omnipticon-big brother and the giant with thousand eyes. In Pimenta, E. D. M. (Eds.), *Low power society- continuous hyperconsumption and the end of the medium class in a hyperurban planet* (pp. 260-303). UK: ASA Art and Technology Limited.
- Poster, M. (1990). *The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context*, USA: University of Chicago Press.

Temiztürk, H. & Taner, E. (2015). Gözetleyen İktidardan Gözetlenen İktidara: Yeni İletişim Teknolojilerinin Güç Paylaşımına Etkisi, *Atatürk İletişim Dergisi*, 9 (1), 35-54.

Zygmunt B. & David L. (2013). *Akışkan Gözetim*. (Çev. Elçin Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Web Adresi

Türk Dil Kurumu (TDK). www.tdk.gov.tr adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 11.03.2021)

Oxford English Dictionary. <https://www.oed.com/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 11.03.2021)

<http://www.rogerclarke.com/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 15.03.2021)

EXTENDED SUMMARY

1.Introduction

Internet use in the 21st century has become a necessity rather than a need. With digitalization, people are on the internet and in social media with examples from every aspect of life, such as paying bills, doing research, exchanging products and services, benefiting from educational platforms, and attending meetings. The Internet is also widely used because it provides an environment for socializing practices with people. While people are operating in social media and digital environment, every transaction they make is recorded and this data is stored. Individuals who actively use web sites on the Internet and mobile applications on phones / tablets are observed in many areas.

Considering its historical process, surveillance has been an element mostly applied by states for control purposes. The most dominant ways for managers to control the governed are provided by surveillance practices. Surveillance has changed from year to year through developing communication technologies and digital channels. Surveillance, which changes depending on the technology, even though it has been systematically differentiated, it still preserves its characteristics as it was first emerged as the purpose of application. Because the state of human monitoring and surveillance has been ongoing since the first existence. Today, surveillance has become a situation that everyone can easily use and include in their lives, rather than a phenomenon that governments use legitimately. Thanks to the developing technologies, almost everyone has become observers today and the border lines of the phenomenon called privacy have begun to evaporate. It is now possible to gather information about almost everyone, especially through the social networks that set the stage for this. People voluntarily present personal information about themselves to both their environment and application managers to expose themselves and their lives through the posts they make on social media.

2. Method

In this study, it is aimed to investigate whether individuals experience surveillance elements in social media and have awareness on this issue, and the level of awareness of surveillance practices exposed to is measured. This study, which is aimed to contribute to the literature, is important in terms of including determinations about the awareness of surveillance practices in social media, in which individuals using the Internet are somehow involved. In the first part, the elements related to surveillance are evaluated conceptually and theoretically, in the second part, details and findings regarding the quantitative study are given.

3. Findings, Discussion and Results

Research findings show that individuals living in Turkey and actively using social media and the Internet are aware of surveillance practices and their level of awareness on this issue is quite high. People are monitored while shopping on online platforms, communicating with friends via instant message applications, sending e-mails, playing mobile games. The information of people in every field is recorded and stored, and when necessary, people can be reached for various purposes with this data. For example, the data obtained appear on social media as advertisements personalized with Web 3.0.

In social media where surveillance elements are widely used, it is possible to take some precautions by denying access to applications that request personal information and by deactivating the "dictation" phone commands. However, nowadays, surveillance assembly is exposed in all areas and this is only MOBESE cameras etc. It is not done through the devices we use with our own hands and our social media accounts.

The findings obtained as a result of the research are important in terms of the extent to which surveillance practices are applicable in our lives and to what extent the public is aware of them. Owning and using mobile applications of social networking networks without paying a fee is thought-provoking in the sense that people provide privacy and privacy to those programs by providing other data instead of a fee, and voluntarily presenting data suitable for market conditions to application owners and third parties. The findings obtained here show us that, in the surveillance studies conducted through social media, the rate of using social media by the Turkish people is quite high, and the level of awareness and awareness is proportionally high.

The Journal of International Civilization Studies
Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

Volume VI/ Issue I

ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY

Geliş Tarihi/ Received: 19/11/2021

Kabul Tarihi/ Accepted: 28/11/2021

**GÜVENLİK İKLİMİ İLE İŞTEN AYRILMA NİYETİ İLİŞKİSİNE YÖNELİK KAMU
ÜNİVERSİTESİNDE BİR ARAŞTIRMA¹**

*A RESEARCH AT PUBLIC UNIVERSITY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN SAFETY CLIMATE
AND TURNOVER INTENTION*

Kadir YAVUZEL

Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon
Doktora Programı

kadiryavuzel@uludag.edu.tr

orcid.org/0000-0002-5648-3166

Prof. Dr. İsa İPÇİOĞLU

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme
Bölümü

isa.ipcioglu@bilecik.edu.tr

orcid.org/0000-0002-6912-3290

¹ Bu makale aynı isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

The Journal of International Civilization Studies Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

Volume VI/ Issue I

ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY

Geliş Tarihi/ Received: 19/11/2021

Kabul Tarihi/ Accepted: 28/11/2021

Abstract

In today's competitive environment, it is obvious that organizations compete fiercely with each other. In this study, it is aimed to reveal the relationship between organizational safety climate and employee turnover intentions, which is thought to be effective in saving human resources in organizations and keeping qualified employees in the organization for a long time. Employees of a public university operating in the province of Bursa were included in the study. The data belonging to 366 of the 513 employees who returned their request for participation in the study were evaluated and analyzed. As a result of the research, it was observed that there was a negative relationship between the safety climate perceptions of the participants and their turnover intention. It has been observed that there is a negative relationship between the management's view of occupational health and safety and safety rules, which is the first sub-dimension of the safety climate, and the turnover intention. It can be said that the positive increase in the perception of the university staff participating in the study towards the management's safety behavior and security rules may lead to a decrease in their turnover intention. A negative relationship was also observed between the other sub-dimension examined, support of colleagues and safety education dimension, and the turnover intention. It can be said that the positive increase in the perceptions of the university employees who participated in the study about the safety training given to the employees with the compliance of their colleagues with the safety rules and their support to each other, may lead to a decrease in the intention to quit. As a result of the research, it is evaluated that regular monitoring of the changes in the perceptions of the safety climate of the employees may be important in determining the intention of the employees to leave the job, this intention can be reduced with the measures to be taken and the organization can be protected from the negative effects that may occur in the continuation.

Key Words: *Safety Climate, Turnover Intention, Occupational Health and Safety*

Öz

Günümüzün rekabetçi ortamında örgütlerin birbirleriyle kıyasıya rekabet ettikleri aşikar bir durumdur. Bu çalışmada, örgütlerde insan kaynağının korunmasında ve özellikle nitelikli çalışanların uzun süre örgüt içerisinde tutulmasında etkili olduğu düşünülen, örgütsel güvenlik iklimi ile çalışanların işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bursa ilinde faaliyet gösteren bir kamu üniversitesi çalışanları araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmaya katılım talebine geri dönüş sağlayan 513 çalışanın 366'sına ait veriler değerlendirmeye alınmış ve incelenmiştir. Araştırma sonucunda, katılımcılara ait güvenlik iklimi algıları ile işten ayrılma niyetleri arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu gözlenmiştir. Güvenlik ikliminin incelenen ilk alt boyutu olan yönetimin iş güvenliğine ve güvenlik kurallarına bakışı boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. Çalışmaya katılan Üniversite çalışanlarının yönetimin güvenlik davranışlarına ve güvenlik kurallarına bakışı algılarındaki olumlu yöndeki artışın, işten ayrılma niyetlerinde azalmaya neden olabileceği söylenebilir. İncelenen diğer alt boyut olan iş arkadaşlarının desteği ve güvenlik eğitimi boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında da negatif yönlü bir ilişki gözlenmiştir. Çalışmaya katılan Üniversite çalışanlarının iş arkadaşlarının güvenlik kurallarına uyumu ve birbirlerine desteği ile çalışanlara verilen güvenlik eğitimlerine yönelik algılarındaki oluşabilecek olumlu yöndeki artışın, işten ayrılma niyetinde azalmaya neden olabileceği söylenebilir. Genel olarak araştırma sonucunda, çalışanların güvenlik iklimi algılarındaki değişimin düzenli olarak takip edilmesinin çalışanların işten ayrılma niyetini tespitinde önemli olabileceği, alınacak tedbirlerle bu niyetin azaltılabileceği ve devamında da oluşabilecek olumsuz etkilerden örgütün korunabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik İklimi, İşten Ayrılma Niyeti, İş Sağlığı ve Güvenliği*

GİRİŞ

Günümüzde, kamu ya da özel sektör ayrımı olmaksızın tüm örgütler amaçlarına ve hedeflerine ulaşabilmek için önemli ölçüde rekabet etmek ve gayret göstermek durumundadır. Strateji üretiminde odaklanılan dışsal koşulların istenen rekabet gücünü oluşturmada yetersiz kalması, örgütleri rekabet avantajı elde edebilmek için içsel kaynaklarına odaklanmak zorunda bırakmıştır (Pearce & Robinson, 2015: 153). İçsel koşullar örgütün sahip olduğu maddi kaynaklardan, maddi olmayan kaynaklardan ve insan kaynakları ile örgütün temel yeteneklerinden oluşturmaktadır (Grant & Jordan, 2014:112). Örgütlere rekabet üstünlüğü yaratanın asıl örgütsel ayırt edici ve temel yeteneklerin olduğu (Prahalad & Hamel, 1990); örgütlerin tüm kaynaklarını yöneten ve örgütsel yeteneklerin oluşmasını ve devamlılığını sağlayanın da örgütlerin insan kaynağı olduğu (Schuler & MacMillan, 1984; Barney, 1991) bilinmektedir. Bu gerçeğe bakıldığında, insan kaynağı örgütler için önemli bir yerde bulunmaktadır.

Dünya genelinde örgütleri sıkıntılı durumlara düşüren her yıl yaklaşık 340 milyon iş kazası meydana gelmekte; 160 milyon meslek hastalığının tespit edilmekte ve her gün ortalama 6000'den fazla ölüm vakaları ile karşılaşmakta; (International Labor Organisation [ILO], Erişim:29.01.2019). Türkiye'de ise 2015 yılında 240 bin iş kazasının meydana geldiği; 500'den fazla meslek hastalığının tespit edildiği; 1.200'den fazla çalışanın iş kazasında hayatını kaybettiği bilinmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi [ÇASGEM], 2017). Örgütlere sıkıntılı duruma sokan ağır mali yükün yanında, çalışanların sürekli iş göremez hale gelmesi; iş kazası ve meslek hastalığı sonrasında mağdurun çalışma arkadaşlarında oluşan moral bozukluğu ve verimlilik sorunları; çalışma günlerinde ve saatlerinde kaybedilen zaman ise ayrı birer yük olarak değerlendirilebilir. Bu yüklerden kurtulmak, sağlıklı ve güvenli bir çalışma hayatı oluşturmak için, küresel, bölgesel ve ulusal ölçekte; resmi ve resmi olmayan çeşitli kurum ve kuruluşlar çalışma hayatında İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda, çalışanların eğitilmesi, güvenli davranışlarının geliştirilmesi, iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması, örgütsel güvenlik performansının artırılması, İSG yönetimi sisteminin kurulması ve işletilmesi gerçekleştirilmeye çalışılan faaliyetlerden bazılarıdır.

Kar amacı güdülün ya da güdülmesin tüm örgütler tarafından, günümüz şartlarında kurumsal sosyal sorumlulukları gereği, rekabetçi yapılarının oluşturulması ve sürdürülebilir hale getirilmesi amacıyla, çalışma ortamlarında iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi; çalışan kayıplarının engellenmesi; güvensiz çalışma ortamından kaynaklı işten ayrılmaların önlenmesi, örgütlerin en önemli kaynağı olan insan kaynağından uzun vadede faydalanılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Nitelikli ve yetenekli çalışanlardan uzun süre faydalanılmasının örgütlerin verimlilik, etkililik, kârlılık ve performans açısından sürdürülebilir rekabet avantajı kazanabilecekleri, uzun vadede ise varlık sorunu yaşamamalarına neden olabileceği açıktır. Bu durumda varlık problemleriyle karşılaşmak istemeyen örgütler, çalışma alanlarına ait fiziksel, kimyasal, biyolojik ve ergonomik risk etmenlerinin yanında psikososyal risk etmenleri olarak ifade edilen örgütsel güvenlik iklimini de tespit etmeleri gerekmektedir. Güvenlik ikliminin oluşumu ve takibi sorumluluğu, üst yönetimden başlamakta, tüm hiyerarşik yöneticileri ve örgütlerin insan kaynakları birimlerini de kapsamaktadır. Bu işin sorumluları tarafından örgütte yürütülen faaliyetler hakkında çalışanların tamamının zihninde olan güvenlik algılarının (güvenlik ikliminin) tespiti, çalışan güvenliğinin sağlanabilmesi ve muhtemel örgütsel kayıpların önlenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu araştırmada, örgütlerde insan kaynağının korunmasında ve özellikle nitelikli çalışanların uzun süre örgüt içerisinde tutulmasında etkili olduğu düşünülen örgüt güvenlik iklimi ile çalışanların işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Üniversiteler buldukları şehrin, bölgenin ve ülkenin kalkınmasında; nitelikli insan gücünün piyasalara sağlanmasında, eğitim ve araştırmalarla çalışma hayatına yön verilmesinde en önemli aktörlerden biridir. Diğer tüm örgütler gibi üniversiteler de kendi kaynaklarından daha fazla faydalanmak ve meşruiyetlerini artırmak amacıyla diğer devlet ve vakıf üniversiteleri ile rekabet etmekte; verimliliklerinin ve etkililiklerinin en üst seviyelere çıkarmaya çalışmaktadır. Faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak için üniversiteler, yetişmiş ve yetenekli Akademik ve İdari personelini uzun süre çalışmalarını sağlamak; diğer maddi ve

maddi olmayan kaynaklarını ile yeteneklerini etkili kullanmak; nedensiz yere çalışanlarının işten ayrılmalarını engellemek durumundadır. Bu kapsamda mevcut insan kaynaklarının yönetiminde çalışanlarının güvenlik iklimi algılarının tespitine ve yönetilmesine üniversitelerde de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle büyüklük, süreçler ve genel üniversite yapısını bünyesinde barındırdığı düşünülen köklü bir devlet üniversitesi araştırma kapsamına alınmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Güvenlik İklimi

Güvenlik iklimi terimi ile güvenlik kültürü teriminin alanyazında birbirine çok benzediği (Advisory Committee on the Safety of Nuclear Installations [ACSNI] & Health and Safety Commission [HSC], 1993) ve birçok yerde birbirinin yerine kullanıldığı (Health and Safety Executive [HSE], 2005:12) görülmektedir. Birbirinden bağımsız ancak birbirini tamamlayıcı nitelikte olan bu iki kavramdan güvenlik iklimi çalışanların algılarını kapsarken; güvenlik kültürü ise bu algılar doğrultusundaki çalışma yaşamının tamamını kapsamaktadır (Yule, 2008:3-5). Güvenlik iklimi, örgütsel iklimin bir alt boyutu olarak ifade edilir ve ilk defa "*çalışanların çalışma ortamlarında paylaştığı bütüncül algıların özeti*" (Zohar,1980:99) olarak tanımlanmıştır. Örgütlerin çalışanlarına dayattıkları güvenlik de dahil tüm politikaları, uygulamaları, çalışma ortamı hakkındaki paylaşılan algılar da güvenlik ikliminin içinde yer almaktadır (Yule, 2003:3).

Verimlilik, üretim ve performans artışı örgütlerin gerçekleşmesini istediği sonuçlar olarak görülebilir. Örgüt güvenliği için gerekli şartların tam olarak sağlanarak üretim ve/veya hizmetin sağlanması, beklenen üretim hızını, performansını ve verimliliğini gerçekleştirebilir. Örgütlerde iş kazaları da dâhil birçok güvenlik problemine sebep olan asıl hususun yöneticilerin çalışma güvenliğine dair olumsuz tutumudur (Johnson 'dan akt. Coyle, Sleeman & Adams, 1995:247). Yöneticiler tarafından rekabet edebilmek, verimliliği artırmak ve üretimi daha da artırmak adına; çalışanların güvenlik kurallarından sapmalar yaşayabileceği hızlı çalışmaya yönelik talimatlar verilebilmektedir (Nixon vd., 2015:402). Daha fazla üretim baskısı altında hızlı hareket edilmesi sırasında yaşanan iş kazaları ve/veya önemsenmeyen güvenlik kuralları neticesinde akut ya da meslek hastalıklarına yakalanılması da yöneticiler için istemeyen hususlar olarak ifade edilebilir. Burada ortaya çıkan çelişki, yöneticilerin zihninde ve kararlarında karmaşaya da yol açabilir. Bu karmaşayı önlemek, çalışan güvenliğini kontrol altına almak, ortaya çıkabilecek güvenlik problemlerini giderebilmek için, örgütlerde güvenlik faaliyetlerinin planlanması, programlanması ve etkinliğinin değerlendirilmesi açısından güvenlik iklimi tespit çalışmaları örgütler için faydalı olabilir. Bu fayda yönetime; alınan güvenlik önlemleriyle, tehlike oluşturan durumlarda, çalışma ortamından kaynaklı yaralanmalarda, işle ilgili sağlık sorunlarında ve yaşam kayıplarında azalma beklentisi doğurabilir (Nixon vd., 2015:403).

Geçmişten günümüze yaygın olarak, iş kazası/meslek hastalığı sayıları, iş kazası sıklık oranları, kayıp iş saati süreleri, meydana gelen olumsuzluklardan kaynaklı oluşan doğrudan ve/veya dolaylı maliyetler göz önünde tutularak örgütlerin iş güvenliğine yönelik durumları anlaşılmasına çalışılırken; iş kazalarının ve meslek hastalıklarının temelinde yer alan öncüllere (tutumlara ve algılara) yönelik analizlerin kullanımı pek de yaygın değildir (Wigglesworth, 1978; Coyle, Sleeman & Adams, 1995:247). Bunun aksi olarak güvenlik iklimi konusundaki çalışmaların artarak devam ettiği; güvenlik ikliminin güvenlik çıktılarına yönelik destekleyici kanıtlara sahip en kuvvetli gösterge olduğu belirtilmektedir (Huang, Jeffries, Tolbert ve Dainoff, 2017:29). Çalışan beklentilerinin, örgütteki güvenli davranışları etkilediği; iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önlemede mühendislik önlemlerinin yetersiz kaldığı, kazalara neden olan çalışan tutumlarının da bu olumsuz çıktıların oluşumunda anlaşılması gerektiği görülmektedir (Coyle vd., 1995:247-248). Güvenlik iklimini oluşturan beklentilerin ve algıların, çoğunlukla orta ve üst kademe yöneticilere ait hareketlerin gözlemlenmesiyle geliştiği ve tüm kademelerdeki yöneticilerin güvenlikle ilgili tutumlarının da çalışanların güvenlik algılarını etkilediği; iş arkadaşları ile birlikte ortaklaşa geliştirilen sosyal ilişkiler vasıtasıyla da güçlendiği (Huang vd., 2017: 28-29) görülmektedir. Buradan güvenlik ikliminin tespiti yapılırken, çalışanlar ile birlikte tüm kademelerdeki yöneticilerin de güvenlik tutumlarına yönelik algılarının belirlenmesinin gerekli olduğu sonucu çıkarılabilir.

Güvenlik iklimi hakkında gerçekleştirilen çalışmalar genel olarak, güvenlik iklimi ölçeği geliştirme (Zohar, 1980; Glennon,1982; Brown ve Holmes, 1986; Lutness, 1987; Dedobbeleer & Beland, 1991; Milijic, Mihajlovic, Strbac ve Zivkovic, 2013; Türen, Gökmen, Tokmak ve Bekmezci, 2014) güvenlik iklimi ve örgütsel güvenlik çıktıları arasındaki ilişkileri inceleme (Siu, Phillip & Leung, 2004; Wu, Chang, Shu, Chen ve Wang, 2011) güvenlik iklimi ve örgütsel diğer çıktılar arasındaki ilişkileri inceleme çalışmaları olarak gruplanabilir. Güvenlik çıktılarıyla (Leitão & Greiner, 2016) güvenlik iklimi arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalarda, çalışanların güvenli davranışlarının (Varonen & Mattila, 2000); çalışanların demografik faktörlerle ilgili güvenlik iklimi algılarının (Tüzüner & Özaslan, 2011; Şantaş, B.Şantaş, Özer ve Say Şahin, 2017; Ancarani & Giammanco, 2017), güvenlik çıktılarının yanında güvenlik iklimi ile iş tatmini ilişkisinin (Özdemir, Erdem & Kalkın, 2016: 59–69), güvenlik iklimi ve örgütsel performansın (Griffin & Curcuruto, 2016; Zahoor, Chan, Utama, Gao ve Zafar, 2017), güvenlik iklimi ve liderlik türleri ilişkisinin (Zohar, 2002; Wang & Chia-Dai, 2015), güvenlik iklimi ve işten ayrılma niyeti ve/veya eylemi ilişkisinin (Smith, 2018; Huang, Lee, McFadden, Murphy ve Zohar, 2016; DeJoy, Della, Vandenberg ve Wilson, 2010; Nixon vd., 2015) incelendiği görülebilir.

Güvenlik ikliminin ilk olarak ortaya konulduğu çalışmada, güvenliğe yönelik algılanan yönetim tutumları, ödüllendirmede güvenli çalışma uygulamalarının etkisi, çalışanların sosyal durumu, güvenlik sorumlularının rolü, güvenlik kurullarının rolü, güvenlik eğitimlerinin önemi/etkileri, işyerindeki riskler ve çalışanların güçlendirilmesinin yönlendirilmelere karşı durumu araştırılmıştır (Zohar, 1980). Araştırılan hususlar, alanyazında yer alan ilk güvenlik iklimi boyutları olarak değerlendirilebilir. Güvenlik iklimi algılarının farklı boyutlar halinde anlaşılması gayretleri, örgüt içerisinde güvenlikle ilgili geliştirilebilecek alanların tespitinde önemli bir rol alabileceği söylenebilir.

Güvenlik iklimini tespit etmeyi amaçlayan çalışmalarda, örgüte ait güvenlik politikaları, güvenlik prosedürleri, verilen ödüllerin algılanış biçimi, çalışanların örgütte güvenliğe verilen değerle ilgili algıları (Türen vd., 2014:174) tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, örgütsel sorumluluk, çalışanların güvenlik tutumları, güvenlik gözetimi, güvenlik önlemleri, yönetimin güvenliğe yönelik tutumları, yönetimin güvenliğe yönelik eylemleri, işyerinde algılanan risk seviyesi, sosyal yapı, teşvik, istenen iş akışının güvenlik üzerine etkisi, güvenlik eğitiminin önemi, güvenlik komitesi, güvenlik temsilcisi de yönetimin güvenlik öncelikleri, kabulü ve uyumu, yönetimin güvenlik yetkilendirmesi; yönetimin güvenlik adaleti (yönetimi ilgilendiren boyutlar); çalışanların güvenlik uyumu; çalışanların güvenlik öncelikleri ve risk kabul etmemesi; güvenlik iletişimi, öğrenmesi ve çalışma arkadaşlarının güvenlik uyumuna desteği güven (Dursun, 2012; Milijic vd., 2013; Pousette, Larsman, Eklöf ve Törner, 2017) de araştırılan diğer hususlardır.

İşten Ayrılma Niyeti

Bir çalışanın çalıştığı örgüt içerisinde kalmayı istememesi (Porter, Steers, Mowday ve Boulian, 1974; Karavardar, 2015:142) olarak tanımlanabilen işten ayrılma niyeti; çalışanın var olan işinden ayrılmasına kadar geliştirdiği planlar ve tasarılar da bu kapsamda değerlendirilebilmektedir (Lee Fong & Mastura, 2013:35; Yenihan, Öner & Çiftiyıldız, 2014:40). Ayrıca, işten ayrılma niyetini kısa bir süre içinde çalışanın işine son verme fikri (Mobley, 1982; Karacaoğlu, 2015:14) ve çalışanın hali hazırdaki işinden ayrılarak yeni iş arama isteği (Uslu & Aktaş, 2017:143) olarak da tanımları da bulunmaktadır. Ancak, işten niyetinin içinde bulunulan şartlara göre kısa bir süre içinde oluşabileceği gibi uzun bir sürede de oluşabilir. Ayrıca, işten ayrılma niyeti, iş değişikliği ya da emeklilik için bilinçli ve planlı olarak gelişir (Uslu & Aktaş, 2017:143–144). Çalışanlar bu süreçte gerek fiziksel olarak, gerekse sanal ortamlarda farklı bir iş arayışında bulunabilir.

İşten ayrılma, işten ayrılma niyeti neticesinde gerçekleştirilen eylem olarak değerlendirilebilir. İşten ayrılma, örgüte değer katan çalışanın örgüt şartlarından memnun olmaması halinde gerçekleşmesi durumunda, örgüt için sonuçları çoğu zaman olumlu olmayan bir eylemdir (Baltacı, Caner & Çeliker, 2014:358). Buradan her işten ayrılan çalışanın örgüt için olumsuz sonuç doğurmayacağı, ancak yetenekli ve örgüt için değer üretebilen çalışanın ortam şartlarından memnuniyetsizliği halinde işten ayrılmasının olumsuz sonuçlar doğurabileceği düşünülebilir.

Çalışma ortamından memnun olmayan çalışanın işten ayrılma niyeti, ortamla ilgili algılarından kaçma hareketleri ve ortama yönelik geliştirdiği bir savunma şekli olarak da değerlendirilir (Akgündüz, Akdağ, Güler ve Sunnetçioğlu, 2015:517). Ortamda adalet, güven ve değer gibi örgütsel davranışların olumsuz algılanması çalışanlarda örgütün fiziksel ve psikolojik ortamından kaçma davranışlarına yol açabilir. Bu tür olumsuz sonuçlar doğuran hususların engellenebilmesi için çalışanın iş tatminin artırılması suretiyle işten ayrılma niyeti azaltılabilmektedir (Seyrek & İnal, 2017:64). Bazı durumlarda iş tatmini düşüklüğü ve buna benzer olumsuz durumların dışında, piyasada farklı cazip iş fırsatlarının bulunması da çalışanlarda işten ayrılma niyetine yol açmaktadır (Zincirkıran, Çelik, Ceylan ve Emhan, 2015:61). Bu tür durumlar için de yöneticiler, piyasada yer alan iş fırsatlarını öğrenerek çalışanların bunlardan hangilerini değerlendirebileceğini tahmin ederek, mevcut örgüt ortamı ile ilgili çalışan algılarını belirleyip tedbirler alarak çalışanlarının işten ayrılma niyeti oluşumunu önleyebilir.

İşten ayrılma niyetine etki eden faktörler, çalışanın iş tecrübesi, çalışma ortamından kaynaklanan ve çalışma ortamı dışından kaynaklanan faktörler olarak üç grupta toplanabilir. Çalışma ücretinin çalışana az gelmesi; işyeri terfi problemleri; işveren-çalışan ilişkilerinde yaşanan problemler; işle ilgili çeşitli imkânsızlıklar; sağlık ve güvenlik sorunları; emeklilik ve atama sorunları gibi sorunlar işten ayrılma niyetini etkileyen diğer faktörlerden bazılarıdır (Yıldız, 2014:139).

İşten ayrılma niyetinin ve sonrasında işten ayrılmanın örgütler için doğrudan ve dolaylı sonuçları bulunur. İşten ayrılan çalışanın yerine yeni personel araması, bulması ve işe alması; yeni çalışanın işe uyumunun sağlanması; işe başlama eğitimlerinin ve işbaşı eğitimlerinin verilmesinin sağlanması örgütleri doğrudan etkileyen sonuçlar olarak ifade edilebilir. Bunun yanında, işten ayrılan çalışanın örgütte kalan çalışma arkadaşlarında meydana gelen moral bozuklukları; çalışanların iş yüklerinde meydana gelen artışlar ile işyerine ait örtük bilginin kaybolması sonucu oluşan kurumsal hafıza kayıpları gibi olumsuz sonuçlar da örgütleri dolaylı etkileyen sonuçlara örnek olarak verilebilir (Staw, 1980; Yıldız, 2014:139; Uslu & Aktaş, 2017:141). Ayrıca işten ayrılma, sonuçları itibariyle örgütlerin çalışan devir hızının artmasına, işe alınan yeni personel ve mevcut personel arasında çeşitli uyum sorunlarına neden olmakla birlikte örgütler için çeşitli verimlilik sorunlarına yol açmaktadır (Kaur, Mohindru & Pankaj, 2013:1220; Yenihan, Öner & Çiftiyıldız, 2014:40).

Her ne kadar işten ayrılma niyeti işten ayrılmanın bir öncülü gibi görünse de, her işten ayrılma niyeti olan çalışanın işini bırakmadığı söylenebilir. İşsizliğin yaygın ve yeni iş bulmanın zor olduğu yerlerde, işten ayrılma gecikebilir ya da çalışanlar işten ayrılmayabilir. Örgütlerde işinden memnun olmayan çalışanlar işten ayrılmayıp çalışmaya devam etmeleri neticesinde, sosyal aylıklık (kaytarma), presenteeism (sözde var olma) ve absenteeism (devamsızlık) gibi örgütler için verimlilik, etkililik ve performans sorunlarını doğurabilecek davranış türlerini gösterebilir (Yürür & Ünlü, 2011:89-90).

Piyasalarda sürekliliği ve yüksek rekabet gücünü hedefleyen örgütlerin, çalışanlarının işten ayrılma niyetlerini ortadan kaldırmaya ya da azaltmaya önem vermeleri gerekirken (Jang & George, 2012; Yıldız, 2014:139; Akgündüz vd., 2015:516); örgüt yöneticilerinin de, yetkin ve eğitilmiş çalışanların işte kalmalarını sağlayacak insan kaynakları faaliyetlerine yönelmeleri önem arz etmektedir (Yenihan, Öner & Çiftiyıldız, 2014:40).

Güvenlik İklimi ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi

Yüksek rekabetin bulunduğu ortamda, örgütlerin ulaşmak istedikleri nihai sonuç yüksek örgütsel performans ve bunu sağlayan rekabetçi örgütsel yapıdır. Yüksek performansı ve rekabetçi örgüt yapısını sağlayanın ise, örgütsel yetkinlikleri yürütebilen örgütlerin insan kaynağı olduğu söylenebilir. Tüm hiyerarşik yöneticilerle birlikte insan kaynakları yönetimi sistemi, insan kaynağı için önem arz eden örgüt kültürünü ve onun bir alt boyutu olan güvenlik kültürünü örgütsel ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturarak örgütün belirlenen hedeflere ulaşmasını sağlamakla görevlidir. Güvenlik iklimi, güvenlik kültürünün görünür ve algılanabilir yönüdür. İş kazaları ve çeşitli hastalıklara neden olabilecek çalışma ortamına neden olabilecek fiziksel ve psikolojik iklimdir. Güvenlik iklimi çalışanlarda güvenli/güvensiz davranışlara ve güvensiz ortamlara neden olmakta; iş kazalarına, iş

kayıplarına ve meslek hastalıklarına, zaman kaybına ve çeşitli ekonomik maliyetlere yol açmaktadır. Fiziksel işyeri ortamının kalitesini etkilemekte ve örgütlerin yetenekli kişileri işe alma ve elde tutma becerisi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmaktadır. Bu etki de işyerindeki güvenlik ve sağlık faktörleri çalışanların bir örgütte kalma arzusunu etkilemektedir (Leblebici, 2012). Çalışanların işten ayrılma niyeti, devamında işten ayrılmaları ve oluşan çeşitli maliyetler örgütsel performansı ve yapıyı olumsuz etkileme kapasitesine sahiptir. Bu nedenle güvenlik iklimi ve çalışanların işten ayrılma niyetleri ile ilişkisinin belirlenmesi, örgütsel performans ve rekabetçi örgüt yapısının oluşturulması ve korunması açısından önem arz etmektedir.

Güvenlik iklimi ve işten ayrılma niyeti ilişkisi ile birbirlerine etkilerini sosyal değişim teorisi bağlamında inceleyen çalışmada; daha olumlu güvenlik ikliminin daha az işten ayrılmak ile ilişkili olabileceği ifade edilmektedir. Çalışanların grup ve örgütsel seviyedeki güvenlik iklimi algılarındaki olumlu artışının, çalışanların iş tatminini artırdığı; işten ayrılma niyetini azalttığı; psikolojik sözleşme algısına olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Azalan güvenlik ikliminin, dolaylı olarak iş tatminini de azaltarak işten ayrılma eylemini artırdığı neticesine varılmıştır. Bu çalışmada diğer önemli bir sonuç olarak, güvenlik iklimi faaliyetlerinin iş kazası ve meslek hastalığı sonuçlarının dışında örgütün verimliliğini ve etkililiğini etkileyebilecek diğer örgütsel çıktılar için de önemli etkileri olabileceği değerlendirilmiştir. Olumlu güvenlik ikliminin işten ayrılma oranlarını önemli derecede etkileyebileceği; hem örgütsel hem de grup seviyesinde düşük derecede güvenlik iklimi algısına sahip çalışanların diğer çalışanlardan daha fazla işten ayrılmayı düşünebileceği söylenebilir (Huang vd.,2016:248–257)

Liderlik ile işten ayrılma niyeti ilişkisi incelenen bir çalışmada, olumlu güvenlik ikliminde baskıcı olmayan bir liderin çalışanların işten ayrılma niyetlerinde önemli bir azalma yaşatabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Liderlik türlerinden dönüşümsel liderlik ile işten ayrılma niyeti arasında güçlü negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu; pasif liderlik ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu belirtilmiştir. Kuralları olan, çalışanlarını devamlı takip eden ama çalışanları baskılamayan bir liderlerin, çalışanlarındaki işten ayrılma niyetinin düşebileceği söylenebilir (Wang & Chia-Dai, 2015:255–270).

Güvenlik iklimi ile işten ayrılma niyeti arasında ilişkinin var olduğu; bunun negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilen bir çalışmada, yöneticilerin ve iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin örgütlerde uyulması zorunlu kuralları belirlenmelerinin yanında; çalışanların yetkinliklerinin ve yeterliliklerinin artırılmasının da güvenlik iklimini pozitif yönde etkileyebileceği; iş kazası ve meslek hastalıklarını azaltabileceği ifade edilmektedir. Bu çalışmada ayrıca, güvenlik eğitimi imkânlarının ve kaynak yeterliliğinin, çalışanların güvenlik iklimi ile iş tatminini olumlu etkileyebileceği ifade edilmektedir. Güvenlik ikliminin iş tatminine olumlu katkıda bulunması çalışanlarda yeni iş arayışlarını azaltabileceğinin; ayrıca güvenlik eğitimi imkânının yanında, iş yapılış şeklinin ve genel yetkinliğin de artırılması gerekliliği de belirtilmiştir (Smith, 2018:27–34). Bunun yanında, örgüt iklimi algılarındaki negatif yöndeki artışın, çalışanların bilişsel yeteneklerini ve dikkatlerini zayıflatabileceği; ortamdaki tehlikelere ve kazalara maruziyetleri artırabileceği ileri sürülebilir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen bir başka çalışmada işyerinden kaynaklı olumsuz etkilerin ve psikolojik güvenlik ikliminin işten ayrılma niyetine aracılık etkisi bulunduğu belirtilmektedir (Nixon vd., 2015:401–419).

Riske maruziyetin, çalışanların örgütsel kimlik ve güçlendirme algılarının örgütsel çıktılar olan güvenlik katılımına, işten ayrılma niyetine ve absenteeisme etkisinin olup olmadığı; çalışanların yönetimin güvenlik davranışlarına yönelik algılarının ve algılanan (fiziksel ve psikolojik) güvenlik ikliminin çalışanların örgütsel kimlik ve güçlendirme algılarını düzenleyici (moderatör) etkisi araştırılan çalışmada; örgütsel kimlik algısı ve yönetimin güvenlik davranışlarının çalışanların işten ayrılma niyetini negatif etkilediği; çalışanların riske maruziyet, örgütsel kimlik, güçlendirme ile güvenlik iklimi algılarının çalışanların güvenlik kabullerini pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışanların güçlendirmesinin de absenteeism'e pozitif etkisinin bulunduğu ifade edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarından, sadece yöneticilerinin güvenlik davranışlarının işten ayrılma niyeti ile negatif yönlü bir ilişkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Yani yönetimin güvenli davranışları kabul etmesi

ve çalışanlardan bunu istemesi, bu konulardaki liderliği, çalışanların güvenli davranışlarına yönelik tutumlarını olumlu etkileyecek; çalışanların işten ayrılma niyetlerinde ve absenteeism davranışlarında azalma oluşturacaktır (Thurston & Glendon, 2018).

Demiryolunda çalışanların işyerinde algıladıkları tehlikenin ve güvenlik kültürünün/ikliminin örgütsel çıktılar ile ilişkisini inceleyen çalışmada, algılanan tehlike ve işyerinde kalma arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı; güvenlik kültürünün/ikliminin işyerinde kalma niyeti ile pozitif yönlü ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Güvenlik kültürü/iklimi algıları olumlu oldukça işyerinde kalma niyetlerinin de arttığı görülmektedir. Ayrıca yapılan çoklu regresyon analizleri sonucunda güvenlik ikliminin/kültürünün işte kalma niyetini anlamlı bir şekilde açıklama kapasitesinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Morrow & Crum, 1998).

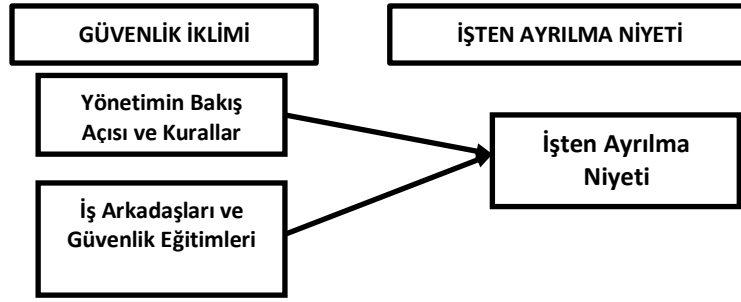
Büyük bir süpermarket zincirinde, güven iklimi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada, bu iki değişken arasında negatif yönlü ilişkinin bulunduğu; bu ilişkiye örgütsel güven değişkeninin aracılık ettiği tespit edilmiştir. Güvenlik iklimi çalışanların örgütsel güven duygusunu arttırmakta ve örgütüne güvenen çalışanın da işten ayrılma niyetinde azalma yaşanmaktadır. Bu çalışmada güvenlik iklimini oluşturan boyutları artan güvenlik iletişimi ve yönetimin güvenliğe yönelik tutumudur. Her iki alt boyutun da negatif yönlü ilişkisi bulunmaktadır. Güvenlik iletişiminin azalması ile yönetimin güvenliğe yönelik olumsuz/yetersiz tutumu çalışanların örgüte yönelik güvenlerini azaltacak, bu durumda çalışanların işten ayrılma niyetlerini artıracaktır (Kath, Magley & Marmet,2010).

Madende çalışanların iş sağlığı ve güvenliği (güvenlik iklimi) algıları ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmada; çalışanların güvenlik iklimi algıları ve işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Güvenlik iklimi, güvenlik liderliği, güvenlik imkanları/ekipmanları, güvenlik yönetimi ve güvenlik kuralları boyutlarında incelenmiş olup, tüm boyutların işten ayrılma niyeti ile negatif yönlü ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışanların güvenlik ikliminin tüm alt boyutlarına dair algılarının azalışının işten ayrılma niyetinde artışa neden olduğu görüşmüştür. Ayrıca, güvenlik imkanlarının/ekipmanları ve güvenlik liderliği boyutlarının işten ayrılma niyetini anlamlı bir şekilde açıklama kapasitesine sahip olduğu; güvenlik kuralları ve güvenlik yönetimi boyutlarının işten ayrılma niyetini anlamlı bir şekilde tanımlama kapasitesinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Amponsah-Tawiah, Ntow ve Mensah, 2015).

Bu çalışmalar ışığında, çalışanların güvenlik iklimi algılarıyla işten ayrılma niyetleri arasında bir ilişkinin bulunduğu ve bunun genel olarak negatif yönlü bir ilişki olduğu görülebilir. Çalışanların güvenlik iklimi algılarındaki olumlu yöndeki artışın çalışanların işten ayrılma niyetinde azalmaya ya da güvenlik iklimi algı puanlarındaki azalışın çalışanların işten ayrılma niyetinde artışa neden olabileceği söylenebilir. Bu kapsamda, araştırmamızda kullanılan güvenlik ikliminin her iki boyutu için oluşturulan hipotezler ile araştırma modeli aşağıdaki gibidir:

H1: Üniversite çalışanlarının yönetimin güvenliğe bakış açısına ve güvenlik kurallarına ait algıları ile işten ayrılma niyetleri arasında bir ilişki vardır.

H2: Üniversite çalışanlarının iş arkadaşlarının desteğine ve güvenlik eğitimlerine ait algıları ile işten ayrılma niyetleri arasında bir ilişki vardır.

Şekil-1: Araştırmanın Kavramsal Modeli

Yöntem

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmada, örgütlerde insan kaynağının korunmasında ve özellikle nitelikli çalışanların uzun süre örgüt içerisinde tutulmasında etkili olduğu düşünülen güvenlik iklimi ile çalışanların işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi: Üniversiteler, mevcut insan kaynaklarının yönetiminde çalışanlarının güvenlik iklimi algılarının tespitine ve yönetilmesine giderek artan bir şekilde ihtiyaç duymaktadır. Uygulamalardaki güvenlik iletişimi; yönetimin desteği; güvenlik eğitimleri; mevcut ya da olası güvenlik risklerine yönelik alınan tedbirler; yönetimin risklere yönelik tutumu; kaza ya da hastalık meydana gelmesi sonrasında karşılaşılan olaylar; çalışma arkadaşlarının güvenlik desteği gibi hususlar çalışanların işyerinden ayrılma niyetlerini etkiler önermesi, araştırmanın ana çerçevesini oluşturmaktadır.

Buldukları ülkenin ve şehrin kalkınmasında; nitelikli insan gücünün piyasalara sağlanmasında, çalışma hayatının önemli aktörlerinden biri olan üniversiteler, diğer tüm örgütler gibi yüksek rekabetin bulunduğu ve verimliliklerinin en üst seviyelere çıkarılması istenen bir ortamda faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu araştırma, üniversite insan kaynağının daha etkin kullanılmasına, iş kazaları ve meslek hastalıkları ile örgütsel performans azalmasına sebep olabilecek önemli bir husus olan güvenlik ikliminin etkilerinin anlaşılmasına katkı sağlaması açısından önemli bir çalışmadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen verilerin katılımcılara ait bireysel algılar olması nedeniyle, elde edilen sonuçlar evrenin tümüne genellenememektedir. Buna rağmen, yine de elde edilen verilerle çalışma ortamına hakim güvenlik iklimi algısı hakkında fikir sahibi olunabilir. Ayrıca, katılımcılara ait değerlendirmelerinin öznel ve bireysel algı ifadeleri olması, tekrar genelleme yönünden bir sınırlılık sorunu oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin özünde Türk kültürüne yönelik oluşturulmaması da bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar yabancı dilden Türkçe'ye uzmanlar tarafından çevrilmiş olsa da, kültürel farklılıklardan ve çeviriden kaynaklı bir takım sınırlılıklar oluşabilmektedir. Bu araştırma zaman olarak kesitsel türde bir araştırmadır. Araştırma sonuçlarının, araştırmanın gerçekleştirildiği zaman dilimini yansıttığı göz önünde bulundurulmalıdır. Farklı zaman diliminde ya da farklı koşullarda çalışanları güvenlik iklimi algılarının farklılaşabilmekte, bunlar da algı puanlarına yansıtılabilmektedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evreni, Bursa ilinde hizmet veren bir kamu yükseköğretim kurumu çalışanlarıdır. Evrendeki çalışanları, sadece 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çerçevesinde çalışan Akademik personel ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamında çalışan memurlar ve sürekli işçi statüsünde hâlihazırda yer alan çalışanlar kapsamaktadır. Bu araştırma kesitsel bir özellik arz etmektedir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler yaklaşık 2 ay sürmüştür. Araştırmanın analiz düzeyi örgüt seviyesi; analiz birimi ise bireysel olarak tespit edilen çalışanlardır. Örneklem tespitinde, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Personel türü kota olarak belirlenmiştir. Üniversitede bulunan Akademik personel sayısı yaklaşık 2 bin kişi ve idari personel sayısı da yaklaşık 4 bin kişi civarında olduğu bilinmektedir. Üniversitede bulunan kısmi zamanlı öğrenci çalışanlar ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör örgütlerinden geçici süreli Üniversite’de çalışan kişiler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca, üniversite öğrencilerinin tamamı da araştırmanın örnekleme dışındadır. Anket formu doldurup araştırmada yer alan katılımcı çalışan sayısı 366’dır.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veriler, ölçek ifadelerini içeren bir anket formu ile toplanmıştır. Form, kurumdan gerekli izinler alındıktan sonra hem örgüt içinde kullanılan bir otomasyon programı (intranet-based) kullanılarak hem de kağıt olarak (paper-based) dağıtılıp doldurulmak suretiyle uygulanmıştır. Öncelikle, Üniversite e-posta sistemine kayıtlı personel e-postalarının tümüne (yaklaşık 6 bin çalışana) form bağlantı adresi gönderilmiştir. Sonrasındaki 1 ay boyunca bu formun otomasyon üzerinde doldurulma durumu takip edilmiştir. Otomasyon vasıtasıyla formu dolduran çalışan sayısının 313 kişi olarak tespit edilmesi ve bunlardan 147 adedinin değerlendirmeye alınabileceğinin görülmesi üzerine; devamında kağıt çıktı halindeki formlar belirlenen kota doğrultusunda çalışanlara dağıtılmıştır. Çalışmalar sonunda geçerli ve değerlendirilebilir form sayısı toplam 366 adet olarak belirlenmiştir.

Kullanılan formda üç bölümün ilk bölümde forumun doldurulma esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar; ikinci bölümde demografik değişkenlerinin belirlenmesine yönelik 8 adet soru; üçüncü bölümde ise, güvenlik iklimi ve işten ayrılma niyeti algısının tespitine yönelik toplam 19 adet ifade yer almaktadır. Araştırmada kullanılan anket formu Ek’te yer almaktadır.

Her iki değişkene ait ölçeklerin tespitinde alanyazın taraması yapılarak; Türkiye’de uygulanabilme; güvenilirlik ve geçerlik gibi özelliklere sahip olma özelliklerine dikkat edilmiştir. Araştırmada kullanılan hem güvenlik iklimi hem de işten ayrılma niyeti ölçeği 5’li likert ölçeğiyle değerlendirilmiştir. Likert ölçeğinde kullanılan rakamlar “1=Kesinlikle Katılmıyorum”a, “2=Katılmıyorum”a, “3=Ne Katılıyorum - Ne Katılmıyorum”a, “4=Katılıyorum”a ve “5=Kesinlikle Katılıyorum”a karşılık gelmektedir. Ölçekleri, güvenilirliklerinin analiz edilmesi amacıyla, 30 kişilik pilot bir uygulamaya tabi tutulmuş. Ölçeklerin yeterli geçerlilik ve güvenilirlik değerlerinin sağladığının tespitinin akabinde, araştırmada kullanılmaya karar verilmiştir.

Güvenlik İklimi Ölçeği: Araştırmada kullanılan güvenlik iklimi ölçeği, Türen vd. (2014) tarafından sağlık ($\alpha:0,932$) ve imalat ($\alpha:0,915$) sektörlerinde uygulanmasını müteakip uygunluğu onaylanan bir ölçektir. Güvenlik iklimi ölçeği, toplamda 14 ifadeden ve iki boyuttan oluşmaktadır.

İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği: İşten ayrılma niyetini ölçmek için, Wayne, Shore ve Linden (1997:82-111) tarafından kullanılan ölçekten faydalanılmıştır. Geliştirilen ölçeğin genel olarak güvenilirliğinin bulunmasından dolayı ($\alpha:0,89$) bu araştırmada da kullanılmasında karar verilmiştir. İşten ayrılma niyeti ölçeği ifadeleri çeviri usullerine uyularak Türkçe diline çevrilmiş, İngilizce dili uzmanlarına kontrol ettirilmiştir. Ölçeğe ait ifadelerin dil açısından sorunu olmadığına dair onay alınmasını müteakip, ifadeler Türkçe olarak bu araştırmada kullanılmıştır. Kullanılan işten ayrılma niyeti ölçeği, toplam 5 ifadeden ve tek boyuttan oluşmaktadır.

BULGULAR

Araştırmaya katılanlara ait demografik bilgiler Tablo-1’de yer almaktadır.

Tablo-1: Araştırmaya Katılan Çalışanlara ait Demografik Bilgiler

Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Eğitim Durumu	Personel Türü	Kurumda Çalışma süresi	Toplam Çalışma süresi
Kadın (191/%52,20)	20-29 (68/%18,60)	Bekar (314/%85,80)	İlköğretim (24/%6,55)	Akademik (89/%24,32)	1-5 yıl (123/%33,61)	1-5 yıl (47/%12,84)
Erkek (175/%47,80)	30-39 (115/%31,40)	Evli (52/%14,20)	Lise (58/%15,84)	İdari (259/%70,77)	6-10 yıl (82/%22,40)	6-10 yıl (75/%20,49)
	40-49 (119/%32,50)		Önlisans (48/%13,11)	Diğer (18/%4,91)	11-20 yıl (96/%26,23)	11-20 yıl (143/%39,07)
	50 yaş ve üzerinde (64/%17,50)		Lisans (118/%32,24)		21-30 yıl (49/%13,39)	21-30 yıl (60/%16,39)
			Lisansüstü (118/%32,24)		31 yıldan fazla (16/%4,37)	31 yıldan fazla (41/%11,20)

Araştırma örnekleminde yer alanların daha çok kadın (%52,20), bekar (%85,80) ve İdari personel (%70,77) çalışanlardan oluştuğu gözlenmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının lisans ve lisansüstü eğitim mezunu (%64,48) olduğu; yarısından fazlasının (yaklaşık olarak %67’si) 10 yıl ve üzerinde toplam çalışma hayatında buldukları; yarıya yakınının (yaklaşık olarak %44’ü) ise 10 yıl ve üzerinde kurumda çalıştığı görülmektedir.

Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik ve Faktör Analizi

Faktör analizine yönelik, her ikili ölçeğe ait Bartlett testi (küresellik testi) sonuçları, KMO değerleri, varyansı açıklama oranları (%) ve faktör ağırlıkları Tablo-2’de ve Tablo-3’te görülmektedir.

Tablo-2: Güvenlik İklimi Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	İfadeler	Faktör Ağırlıkları	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Özdeğer	Cronbach's Alpha
1	İ2	0,851	48,928	6,361	0,919
	İ3	0,797			
	İ5	0,815			
	İ1	0,755			
	İ4	0,747			
	İ9	0,714			
	İ6	0,719			
	İ10	0,670			
2	İ8	0,638	11,053	1,437	0,741
	İ13	0,808			
	İ12	0,732			
	İ14	0,699			
	İ11	0,638			
Toplam			59,981		

Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği	0,904
Bartlett Küresellik Testi Ki Kare	2596,418
sd	78
p değeri	0,001

Tablo-2 incelendiğinde, güvenlik iklimi ölçeği ifadelerin iki boyut altında birleştiği görülebilir. Bu çalışmada yeterli faktör değerine sahip olmayan 17 numaralı ifade analizden çıkarılmıştır. Türen vd. (2014), Özdemir vd. (2016) ve Şantaş vd. (2018)'den kullanılan ölçeğin yapısı bakımından bir fark oluşturmuştur. Ancak güvenlik iklimi ölçeğinin yapılan faktör analizi sonucunda ortaya çıkan iki boyutlu yapının, Türen vd. (2014)'nin çalışmasındaki yapıya benzemesi nedeniyle ilgili Türen vd.'nin çalışmasında kullanılan boyut isimleri bu çalışmada da kullanılması uygun görülmüştür. Güvenlik iklimi ölçeğinin 1 numaralı boyutuna “Yönetimin Bakış Açısı ve Kurallar” (YBAK); 2 numaralı boyutuna “İş Arkadaşları ve Güvenlik Eğitimleri” (İAGE) isimleri verilmiştir.

Tablo-2’de yer alan YBAK boyutu, çalışmaya katılanların güvenlik iklimi algısına ait varyansın %42,93’ünü ($p<0,01$) açıklamaktadır. Bu boyuta ait Cronbach Alpha katsayısı değerinin 0,919 olduğu ve değişkeni oluşturan ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir. İAGE boyutu, katılanların güvenlik iklimi algısına ait varyansın %11,05’ini ($p<0,01$) açıklamaktadır. Bu boyuta ait Cronbach Alpha katsayısı değerinin 0,741 olduğu ve değişkeni oluşturan ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir. Toplamda her iki boyut katılanların güvenlik iklimi algısına ait varyansın %59,98’ini ($p<0,01$) açıklamaktadır.

Tablo-3: İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	İfadeler	Faktör Ağırlıkları	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Özdeğer	Cronbach's Alpha
İşten Ayrılma Niyeti	İ17	0,923			
	İ18	0,901			
	İ16	0,881	68,515	3,426	0,875
	İ15	0,814			
	İ19	0,571			
Toplam			68,515		
Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği				0,824	
Bartlett Küresellik Testi Ki Kare				1201,096	
sd				10	
p değeri				0,001	

Tablo-3 incelendiğinde, işten ayrılma niyeti ölçeğinde Wayne vd. (1997) tarafından oluşturulan ölçeğin yapısı bakımından bir fark oluşmadığı gözlenmiştir. Ayrıca İşten ayrılma niyetine ait tek boyut, katılanların işten ayrılma niyeti algısına ait varyansın %68,515'ini ($p<0,01$) açıklamaktadır. Bu boyuta ait Cronbach Alpha katsayısı değerinin 0,875 olduğu ve değişkeni oluşturan ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

Güvenlik İklimi ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki Korelasyon Analizi ile Hipotezlerin Testi

Araştırmada katılımcıların güvenlik iklimi ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin tespitine dair oluşturulan hipotez testi, korelasyon analizi ile yapılmıştır. Test neticesinde elde edilen veriler Tablo-4'te yer almaktadır.

Tablo-4: Güvenlik İklimi ve İşten Ayrılma Niyeti Boyutları Arasındaki Korelasyon Analizi (N=366)

	Ortalama	Std Sapma	1	2	3
<i>Bağımsız Değişkenler</i>					
Güvenlik İklimi					
1.YBAK	2,73	0.782	1		
2.IAGE	3,09	0.752	0.530*	1	
<i>Bağımlı Değişken</i>					
3.IAN	2,13	0.881	-0.365*	0,271*	1

* $p<.001$

Tablo-4'te görüldüğü üzere, YBAK boyutuna ait ortalama 2,73 iken, İAGE boyutuna ait ortalama 3.09 olarak tespit edilmiştir. Her iki boyutun ortalama puanları arasındaki farkın 0.36 olmasının aralarında algısal anlamda önemli bir fark olmadığı; her iki boyuta yönelik olarak çalışanların kararsızlık olduğu (3=Ne Katılıyorum-Ne Katılmıyorum) değerlendirilebilir. İşten ayrılma niyetine ait ortalama algı puanı 2,13 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların genel olarak işten ayrılma niyetlerinin bulunmadığı (2=Katılmıyorum) şeklinde değerlendirilebilir.

YBAK boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında ($r: -0,365$; $p: 0,001<0,05$) ve İAGE boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında ($r: -0,264$; $p: 0,001<0,05$) bir ilişkinin bulunduğu; bu ilişkilerin negatif yönlü olduğu gözlenmiştir. Çalışanların yönetimin (yöneticilerin) güveliğe bakış açılarını ve örgütte oluşturulan güvenlik kuralları hakkında algılarını temsil eden YBAK boyutuna yönelik artan yönde olumlu algılarının, çalışanların işten ayrılma niyetlerinin azalmasıyla ilişkili olabileceği değerlendirilebilir. Ve yine benzer şekilde çalışanların güvenlik konularında iş arkadaşları tarafından desteklenmesi ve sağlanan güvenlik eğitimlerine yönelik algıları temsil eden İAGE boyutuna yönelik artan yönde olumlu algıların, çalışanların işten ayrılma niyetlerinin azalmasıyla ilişkili olabileceği değerlendirilebilir.

Hipotez testi sonucunda; Üniversite çalışanlarının yönetimin güvenliğe bakış açısına ve güvenlik kurallarına ait algıları ile işten ayrılma niyetleri arasında bir ilişkinin bulunduğu (H1); Üniversite çalışanlarının iş arkadaşlarının desteğine ve güvenlik eğitimlerine ait algıları ile işten ayrılma niyetleri arasında bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir (H2). Buradan, güvenlik iklimine ait her iki boyutun da çalışanların işten ayrılma niyeti ile negatif yönlü ilişkilerinin oldukları gözlenmektedir. Çalışmamızda algıları tespit edilen Üniversite çalışanlarının güvenlik iklimi algıları ile işten ayrılma niyetleri arasında bir ilişkinin bulunduğu, bu ilişkinin de negatif yönlü olduğu söylenebilir. Bu sonuçlara göre, üniversite çalışanlarının işten ayrılma niyetlerinde azalmanın güvenlik iklimi algılarının olumlu yönde artırılmasıyla ilişkili olabileceği açıktır.

Sonuç

Örgütlerde insan kaynağının korunmasında ve özellikle nitelikli çalışanların uzun süre örgüt içerisinde tutulmasında etkili olduğu düşünülen örgüt güvenlik iklimi ile çalışanların işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanan bu çalışmada, Üniversite çalışanlarının güvenlik iklimi algısı ile işten ayrılma niyeti arasında bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin negatif yönlü olduğu gözlenmiştir. Güvenlik iklimine ait “Yönetimin Bakış Açısı ve Kurallar” boyutuna ait algılardaki puan artışı işten çalışanların ayrılma niyetinde azalışa neden olacaktır. Yönetimin güvenlik liderliği işyerinde yaşanacak iş kazalarının azalmasını ya da önlenmesini doğrudan sağlayabilir; ancak çalışanların güvenliği kabul etmelerini kolaylaştırabilir; bu da çalışanların işten ayrılma niyetini etkileyebilir. Güvenlik kuralları ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ilişki bulunsun da, bu ilişki iş kazalarını önlemede ve çalışanların güvenlik kurallarını kabulünde tek başına yeterli olmayabilir. İşyerinde güvenlik kurallarının yanında, güvenlik liderlerinin bulunması kazaları azaltmada daha etkili olabilir.

“İş Arkadaşları ve Güvenlik Eğitimleri” boyutunun işten ayrılma niyeti ile negatif yönlü ilişkisi gözlenmiştir. Çalışan güvenlik eğitimlerinin yetersizliği, çalışanların işten ayrılma niyetlerinde artışa yol açacağı söylenebilir. Ayrıca, iş arkadaşlarının güvenlik konularını önemsemeleri ve birbirlerini desteklemeleri, çalışanların işten ayrılma niyetlerinde azalmaya yol açacağı söylenebilir. Diğer çalışanlarca güvenliğin önemsenmesi ve desteklenmesi, çalışanların güvenli davranış göstermesinde ve güvenli çalışmaya dair çalışan değerlerinde artış yaşanabilir. Buna ek olarak, güvenliğin tüm çalışanlarca önemsenmesi ve desteklenmesi çalışanlarda istenen güvenlik davranışlarının ve onlardan beklenenlerin daha rahat anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Özellikle işyerinde güvenlik mi üretim mi ikileminin yaşandığı zamanlarda doğru seçimin yapılmasında önemli olabilir. Bu ikilemde güvenli çalışmayı seçen çalışanların artışı, çalışanların işten ayrılma niyetlerinde azalışa neden olabilir.

Genel anlamda, çalışanların güvenlik iklimi algılarının olumlu yönde gelişmesiyle işten ayrılma niyetlerinde azalma yaşanabileceğinden; güvenlik ikliminin işten ayrılma niyeti ile ilişkisinin olduğu bilindiği bir yerde, örgütün güvenlik iklimini olumlu yönde tutma gayretleri örgütün geleceği için olumlu sonuçlar doğurabileceğinden bahsedilebilir. Araştırmada elde edilen sonuçların, güvenlik ikliminin işten ayrılma niyeti ile negatif yönlü ilişkisi bulunduğu sonucuna varan Morrow ve Crum’ın (1998); Kath vd.’nin (2010); Nixon vd.’nin (2015)’; Amponsah-Tawiah vd.’nin (2015); Wang ve Chia-Dai (2015)’nin; Huang vd.’nin (2016); Todd’un (2018); Thurston ve Glendon’un (2018) çalışmalarını desteklemektedir.

Araştırmayla tespit edilen güvenlik iklimi algısı ve işten ayrılma niyeti algısının negatif yönlü ilişkisi göz önüne alındığında, Üniversite çalışanlarının güvenlik iklimi algılarının olumlu yönde yüksek olmamasına rağmen işten ayrılma niyetlerinin düşük olmasının nedeni, kamu işyeri imkânlarından kolaylıkla vazgeçilememesinden ve/veya Türkiye’de çalışanların yüksek seviyede iş kaybetme kaygısının (iş güvencesizliği) bulunmasından dolayı (Çetin & Wasti, 2002; Özyaman, 2017) olabilir. Bu sonuç ise, çalışanların işten ayrılma niyetinden daha çok Üniversite içinde yer/iş değiştirme talepleri ya da niyetlerini de gündeme getirebilir. Bu nedenle, ileride kamu örgütlerinde yapılacak çalışmalarda, örgüt içinde yer/iş değiştirme talep durumu da değerlendirmeye alınabilir. Ayrıca, çalışanların piyasadaki iş güvencesizliği nedeniyle kamu personeli kadrosunu bırakarak özel sektör çalışanı olmak istememesi, çalışmaya devam etmek istemesi, örgütler açısından bir takım farklı problemlere de neden olabilir. Bu tür problemlere, çalışanların örgüt içerisinde isteksiz ve verimsiz faaliyet göstermeleri (Prasad, Wahlqvist, Shikar ve Shih, 2004; Dew, Keefe ve Small, 2005; Jonhson, 2010; Yıldız, 2016); gereksiz işlere zaman harcamaları ve sanal kaytarma (Keklik, Kılıç, Yıldız ve B.Yıldız (2015); Yıldız, B.Yıldız, Zehir ve Aykaç, 2015) benzeri davranışlar göstermeleri sonucunda örgütün yapısına, belirlenen amaçlara ve hedeflere zarar verebilecekleri örnek olarak verilebilir. Bu kapsamda kamu ya da özel sektör örgütü ayrımı gözetmeksizin tüm örgüt çalışanlarının işten ayrılma niyetleri tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, ileride güvenlik iklimi konusunda çalışma yapacak araştırmacılarca, güvenlik iklimi ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki tespitinin yanı sıra güvenlik ikliminin diğer örgütsel çıktılarla olan ilişkileri test edilebilir. Türkiye bağlamı için, Türk kültürüne özgü oluşturulacak güvenlik iklimi ölçeği ile örgütsel performans ve diğer örgütsel çıktılarla ilişki ve etki analizleri yapılabilir. Boylamsal olarak yapılacak çalışmalarda örgütsel değişim gözlemlenebilir. Farklı analiz düzeyleri ve/veya farklı endüstrilerde benzer araştırmalar gerçekleştirilerek genel kanılara varılabilir. Olasılığa dayalı olan örnekleme yöntemlerinden yararlanılarak kısmen de olsa sonuçların genellenebilme imkânı elde edilebilir. İleriki araştırmalarda veri toplamada yöntemi olarak anket formunun yanında, yerinde gözlem, görüşme ya da diğer teknik analizler de kullanılabilir. Evrenin bir kamu örgütü olması ve sonuçların da araştırmacının amacını destekliyor olması; bu tür bir araştırma diğer kamu örgütlerinde de gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- ACSNI & HSC (1993). *Organising for Safety (Report No:3)*. London.
- Akgündüz, Y., Akdağ, G., Güler, O. & Sünnetçioğlu (2015). İşten ayrılma niyeti ve aşırı rol yükünün otel çalışanlarının sosyal aylaklık davranışlarına etkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(16), 515–537.
- Amponsah-Tawiah, K., Ntow, M.A. & Mensah, J. (2015). Occupational health and safety management and turnover intention in the Ghanaian mining sector. *Safety and Health at Work*, 7(1), 1-6, <http://dx.doi.org/10.1016/j.shaw.2015.08.002>.
- Ancarani, A. & Giammanco, M. D. (2017). Hospital safety climate and safety behavior: a social exchange perspective. *Health Care Management Review*, 42(4), 341–351.
- Baltacı, F., Caner, G. & Çeliker, N. (2014). Liderlik davranışının örgütsel adalet algısı ve işten ayrılma niyeti üzerine etkileri: konaklama işletmelerinde bir uygulama. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 353–370.
- Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Brown, R. L. & Holmes, H. (1986). The use of a factor analytic procedure for assessing the validity of an employee safety climate model. *Accident Analysis and Prevention*, 18(6), 445–470.
- Coyle, I. R., Sleeman: D. & Adams, N. (1995). Safety climate, *Journal of Safety Research*, 26, 247–254.
- ÇASGEM (2017). *Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı Araştırma Raporu (No: 58)*, Ankara: ÇASGEM Yayını.
- Çetin, Ö. & Wasti, S. A. (2002). İş güvencesi endeksi ve iş güvencesi memnuniyeti ölçeği: güvenilirlik ve geçerlik analizi, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 23-47. ISSN 1303-4979.
- Dedobbeleer ve Beland (1991). A safety climate measure for construction sites. *Journal of Safety Research*, 22(2), 97-103.
- DeJoy, D., Della, L., Vandenberg, R. and Wilson, M. (2010). Making work safer: testing a model of social exchange and safety management. *Journal of Safety Research*, 41(2), 63-71.
- Dew, K., Keefe, V. & Small, K. (2005). Choosing to work when sick: workplace presenteeism. *Social Science & Medicine*, 60(10), 2273-2282, doi: 10.1016/j.socscimed.2004.10.022.
- Dursun, S. (2012). *İş Güvenliği Kültürü*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Glennon, D. E. (1982). Safety climate in organisations. *Proceedings of the 19th Annual Conference of the Ergonomics Society of Australia and New Zeland*, 17-31.
- Grant, R.M. & Jordan, J. (2014), *Stratejinin Temelleri* (Gamze Sart, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Griffin, M. & Curcuruto, M. (2016). Safety climate in organizations, *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 3(1), doi: 10.1146/annurev-orgpsych-041015-062414.
- HSE (2005). A review of safety culture and safety climate literature for the development of the safety culture inspection toolkit (Report No: 367), Suffolk:UK.
- Huang, Y. H., Lee, J., McFadden, A. C., Murphy, L. A. & Zohar, D. (2016). Beyond safety outcomes: an investigation of the impact of safety climate on job satisfaction, employee engagement and turnover using social exchange theory as the theoretical framework. *Applied Ergonomics*, 55(July), 248–257.
- Huang, Jeffries, Tolbert & Dainoff (2017). Safety climate. *Professional Safety*, 62(1), 28–35.
- ILO. *World Statistic*. https://www.ilo.org/moscow/areas-of-work/occupational-safety-and-health/WCMS_249278/lang--en/index.htm adresinden erişildi. (Erişim: 29 Ocak 2019)
- Jang, J. & George, T. R. (2012). Understanding the influence of polychronicity on job satisfaction and turnover intention: a study of non-supervisory hotel employees. *International Journal of Hospitality Management*, 31(2), 588–595.
- Karacaoğlu, K. (2015). Çalışanların iş güvencesizliğinin işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisi : Alanya bölgesindeki beş yıldızlı otellerde bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1), 13–22.
- Karavardar, G. (2015). Örgütsel adaletin iş tatmini, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26), 139–150.
- Kath, L.M., Magley, V.J. & Marmet, M. (2010). The role of organizational trust in safety climate's influence on organizational outcomes. *Accident Analysis & Prevention*, 42(5), 1488-1497, doi: 10.1016/j.aap.2009.11.010.
- Kaur, B., Mohindru & Pankaj (2013), Antecedents of turnover intentions: a literature review. *Global Journal of Management and Business Studies*, 3(10), 1219-1230.
- Keklik, B., Kılıç, R., Yıldız, H. & Yıldız, B. (2015). Sanal kaytarma davranışlarının örgütsel öğrenme kapasitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 129-144.
- Leblebici, D. (2012). Impact of workplace quality on employee productivity: case study of a bank in Turkey. *Journal of Business Economics and Finance*, 1, 38-49.
- Lee Fong, Y. & Mastura, M. (2013). Relationship between occupational stress and turnover intention among employees in a furniture manufacturing company in Selangor. *Jurnal Teknologi (Social Sciences)*, 64(1). doi: 10.11113/jt.v64.1673.
- Leitão, S. & Greiner, B. A. (2016). Organisational safety climate and occupational accidents and injuries: an epidemiology-based systematic review. *Work and Stress*, 30(1), 71–90.
- Lutness, J. (1987). Measuring up: Assessing safety with climate surveys. *Occupational Health and Safety*, 56(2), 20–26.
- Milijic, N., Mihajlovic, I., Strbac, N. & Zivkovic, Z. (2013). Developing a questionnaire for measuring safety climate in the workplace in Serbia. *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics*, 19(4), 631–645.
- Mobley, W. H. (1982). *No Title, Employee Turnover, Causes, Consequences, and Control*, Reading: Addison-Wesley.
- Morrow, P. C., & Crum, M. R. (1998). The effects of perceived and objective safety risk on employee outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 53(2), 300–313. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1997.1620>.
- Nixon, A. E., Lanz, J. J., Manapragada, A., Bruk-Lee, V., Schantz, A. & Rodriguez, J. F. (2015). Nurse safety: How is safety climate related to affect and attitude?. *Work & Stress*, 29(4), 401-419.

- Özdemir, L., Erdem, H. & Kalkın, G. (2016). Kamu çalışanlarının güvenlik iklimi algılarının iş tatmini ve iş performansı üzerine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15), 59–69.
- Özyaman, F. B. (2007). Hemşirelerde iş güvencesi algısı ve anksiyete ve depresyon düzeylerine etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Pearce, J.A.II. & Robinson, R.B.Jr. (2015), *Stratejik Yönetim-Geliştirme, Uygulama ve Kontrol* (Mehmet Barca, Çev.Edt.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T. & Boulian, P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians. *Journal of Applied Psychology*, 59, 603-609.
- Pousette, A., Larsman, P., Eklöf, M. & Törner, M. (2017). The relationship between patient safety climate and occupational safety climate in healthcare – a multi-level investigation, *Journal of Safety Research*, 61, 187-198.
- Prahalad, C.K. & Hamel, G. (1990). The core competence of the corporation. *Harvard Business Review*, May-June, 79-91.
- Prasad, M., Wahlqvist, P., Shikhar, R. & Shih, Y.C.T. (2004). A review of self-report instruments measuring health-related work productivity: a patient-reported outcomes perspective. *Pharmacoeconomics*, 22(4), 225-244.
- Schuler, S.R., & Macmillan, I.C. (1984). Gaining competitive advantage through human resource management. *Human Resource Management*, 23(3), 241-255.
- Seyrek, İ. H. & İnal, O. (2017). İşten ayrılma niyeti ile ilişkili faktörler: bilgi teknolojisi çalışanları üzerine bir araştırma. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 1(1), 63–74.
- Siu, Phillip ve Leung (2004). Safety climate and safety performance among construction workers in Hong Kong: The Role of Psychological Strains as Mediators. *Accident Analysis & Prevention*, 36(3), 359-366, [https://doi.org/10.1016/S0001-4575\(03\)00016-2](https://doi.org/10.1016/S0001-4575(03)00016-2).
- Smith, T. D. (2018). An assessment of safety climate, job satisfaction and turnover intention relationships using a national sample of workers from the USA. *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics*, 24(1), 27–34.
- Staw, B. M. (1980). The Consequences of turnover. *Journal of Occupational Behaviour*, 1, 253–273.
- Şantaş, F., Şantaş, G., Özer, Ö. & Say Şahin, D. (2017). Sağlık çalışanlarının güvenlik iklimi algılarının belirlenmesine ilişkin bir kamu hastanesinde araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 297–307.
- Thurston, E. & Glendon (2018). Association of risk exposure, organizational identification, and empowerment, with safety participation, turnover intention, and absenteeism. *Safety Science*. 105, 212-221, doi: 10.1016/j.ssci.2018.02.012.
- Türen, U., Gökmen, Y., Tokmak, İ. & Bekmezci, M. (2014). Güvenlik iklimi ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 171–190.
- Tüzüner, L. V. & Özasan, B. Ö. (2011). Hastanelerde iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 40(2), 138–154.
- Uslu & Aktaş (2017). İşten ayrılma niyeti ile örgütsel sessizlik etkileşiminde iş güvencesi memnuniyeti ve iş güvencesi endeksinin aracı rolü: özel bir hastane çalışanları üzerinde bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 141–160.
- Varonen, U. & Mattila, M. (2000). The safety climate and its relationship to safety practices, safety of the work environment and occupational accidents in eight wood-processing companies. *Accident Analysis and Prevention*, 32, 761–769.

- Wang, C. & Chia-Dai Yen. (2015). Leadership and turnover intentions of Taiwan TV reporters : the moderating role of safety climate. *Asian Journal of Communication*, 25(3), 255–270.
- Wayne S.J., Shore L. M. & Linden R. C. (1997). Perceived organizational support and leader member exchange: a social exchange perspective. *Academy of Management Journal*, 40(1), 82-111.
- Wigglesworth, E.C. (1978). The fault doctrine and injury control. *The Journal of Trauma*, 18(12), 789-794.
- Wu, Chang, Shu, Chen & Wang (2011). Safety leadership and safety performance in petrochemical industries: The mediating role of safety climate. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, 24(6), 716-721, <https://doi.org/10.1016/j.jlp.2011.04.007>.
- Yenihan, B., Öner, M. & Çiftçiyıldız, K. (2014). İş stresi ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki: otomotiv işletmesinde bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5(1), 38–49.
- Yıldız, H. (2016). Presenteeism. Taslak S. & Çiftçi B. (Edt.). *Postmodern Örgütlerde Güncel Davranışsal Konular* içinde (s.287-311). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Yıldız, H., Yıldız, B., Zehir, C. & Aykaç, M. (2015). The antecedents of presenteeism and sickness absenteeism: a research in Turkish health sector. *11th International Strategic Management Conference (ISMC)*. July 23-25, 2015. Vienna/Austria.
- Yıldız, M. (2014). İçsel pazarlamanın iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerindeki rolü: spor ve fiziksel etkinlik işletmeleri üzerine ampirik bir inceleme. *Ege Akademik Bakış*, 14(1), 137–146.
- Yule, S. (2003). Senior management influence on safety performance in the UK and US energy sectors, *Doctoral Dissertation*, University of Aberdeen, Scotland.
- Yürür, S. & Ünlü, O. (2011). Duygusal emek, duygusal tükenme ve işten ayrılma niyeti ilişkisi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 3(2), 81–104.
- Zahoor, H., Chan, A.P.C., Utama, W.P., Gao, R. & Zafar, I (2017). Modeling the relationship between safety climate and safety performance in a developing construction industry: a cross-cultural validation study. *Int. J Environ Res Public Health*, 14(4). doi: 10.3390/ijerph14040351. PMID: 28350366; PMCID: PMC5409552.
- Zincirkıran, M., Çelik, G.M., Ceylan, A.K. & Emhan, A. (2015). İşgörenlerin örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti, iş stresi ve iş tatmininin örgütsel performans üzerindeki etkisi: Enerji sektöründe bir araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(600). 59–71.
- Zohar, D. (1980). Safety climate in industrial organizations: theoretical and applied implications. *Journal of Applied Psychology*, 65(1), 96–102.
- Zohar, D. (2002). The effects of leadership dimensions, safety climate, and assigned priorities on minor injuries in work groups. *Journal of Organizational Behavior*, 23, 75-92, DOI: 10.1002/job.130.

EXTENDED SUMMARY

Today, almost all organizations have to compete significantly in order to achieve their goals and objectives. In order to be advantageous in competition, the necessity of focusing on internal resources has arisen due to the inadequacy of external conditions in creating the desired competitive power in the production of sustainable business strategy. The source that creates competitive advantage is organizational key competencies, it is known that the human resource manages the entire resource of the organization and ensures the formation and continuity of competencies. Looking at this fact, it can be said that human resources are of great importance for organizations.

As in other types of organizations, the management of human resources can be said that the determination of the relationship between the safety climate perceptions of employees and their

turnover intention is needed in universities. In this study, it was aimed to reveal the relationship between organizational safety climate and the turnover intention of employees in a university. The data collected in the study were obtained from 513 university employees. Data of 366 people were included in the analysis.

In this study, a negative relationship between the safety climate perception, and the turnover intention was observed. From here, the positive perceptions of the employees participating in the study, the management's (managers') perspective on safety and the perceptions about the safety rules established in the organization may cause a decrease in their turnover intention; Similarly, it can be said that the positive perceptions of support by co-workers on safety issues and the safety training provided may lead to a decrease in employees' turnover intention. A negative relationship was observed between the perception of the safety climate and the intention to quit. It is seen that the positive perceptions that will arise in the perceptions of the employees participating in the study regarding the safety point of view of the management (managers) and the safety rules determined in the organization may lead to a decrease in their intention to leave. Similarly, it can be said that positive employee perceptions about the support of colleagues in security issues and the security training provided may lead to a decrease in the intention to leave.

As a result, where it is known that the safety climate is related to the turnover intention, keeping the safety climate positive can have positive consequences for the future of the organizations. In addition, it can be thought that the negative safety climate perceptions of the employees may have detrimental effects on the achievement of the goals and objectives of the organizations. For this reason, in organizations, it is important to determine and manage the relationship between the safety climate perceptions of all employees and their turnover intention.

